

Löw-Beerovy vily

a historie jedné podnikatelské rodiny

Dagmar Černoušková
Petra Svobodová
Vladimír Velešík ml.
Vladimír Velešík

Löw-Beerovy vily

a historie jedné podnikatelské rodiny

MAS Boskovicko Plus a MAS Svitava

Boskovice a Svitavy 2014

© Vydaly: MAS Bokovicko Plus a MAS Svitava

© PhDr. Dagmar Černoušková, PhDr. et Mgr. Petra Svobodová, PhD., Mgr. Vladimír Velešík ml.,
Mgr. Vladimír Velešík (ed.)

© Reprodukce použité v této knize nesmí být rozmnožovány ani kopírovány bez souhlasu soukromníků
nebo institucí, které jsou jejich majiteli. Texty a jejich části mohou být používány jen se souhlasem autorů.

Fotografie na obálce: Jaroslav Horák

ISBN 978-80-260-6713-9

Obsah

Úvod

Vladimír Velešík ml., Vladimír Velešík 5

Podnikatelské začátky příslušníků rodiny Löw-Beerovy

Vladimír Velešík 7

Firma Moses Löw-Beer ve Svitávce a v Brně

Vladimír Velešík 13

Firma Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne (Arona a Jakoba Löw-Beera synové) v Brněnci a v Brně

Vladimír Velešík ml., Vladimír Velešík 31

Löw-Beerovy vily

Vily příslušníků rodiny Löw-Beerovy ve Svitávce a v Brně

Dagmar Černoušková, Petra Svobodová 45

Vily příslušníků rodiny Löw-Beerovy v Půlpecku a v Brně

Vladimír Velešík 53

Období let 1938-1939

Firma Moses Löw-Beer v době druhé světové války – osudy lidí, továren a majetku

Vladimír Velešík ml. 83

Rodina brněneckých Löw-Beerů a jejich továrny v době druhé světové války

Vladimír Velešík ml. 89

Osudy rodiny Löw-Beerových, jejich továren a vil po druhé světové válce

Vladimír Velešík ml. 93

Závěr

Vladimír Velešík ml., Vladimír Velešík 101

Summary 102

Zusammenfassung 104

Výběr z použitých pramenů a z literatury 107

Poděkování 111

Úvod

„Žil byl kdysi jeden chudý obchodník a ten měl pět synů.“ Tato věta se může zdát jako začátek pohádky. V příběhu, který se v následujících kapitolách bude odehrávat, však o pohádku nejde. Chudý obchodník zřejmě nebyl v našem případě chudý, ale naopak šlo o majitele výnosného obchodu s kůžemi. Jmenoval se Salomon Löw-Beer, ale toto jméno nebylo jeho jménem rodným. Byl totiž obyvatelem židovské obce v moravském městě Boskovicích a jeho císař chtěl, aby všichni Židé měli německá jména. Nám, kteří žijeme o více než dvě století později, tak neobyčejně ztížil možnost dozvědět se cokoliv konkrétnějšího o vzdálených předcích našeho obchodníka. O tom, odkud přišli do Boskovic, co je k tomu vedlo a jaké byly jejich životní osudy. Naše vyprávění však nebude příběhem předků obchodníka Salomona, nýbrž jeho potomků, jejichž osudy se v mnoha ohledech pohádky podobají, ale na rozdíl od ní nekončí šťastně. Skončil však jejich příběh nešťastně? A skončil vůbec...?

„Obchodník měl pět synů.“ Jednomu dal jméno Nathan, další pak byli Aron, Jakob, Abraham a Moses. Byli to muži nadaní, šikovní a měli navíc štěstí na příznivou dobu, do níž se narodili. A tak se tři z nich vydali na svou pouť do světa, zpočátku jen těsně za hranice rodného města Löw-Beerových, do blízké Svitávky a jen o málo vzdálenějšího Brněnce. I rozhodli se, že se budou zabývat skupováním a zpracováváním starých látek a hadříků, kterých byl všude dostatek a na této živnosti následně založili své štěstí. Štěstí jim pak skutečně přálo, doba byla totiž rozvoji podnikání a živností nakloněná, brzo se jim navíc dostalo neocenitelného pomocníka v podobě průmyslové revoluce a jejích vynálezů, především pak železniční dopravy. Najednou bylo všude blízko, jejich výrobky byly levné a jejich mysl podnikavá.

A tak se brzo setkáváme s dalšími továrnami všech tří bratří a jejich potomků nejen v moravském hlavním městě Brně, ale dokonce až ve Vídni a postupně i na několika dalších místech po celé střední Evropě. Založili dva rodinné podniky, které nazvali po sobě – *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* v Brněnci a *Moses Löw-Beer* ve Svitávce. A dávno už se nevěnovali jen textilu. Byli podílníky cementáren, majiteli cukrovaru, akcionáři mnoha rakousko-uherských firem. Hlavně však štědrými mecenáši života obcí, kde

jejich úspěšná cesta začala. Obraz Svitávky ani Brněnce není dnes vůbec představitelný bez budov, které tam postavili.

A nejde zdaleka jen o tovární haly. Velké většině potomstva všech tří bratrů byla vlastní štedrá a chytrá povaha. Bylo jim jasné, že oni a jejich dělníci (většinou obyvatelé obcí v okolí) jsou na sobě vzájemně závislí. Vždyť bez práce jedněch není bohatství druhých a stejně tak bez investic druhých je těžko představitelný slušný život prvních. Dělnické kolonie, kasina, školy a další zařízení vyrostly jak v Brněnci, tak ve Svitávce jako houby po dešti. A sociální jistoty, které měli löw-beerovští dělníci, jako pojištění úrazové nebo nemocenské, byly u nich běžné o celá desetiletí dříve, než se stala povinným standardem péče o dělníky všeobecně. Však si tehdejší löw-beerovští dělníci byli dobře vědomi toho, jak neobvyklé péče se jim dostává. Protesty nebo dokonce stávky byly v jejich závodech jevem celkem výjimečným, i když se agitátoři z Brna i odjinud opravdu snažili o zvýšení revolučnosti dělnictva. Nedosáhli valného úspěchu. Dokonce i „typické revoluční příležitosti“ jako oslavy Svátku práce měly u Löw-Beerů zpravidla klidný průběh. V Brněnci dokonce mohli dělníci tento svátek oslavit všichni se souhlasem vedení závodu!

Löw-Beerové znali i nutnost výchovy budoucích generací obcí v okolí svých podniků. V celé řadě obcí především poličského okresu existují z mnoha jednotlivých let doklady o tom, že brněnecké továrny přispívaly finančními i věcnými dary na potřeby chudých dětí těchto vesnic. Bohužel se i taková aktivita stala terčem tendenčních výkladů a byly v ní v letech minulého režimu spatřovány germanizační tendence. Jakým je však člověk germanizátorem, když platí na německé obecné škole učitele češtiny...? Navíc mějme na paměti, že velká část löw-beerovských obchodních styků probíhala s německy mluvícím světem a důraz na němčinu jako jednotný jazyk firemních jednání byl tedy pochopitelný.

Krom toho byli Löw-Beerovi i zkrášlovateli svých obcí. Ve Svitávce vznikly dvě nádherné vily, obklopené rozsáhlým parkem, podobně honosnou vilu si vystavěli i v Půlpecnu, nedaleko brněneckých závodů. Obě dvě firmy, které potomci podnikavých synů obchodníka Salomona založili, tak měly krásná reprezentativní sídla. Löw-beerovský původ má i několik vil v Brně a díky jedné

z nich, vile Tugendhat, najdeme stopy rodiny Löw-Beerových od roku 2001 i na seznamu UNESCO. Tento příběh přece vypadá dočista jako pohádka!

Bohužel život pohádkou není a zlo zde často mívá zásadní, v některých případech i konečné slovo. Příznivé časy pro rozvoj löw-beerovských podniků ve dvacátém století pominuly a původ rodiny i její postavení a způsob života se mnohokrát staly cílem útoků. Někdy při nich šlo Löw-Beerovým přímo o život, jindy „pouze“ o majetek. Co jiného je konfiskace majetku, a to dokonce bez příslušného dekretu, než krádeží? Co jiného je dokazování „státní způsobilosti“ po druhé světové válce, provázené tragédií holocaustu, židovskými obyvateli, tedy zřejmými odpůrci nacismu,

než nesmyslným ponižováním a šikanováním? Co jiného je současný stav krajiny údolí Svítavy, kde firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne*, popřípadě *Arona a Jakoba Löw-Beera synové* v Brněnci a *Moses Löw-Beer* ve Svitávce po dlouhá desetiletí působily, než hroznou devastací kdysi kvetoucího, dnes chudého a rozděleného kraje?

Avšak před mnoha a mnoha lety tomu tak nebylo a k rozvoji této oblasti českomoravského pomezí a centrální oblasti jihomoravské mělo co říci i několik generací potomků jednoho obchodníka s kůžemi z Boskovic, Salomona Löw-Beera. Pojdme si společně převyprávět jejich příběh. Příběh, který sice není pohádkou, ale dozajista v sobě skrývá nejedno ponaučení a vzor.

Podnikatelské začátky příslušníků rodiny Löw-Beerovy

Pokud budeme pátrat po kořenech židovské rodiny Löw-Beerových, musíme se zaměřit na moravské poddanské město Boskovice, kde v minulosti existovalo velmi rozsáhlé židovské ghetto.

Hledáme-li počátky židovského osídlení Boskovic, narazíme na řadu problémů a nejasností. Původní prameny o přítomnosti židovského osídlení ve středověku jsou totiž nejednoznačné. Dřívější tradice kladla počátek židovského osídlení Boskovic do období založení samotného města, nicméně první zmínka o přítomnosti Žida v Boskovicích pochází z doby kolem roku 1343.¹ Dnešní historická věda se spíše přiklání k názoru, že skutečná, tj. plně rozvinutá a funkční židovská obec vznikla v Boskovicích až v průběhu 16. století (je doložena zápisy v městských knihách), což ovšem nevylučuje možnost, že rozptýlené židovské osídlení zde existovalo již před rokem 1500.²

Z 16.-18. století se nám dochovaly dva dokumenty, které poskytují poměrně ucelený pohled na židovskou komunitu v tomto období. Prvním pramenem je zápis v lánovém rejstříku pořízený na boskovickém hradě v polovině roku 1677. Druhý pramen je nazvaný „*Protocollum*“ nebo také „*Prothocollum*“ a je datován do května roku 1727. V tomto dokumentu je dochován podrobný jmenný soupis všech židovských obyvatel Boskovic, a to včetně jejich původu a zaměstnání. Jedná se tedy o jakousi formu sčítání lidu. Bohužel ani jeden z obou soupisů příslušníky rodiny Löw-Beerovy neuvádí. Prvním úředním soupisem, který aspoň některé členy rodiny Löw-Beerovy zmiňuje, je „*Daňový rozpis u boskovické židovské obce na rok 1799*“ („*Sub-Repartition bei der Boskowitzner Juden Gemeinde für das Jahr (1)799*“). Tento úplný seznam boskovických familiantů (podle čísel familií) a svobodných Židů uvádí Judase, Salomona, Samsona a Nathana Löw-Beerovy.³

V minulých letech, případně desetiletích, jsme byli svědky několika pokusů různých badatelů, a to domácích i cizích, dát alespoň částečnou

odpověď na otázky kolem původu Löw-Beerů, a postihnout osudy nejstarších příslušníků rodiny. Z domácích badatelů můžeme jmenovat především ing. arch. Jaroslava Klenovského, Vlastimila Kulhánka a Jaroslava Bránského. Z badatelů mimo Českou republiku se o sestavení rodokmenu pokouší především někteří příslušníci samotné rodiny (Yaakov Lowinger, Charles Löw Beer, Robert Lowinger), což pravděpodobně souvisí s obecnou tendencí dnešní židovské generace překonat jakési „vykořenění“ a přihlásit se naplno k židovské identitě. Bohužel přes veškerou snahu těchto badatelů zůstává před námi nevyřešená základní otázka: zda je možné odhalit minulost příslušníků této rodiny před poslední třetinou 18. století.⁴

Pátrání po osudech členů rodiny Löw-Beerů (a nejen jich) v 18. století totiž komplikuje několik okolností. Jednou z nich je fakt, že roku 1777 došlo k přečíslování domů v boskovické židovské obci. Dnes proto nelze jednoznačně ztotožnit čísla domů z roku 1777 se starším číslováním, což samozřejmě ztěžuje případnou jednoznačnou identifikaci některých členů rodiny. Další překážku potom představuje dvorský dekret, který od 1. ledna 1788 nařizoval, že každý židovský jedinec musel zvolit pro sebe a svou rodinu německé příjmení a německé jméno osobní, a to podle úředního seznamu, který byl sestaven. Část příjmení byla ponechána tak, jak se vytvořila dlouholetým vývojem, část byla odvozena z názvů povolání, některá vznikla překladem z hebrejštiny nebo češtiny, s drobnými případnými hláskovými změnami.

Příjmení Löw-Beer se v této podobě objevuje poprvé pravděpodobně v roce 1788, a to právě v souvislosti s úředním přejmenováním členů židovské komunity. Pátrání po vzniku této podoby příjmení přineslo několik výkladů, zatím spíše hypotetických. Vztahují se k osobě Judase Löw-Beera, tehdy ovšem známého pod jménem

¹ BRÁNSKÝ, J.: *Židé z Boskovic. Příběhy a portréty*, Boskovice 2013, s. 53.

² BRÁNSKÝ, J.: *Židé v Boskovicích*, Boskovice 1999, s. 10–25.

³ Tamtéž, s. 24 a dále s. 91–96.

⁴ BRÁNSKÝ, J.: *Židé z Boskovic. Příběhy a portréty*, Boskovice 2013, s. 54–55.

Jehuda Löbl. Podle některých badatelů vzniklo příjmení Löw-Beer složením příjmení manželů Judase Löbla/Löwa a jeho manželky Buny Beer. Jiná možnost vysvětluje původ jména z osobního jména Judas a jeho starší hebrejské podoby Judah. Různými transkripcemi tohoto jména a jeho ekvivalenty v němčině a jidiš se nakonec dostaneme k podobě Löw a Beer.

Pátráním po nejstarších příslušnících rodiny Löw-Beerových se v posledních dvaceti letech velmi intenzivně zabýval badatel Jaroslav Bránský, který svá zjištění i publikoval. Právě J. Bránský doložil, že nejstarší dochovaná zmínka o některém z příslušníků rodiny Löw-Beerových v Boskovicích se vztahuje k tzv. „*Knihám sedadel*“ v synagoze maior, kde zápis k sedadlu č. 38 říká, že toto sedadlo zdědil po svém otci Judas Löw-Beer (1724-cca 1800), který se před rokem 1788 jmenoval Judah (Juda, Jehuda) Löw, ale otcovo jméno v zápise bohužel chybí.⁵ Prvorozený syn Judase Löw-Beera se jmenoval Salomon Löbl (1746-1832), po roce 1788 Salomon Löw-Beer, což opět dosvědčuje zápis z „*Knihy sedadel*“ v synagoze maior pro léta 1822-1874. Jako druhorozený Judasův syn je uveden Samson/Simon (1753-1824). Protože mezi Židy v Boskovicích panoval zvyk pojmenovat prvorozeného syna podle jména dědečka, lze předpokládat, že Judasův otec se zřejmě jmenoval Salomon Löbl. Vzhledem k tomu, že v nejstarším dochovaném podrobném jmenném soupisu všech židovských obyvatel Boskovic (výše zmíněné „*Protocollum*“) z roku 1727 se jméno Salomona ani Jehudy (Judase) Löbla nevyskytuje, můžeme předpokládat, že Salomon Löbl se do Boskovic přistěhoval až po roce 1727.⁶

Zatímco pro 18. století jsou záznamy týkající se členů rodiny Löw-Beerů velmi skromné, devatenácté století nám nabízí, především díky většímu množství dochovaných pramenů, daleko komplexnější pohled na jejich osudy. Nejstarší generace rodiny Löw-Beerových v této době vstoupila velmi výrazně do dění boskovické obce, a to nejen obce židovské. Příslušníci této rodiny se začali prosazovat v řadě oblastí, primárně můžeme poukázat na oblast ekonomickou a sociální. Právě charitativní činnost rodiny Löw-Beerových

v Boskovicích byla velmi bohatá a rozsáhlá. Podle dochovaných pramenů se začal výrazně angažovat již Aron Löw-Beer (1782/83-1849; druhorozený syn Salomona), který 24. října 1849 vtělil 400 zl. (spojeno se vznikem nadace *Aron Löw-Beer Stiftung*) na dům č. 8 (později Traplova ulice č. 10), a to na dobročinné účely. V této činnosti poté pokračoval jeho syn Nathan (1813? (1818?)-1884? (1881?)), který 29. března 1870 tento dům koupil a 12. března 1877 k němu přikoupil i sousední dům č. 9 (později Traplova 12). Tyto dva domy propojil a zařídil je jako nadační dům s modlitebnou a učebnou (*Beth- und Lehrlokale*). V letech 1883 a 1884 nadační dům smluvně převedl na „*Siroťčí a starobní nadaci Nathana Löw-Beera*“. V nadačním dvojdome se tak nacházela (kromě níže zmíněné modlitebny) v přízemí jedna předsíň, dvě světnice, dvě kuchyně, sklep a dvůr, v prvním patře potom jedna předsíň, čtyři místnosti a jedna kuchyně. Dále zde měl být správce. V nadačním domě našli azyl tři starci a tři sirotci (výhradně hoši) mladší 14 let.⁷

Nadační dům s hebrejským nápisem na průčelí budovy v Boskovicích – ghettu, 20.–30. léta 20. století

⁵ „*Salomon Löw-Beer, ererbt vom Vater Judas Löw-Beer*“ – „*Salomon Löw-Beer, zděděno od otce Judase Löw-Beera*“. Viz BRÁNSKÝ, J.: *Židé z Boskovic. Příběhy a portréty*, Boskovice 2013, s. 59.

⁶ BRÁNSKÝ, J.: *Židé z Boskovic. Příběhy a portréty*, Boskovice 2013, s. 61.

⁷ KLENOVSKÝ, J.: *Židovská čtvrť v Boskovicích*, Boskovice 2004, s. 49–53; rovněž BRÁNSKÝ, J.: *Židé v Boskovicích*, Boskovice 1999, s. 197.

Nadační dům, 20.–30. léta 20. století

V roce 1884 byla v nadačním domě, který věnoval Nathan Löw-Beer židovské obci k poctě svých rodičů, zřízena třetí synagoga v Boskovicích. Měla spíše charakter modlitebny a nacházela se v zadní části přízemí. Využívali ji i příslušníci ortodoxního směru v židovské obci. Modlitebna měla rozměry 450 x 395 cm, světlá výška klenby byla 270 cm a podle dobových svědectví byla výjimečně zaklenuta. Na průčelí budovy se nacházel dlouhý hebrejský nápis. Po 2. světové válce sloužil dům po určitou dobu k bytovým účelům, později byl opuštěn a nakonec roku 1983 asanován. Zůstala zachována pouze kamenná pamětní deska z roku 1884 s německým textem „*Nathan Löw-Beersches Stiftungshaus 1. Feber 1884*“ („*Nadační dům Nathana Löw-Beera, 1. února 1884*“). Náboženský život v boskovicke židovské náboženské obci podpořili příslušníci rodiny Löw-Beerových i donací celé řady kultovních předmětů.⁸

Nathan Löw-Beer se zasloužil i o vznik spolku „*Spar- und Vorschussverein*“ („*Spořicí a záložní spolek*“). Do tohoto spolku někteří movití boskovičtí židovští občané vložili relativně velké obnosy peněz. Spolek poté každoročně poskytoval půjčky především obchodníkům a řemeslníkům, kteří se dostali při podnikání do složité finanční situace. Spolek vykazoval činnost až do roku 1939, kdy byl zlikvidován nacisty.

Pravděpodobně během školního roku 1855/56 došlo v boskovicke židovské obci ke zřízení několika vzdělávacích ústavů, chlapecké hlavní školy, dívčí školy, dále industriální školy a útulku pro malé děti. Zřízení industriální školy zdůvodnila židovská obec snahou pomoci především dívkám ze sociálně slabších rodin a snahou zabránit jejich

mravnímu zkažení. Nicméně tuto industriální školu pro ženské ruční práce navštěvovaly všechny žákyně dívčí školy (v roce 1857 to bylo 128 dívek, v roce 1859 120 dívek). Jako učitelky pracovaly na industriální škole příslušnice bohatých židovských rodin z Boskovic. V této době mezi nimi najdeme např. Hani Löw-Beerovou, Pepi Löw-Beerovou nebo Antonii Löw-Beerovou. Škola byla finančně závislá na dobrovolných sbírkách, mezi donátory tak např. v roce 1856 najdeme Antonii Löw-Beerovou.⁹

Před rokem 1850 řídila židovskou obec nevelká obecní rada starších, v jejím čele stál židovský rychtář (*Judenrichter*). Volby do této obecní rady se konaly každým rokem. K roku 1810 je v zápisech jako rychtář uveden Salomon Löbl (Löw-Beer). Když v roce 1850 získala židovská komunita v Boskovicích statut samostatné politické

Boskovice – ghetto, pohled směrem k západu Bílkovou ulicí, 20.–30. léta 20. století

Boskovice – ghetto, uliční pohled, 20.–30. léta 20. století

⁸ Tamtéž.

⁹ BRÁNSKÝ, J.: *Židé v Boskovicích*, Boskovice 1999, s. 212.

obce, obdržela i právo jmenovat čestné občany z řad svých rodáků a ostatních osobností. Mělo se jednat o ty příslušníky, kteří se výrazně zasloužili o rozvoj veřejného života v obci. V roce 1870 se jedním z těch, kterému se této cti dostalo (během let 1864-1919 bylo jmenováno celkem 20 čestných občanů), stal jako šestý v pořadí Leopold Löw-Beer (1816-1892?, 1893?).¹⁰

Druhou oblastí, ve které se prosadilo hned několik generací příslušníků rodiny Löw-Beerovy, byla oblast ekonomická. Podnikatelské začátky prvních generací této rodiny nebyly vůbec jednoduché. Kromě celé řady obecných problémů, se kterými se museli potýkat všichni tehdy začínající podnikatelé, museli se nejstarší členové rodu Löw-Beerových vyrovnávat s celou řadou omezujících protižidovských předpisů, tehdy stále ještě platících. Teprve od konce 18. století totiž docházelo k postupnému narovnávání právního postavení židovského obyvatelstva. Tyto změny se samozřejmě dotýkaly i ekonomické oblasti. Dvorským dekretem z října 1781 bylo Židům povoleno provozovat všechny živnosti s výjimkou nájmu šenkoven, desátků a mlýnů, provozovat všechny druhy řemesel městských i komerčních, mohli zakládat směnárny, velkoobchody a provozovat obchod se střížním, kupeckým a smíšeným zbožím. *Systemální židovský patent (Judensystemalpatent)* z roku 1797 potom přinášel možným židovským podnikatelům

Boskovice – ghetto, uliční pohled, 20.–30. léta 20. století

Boskovice, okraj ghetta, 20.–30. léta 20. století

povinnost podat důkaz, že mají dostatečný majetek (300–500 zlatých), aby mohli provozovat obchod nebo řemeslo. Až do roku 1848 však zůstala v platnosti segregace židovské populace a Židé ani nadále nesměli zakupovat nemovitosti mimo ghetta, ovšem s výjimkou těch, které chtěli užít k výrobním a skladovým účelům. Teprve rok 1848 přinesl zásadní změnu právního postavení židovských obyvatel – ti získali svobodu pohybu a usídlení, byl zrušen familiantský zákon, numerus clausus, instituce inkolátu, byla zrušena ghetta i toleranční daň. Tzv. prosincová ústava z roku 1867 legalizovala základní občanská práva a Židé se tak stali plnoprávními občany a mimo jiné získali i právo veškerého podnikání.¹¹

Zrušením ghetta a familiantského zákona byl umožněn svobodný pohyb osob i majetku, a tak se začali mnozí příslušníci židovského etnika stěhovat z tehdy již nevyhovujících ghetta do blízkých vesnic a městeček, později (hlavní vlna nastala v 60. letech 19. století) i do velkých průmyslových a obchodních center (např. do Brna). Navíc se jim otevřely zcela nové možnosti podnikatelských aktivit.

Až do konce 18. století měli totiž Židé oficiálně povolen vlastně jen pronájem (někdy i odkup) vrchnostenských palíren kořalky. Nový průmyslový druh podnikání se nejdříve prosadil v textilní výrobě. Ta měla v židovské komunitě v českých zemích dlouholetou tradici. Jedním z řemesel, které se v minulosti mezi českými a moravskými Židy výrazně rozšířilo, bylo tkalcovství. Židé nejenže soustředili ve svých rukou dálkový obchod

¹⁰ BRÁNSKÝ, J.: *Židé v Boskovících*, Boskovice 1999, s. 262. J. Bránský zde však mylně tvrdí, že výše zmíněný Leopold Löw-Beer byl synem Mosese Löw-Beera (1793?-1851). Ve skutečnosti byl oceněný Leopold Löw-Beer synem Jakoba Löw-Beera (1786-1864), tedy Mosesova bratra. Moses Löw-Beer měl rovněž syna Leopolda, ten se však narodil až roku 1834, tudíž v době udělení čestného občanství by měl pouhých 26 let. Další údaje J. Bránského k Leopoldovi Löw-Beerovi, tedy to, že byl bankéřem rodiny a žil ve Vídni, již však odpovídají realitě.

¹¹ PĚKNÝ, T.: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 90–91.

s hedvábím a vzácnými látkami, ale obchodovali i se surovinami (vlna, len, konopí), které byly základem zpracovatelského textilního průmyslu na místní úrovni. I v Boskovicích se tak vytváří v první polovině 19. století skupina židovských podnikatelů, která sice začala budovat své podniky na velmi skromném základě, ale která poměrně rychle bohatla, a tak se jim místní omezený trh stal malým. Minimálně od 30. let 19. století pak můžeme pozorovat velmi intenzivní snahu mimobrněnských (v naprosté většině vlnářských) podnikatelů, tedy včetně boskovických, přenést jejich průmyslové závody do Brna.¹²

Zdárného podnikatelského ducha projevovali boskovičtí Židé již v poměrně dávné minulosti. Podle dochovaných zápisů v městských knihách víme, že už v 17. století vynikali ve výkupu a činnosti kůží, v průběhu 18. století tuto činnost dokonce naprosto ovládli. Prvním oborem, ve kterém se ve městě rozvíjelo průmyslové podnikání, nebylo zpracování kůží, ale textilní výroba. Patrně prvním textilním podnikatelem, který se pokusil v Boskovicích založit továrnu na jemná sukna, byl na počátku 19. století Žid Michael Schwarz. Dostal se však do dlouhodobého sporu s boskovickým cechem soukeníků a podnik byl pravděpodobně roku 1812 krajským úřadem zakázán.

Podnikatelské začátky příslušníků rodiny Löw-Beerovy v Boskovicích jsou z větší části zahaleny rouškou tajemství. Víme však, že nejstarší historicky

doložený příslušník rodiny, tedy Judas Löw-Beer, se živil obchodem, stejně jako jeho nejstarší syn Salomon. U něho máme prokázáno, že obchodoval s kůží a juchtou, které prodával na trzích a rovněž dodával obuvníkům. Od druhé poloviny prvního desetiletí 19. století již Salomon Löw-Beer vystupoval jako nájemce panské palírny v Boskovicích, ovšem současně vlastnil obchod s vlnou. Podnikatelského ducha projevil i mladší Salomonův bratr Samson, který se stal nájemcem palírny ve Křtinách. Stal se tak zakladatelem tzv. křtinské větve Löw-Beerů.

Ještě výraznější podnikatelské aktivity můžeme doložit u většiny Salomonových synů (bylo jich celkem 5: Nathan (1779-1817)¹³, Aron, Jakob, Abraham (1789-1870)¹⁴, Moses). Druhorozený Aron založil se svým bratrem Jakobem kolem roku 1820 v Boskovicích firmu *Aron und Jakob Löw-Beer, Wollhandel und Wollgespinnsterzeugung (Aron a Jakob Löw-Beerovi, obchod s vlnou a zpracování vlněné příze)* na výrobu a prodej mykané příze ručním způsobem. Přádělna a obchod se nacházely v domě č. 89 (dům byl od roku 1831 v Aronově držení). Jiný pramen ovšem uvádí, že firma obou bratrů byla založena již „...v prvním desetiletí tohoto století (rozuměj devatenáctého – pozn. VV) a původně se zabývala spřádáním vlněných odstřížků, které se tenkrát provádělo ručně“.¹⁵ Po Aronově smrti (roku 1849) vedla firmu ovdovělá manželka Rebeka (?-?) se syny Jakobem Aronem (1811-1886?) a Nathanem a se syny

Boskovice – židovský hřbitov, 20.–30. léta 20. století

Boskovice – židovský hřbitov, 20.–30. léta 20. století

¹² JANÁK, T.: *Brněnští vlnářští podnikatelé a mistři v letech 1848-1860*, in: Brno v minulosti a dnes č. 12, Brno 1994, s. 39 a 42.

¹³ Podle J. Bránského se odstěhoval do Senice, později se vrátil do Boskovic a zde i zemřel. BRÁNSKÝ, J.: *Židé z Boskovic. Příběhy, portréty*, Boskovice 2013, s. 62.

¹⁴ Vystěhoval se do Topolčan a zde i zemřel. BRÁNSKÝ, J.: *Židé z Boskovic. Příběhy, portréty*, Boskovice 2013, s. 63.

¹⁵ *Die Gross-Industrie Oesterreichs*, 4. Bd., Wien 1898, s. 117; SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1768-1948*, Brno 2012, s. 258. Naproti tomu J. Bránský uvádí „... založili někdy po roce 1820 obchod s vlnou a přízí, kterou vyráběli ve své pářdelně“. Viz BRÁNSKÝ, J.: *Židé v Boskovicích*, Boskovice 1999, s. 101.

bratra Jakoba Izákem (1811-1898) a Leopoldem (1816-1893).¹⁶ Firma v této době poskytovala práci mnoha lidem z Boskovic a okolí. I díky své relativně dlouhé tradici v obchodu se těšila velmi dobré pověsti a velmi dobře si vedla i po ekonomické stránce. Rozhodnutím obecní rady v Brně z 2. 9. 1852 obdržela vdova Rebeka oprávnění k obchodu s vlnou v Brně, a to pod firmou *Aron et Jakob Löw-Beer*. Společníky byli na základě společenské smlouvy z 1. 5. 1853 již zmínění synové Jakob a Nathan, švagr Jakob a jeho synové Izák a Leopold. Rebeka pak požádala Zemský soud v Brně o zápis firmy do obchodního rejstříku.¹⁷

Pozadu v ekonomických aktivitách nezůstal ani nejmladší ze Salomonových synů, tedy Moses (1794-1851). Ten je od roku 1824 uváděn jako nájemce panské palírny v boskovickém ghettu. Pravděpodobně ekonomicky velmi dobře prosperoval, takže se záhy začal ohlížet, kam by vydělané prostředky investoval.

Důvodů, proč se nedávno etablovaní boskovičtí židovští podnikatelé snažili přenášet svá tovární oprávnění nejdříve do okolních vesnic a městeček, později i do Brna (nejprve zde zřizovali své výrobní i prodejní filiálky, posléze sem přenášejí sídlo své firmy i své rodiny), existovala celá řada. Především byli přesvědčeni, že výroba jemných suken a vlněného zboží představuje perspektivní výrobní obor. A velmi úzce omezený boskovický

Boskovice – ghetto, uliční pohled, 20.–30. léta 20. století

trh jim již nemohl poskytnout další možnosti rozvoje. Navíc od druhé poloviny 19. století začal výrazný úpadek boskovického tkalcovství. Naopak okolní obce a městečka, zvláště poté, co mnohé z nich získaly přímé vlakové spojení (roku 1849) s Brnem, případně se svitavskou nebo orlickoústeckou textilní oblastí, nabízely poměrně široký prostor pro rozvoj jejich podnikatelských aktivit. V případě Brna sehrála roli dlouholetá textilní tradice, výhodná pozice města (od roku 1839 přímé železniční napojení na Vídeň), ale i dobrý zvuk města v širším obchodním světě. Migrace značné části boskovických židovských podnikatelů a jejich postupné etablování v širším okolí města tak mohly začít.

¹⁶ B. Smutný ve své publikaci *Brněnští podnikatelé...* v hesle Jakob A. Löw-Beer mylně uvádí, že Jakob A. a Nathan byli syny Jakoba, kdežto Izák a Leopold byli syny Arona. Skutečnost byla právě obrácená. Viz SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1768-1948*, Brno 2012, s. 258–259.

¹⁷ HELLER, H.: *Mährens Männer der Gegenwart – Biographisches Lexikon. 4. Teil: Großgrundbesitzer, Land- und Forstwirte, Commerzielle*, Brno 1890, s. 102–103.

Firma Moses Löw-Beer ve Svitávce a v Brně

Mnohé moravské regiony, včetně bývalých politických okresů Moravská Třebová a Boskovice, se mohly opírat o starou tradici textilní výroby. Ještě v první polovině 18. století v těchto dvou sousedních oblastech jednoznačně převažovala plátenická výroba. Od druhé poloviny 18. století se však stále více prosazovala všechna další textilní odvětví, tj. vlnářství, bavlnářství, hedvábnictví a jutařství. Podle různých dobových statistických podkladů vzniklo na Moravě několik center soukenické výroby, např. Moravská Třebová, Svitavy, Bystřice nad Pernštejnem, významné soukenické manufaktury pracovaly i v Jihlavě, Třebíči nebo Třebíči. Od 80. let 18. století se však vedoucím centrem soukenické výroby na Moravě stalo Brno, v silné konkurenci se však začaly prosazovat i soukenické podniky vznikající v údolí řeky Svitavy severně od Brna. Jeden z nich se začal postupně formovat ve Svitávce, v této době relativně malém, nepříliš významném městečku, vzdáleném přibližně 35 km severně od Brna.

Svitávka je poprvé zmiňována v darovací listině Vladislava II. z roku 1169, znovu potom v listině z roku 1201 (jedná se však o falzum), v níž markrabě Vladislav Jindřich potvrzuje Svitávku klášteru Hradisko (premonstrátský klášter Hradisko u Olomouce). Osídlení této oblasti je však archeologicky doloženo již v některých fázích doby kamenné. V raném středověku zde procházela obchodní stezka z Rakouska přes Moravu do Slezska a na nedalekém kopci Hradisko existoval opevněný bod, zřejmě celnice.

Od roku 1284 byla Svitávka vedena jako městečko a již v této době se stala i církevním centrem blízkého okolí (kostel sv. Jana Křtitele). Rudolf II. v roce 1583 „vysadil“ Svitávku znovu na městečko, povolil jí dva výroční trhy, jeden týdenní trh a právo pečeti červeným voskem. Obec byla součástí šebetovského panství, podléhajícího klášteru Hradisko u Olomouce. Během třicetileté války Svitávka utrpěla značné škody. Od konce 17. století ovšem začíná postupný rozvoj městečka, kdy se původně ryze zemědělská obec začíná měnit ve významné průmyslové středisko. Městečko v roce 1718 vyhořelo (v tomto roce zde bylo 52 domů). V roce 1783 pak žilo ve Svitávce 16 pololánků, 6 čtvrtníků, 34 zahradníků, 28 domkařů, obývali celkově 84 domovních čísel. V roce 1854 vykazovala obec 739 obyvatel, v roce 1869 žilo ve 145 domech již 1 218 obyvatel.¹⁸

Někdy po roce 1671 byla v městečku Svitávce na řece Svitavě zřízena papírna, která, jako celé šebetovské panství, náležela klášteru Hradisko u Olomouce. Roku 1733 prodal klášter papírnu Jakubu Tománkovi, jehož následovníci ji drželi až do roku 1818, kdy ji Karel Tománek prodal za 3 500 zl. soukenickému cechu v Boskovicích, který ji záhy přebudoval na valchu.¹⁹ Existuje i možnost, že textilní manufaktura ve Svitávce pracovala již před rokem 1815, ovšem žádné konkrétní informace o ní nemáme.²⁰

Boskovický soukenický cech provozoval valchu zřejmě až do roku 1838, kdy ji koupil Moses Löw-Beer, původně židovský filiant

¹⁸ HOSÁK, L.: *Historický místopis okresu Blansko v období feudalismu*, Blansko 1965, s. 54; KNIES, J.: *Vlastivěda moravská, II. místopis, Boskovský okres*, Brno 1904, s. 178 a dále BARTOŠ, J. a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Okresy Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí*, sv. 11, Ostrava 1988, s. 143–144.

¹⁹ KUČERA, M.: *Historie papíren na řekách okresu Svitavy*, in: Pomezí Čech a Moravy. Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 4, Litomyšl 2000, s. 71.

²⁰ Josef Janák uvádí: „Někdy počátkem 19. století se vytvořila i blíže neznámá soukenická manufaktura ve Svitávce na šebetovském panství, o níž však nic dalšího není známo ...“. Viz JANÁK, J.: *Počátky textilní velkovýroby na Moravskotřebovsku a Boskovicku do 50. let 19. století*, in: *Vlastivědný věstník moravský*, roč. XLVI (1994), sešit 3, s. 207 (dále jen JANÁK, J.: *Počátky textilní velkovýroby*); podobně tentýž autor uvádí, že „... vedle továren soustředěných do Brna vyrábělo tak již v období do roku 1815 sukna a vlněné zboží více vlnářských továren na moravském venkově ... severně od Brna pracovala manufaktura ve Svitávce a Moravské Třebové ...“. Viz JANÁK, J.: *Hospodářský rozmach Moravy 1740-1918. Dějiny Moravy díl 3/1. Vlastivěda moravská – země a lid, nová řada*, svazek 7, s. 26. Tuto informaci zřejmě převzal K. Kuča, který uvádí, že ve Svitávce „... asi od počátku 19. století pracovala vlnářská manufaktura... rozvíjelo se zpracování vlny ...“. KUČA K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl VII., Praha 2008, s. 222–223.

z Boskovic.²¹ Ten, jak již bylo výše řečeno, založil svůj první podnik ještě v Boskovicích. Zde zřejmě kromě nájmu zmíněné panské palírny začal provozovat i obchod s hadry. Jeho pravuk Paul Löw-Beer ve svých vzpomínkách uvádí, že Moses v první polovině 19. století procestoval Evropu a skupoval staré uniformy napoleonských i jiných armád, které poté ve svém podniku zpracovával.²² T. Schmidtová k tomu ve své diplomové práci (věnované právě osudům Paula Löw-Beera) dodává, že jeho dva bratři (Aron a Jakob) měli jím vyprodukovanou přízi prodávat ve svém obchodě v Boskovicích.²³ Protože se podniku zřejmě dařilo, rozhodl se Moses Löw-Beer svůj podnik

rozšířit. Nikoli však v Boskovicích, které již k tomuto projektu nenabízely vhodné podmínky, ale v relativně nedaleké Svitávce (mimo jiné na výhodné dopravní trase). Proto na místě bývalé papírny ve Svitávce vybudoval přádelnu vlny, a to roku 1843.²⁴ Nově zřízená továrna se nacházela v bezprostřední blízkosti řeky Svitavy. Tato poloha byla pro podnik velmi důležitá, protože továrna využívala řeku jako zdroj vodní energie pro pohon továrních strojů, a to prostřednictvím vodních kol. Zde je však třeba připomenout, že již o dva roky dříve, konkrétně 26. 7. 1841, obdržel Moses Löw-Beer výnosem zemského gubernia jednoduché tovární oprávnění k provozu přádelny

„Stará fabrika“, původně přádelna vlny vybudovaná Mosesem Löw-Beerem, dnes bytový dům na ulici Hybešova čp. 40 ve Svitávce, foto Pavel Krejcar 2011

²¹ SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764-1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*, Brno 2012, s. 260–261. K. Kuča uvádí, že Moses Löw-Beer založil v prostoru Dolního mlýna přádelnu vlny až v roce 1839. KUČA, K.: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl VII., Praha 2008, s. 222 (dále jen KUČA, K.: *Města a městečka*).

²² SCHMIDT, T.: *Das Schicksal hat mich verschont... Versuch einer politischen Biographie. Die Lebens- und Familiengeschichte von Paul Löw-Beer (1910-2003)*. Diplomová práce na univerzitě ve Vidni, 2005, s. 25.

²³ Tamtéž, s. 5–6.

²⁴ Badatel J. Sadílek nejnověji uvádí, že „...do Svitávky přicházejí Löw-Beerové na počátku 19. století, kdy získávají někdejší papírnu ... Tu posléze boří a v jejím místě staví novou mohutnou budovu přádelny ... K výstavbě má údajně docházet v roce 1839 ...“. Informaci o dřívějším příchodu Mosese Löw-Beera do Svitávky převzal J. Sadílek pravděpodobně z některých historických prací regionální i celostátní provenience. Toto tvrzení však nemá jakoukoliv oporu v historických pramenech. Viz SADÍLEK, J.: *Svitávka. Historický vývoj stavebních památek a osídlení obce*, Bystřice nad Pernštejnem 2011, s. 93 (dále jen SADÍLEK, J.).

vlny, a to na firmu *Moses Löw-Beer*.²⁵ I nově založený podnik zřejmě od počátku celkem dobře prosperoval a postupně získával i velmi dobré reference, ovšem stále se zvyšující výroba narážela na relativně malé odbytové možnosti ve Svitávce a blízkém okolí. Proto majitel firmy požádal v roce 1847 gubernium o udělení formálního zemského oprávnění (tedy vyšší formy) k provozu přádelny vlny ve Svitávce. Důvodem byla snaha rozšířit odbyt vyrobené příze i na vzdálenější trhy. Při této příležitosti uvedl v žádosti, že ve dvoupatrové továrně disponuje sedmi složenými po deseti přádelními stroji a že zaměstnává průměrně 150–170 osob a zpracovává týdně 30 centyřů vlny. Majitel se mohl prokázat finančním fondem přes 76 000 zl. Protože se k žádosti kladně vyjádřil jak Krajský úřad v Olomouci, tak obec Svitávka i vrchnostenský úřad v Šebetově, gubernium svým výnosem z 18. 11. 1847 žadateli vyhovělo.²⁶

K dalšímu rozšíření podniku došlo hned následujícího roku, tedy roku 1848, a to když Moses Löw-Beer požádal o rozšíření předmětu podnikání i na tkalcovnu, tedy o zpracování vyrobené příze ve vlněné zboží. Jeho cílem bylo, aby podnik ve Svitávce dokázal zpracovávat vlnu od příze až po hotový vlněný výrobek. Svou žádost dokonale zdůvodnil po právní i ekonomické stránce, mimo jiné poukázal na to, že v okolí není žádný podnik tohoto druhu. Neopomněl rovněž zdůraznit, že rozšíření provozu podniku umožní zaměstnat řadu zdejších tkalců bez práce. Podle Paula Löw-Beera již tehdy jeho pradědeček Moses zaměstnával mnoho tkalců v širším okolí, kteří po domácku na vlastních stavech tkali

jím vyrobenou přízi. Gubernium nakonec se souhlasem kompetentních úřadů oprávnění udělilo v srpnu roku 1849. Aby dodal svým podnikatelským záměrům váhu, přestěhoval se Moses Löw-Beer s celou svou rodinou v roce 1850 z Boskovic do Svitávky.²⁷

Ačkoli se zpočátku zdálo, že Mosesovo podnikání ve Svitávce nebude narážet na žádné problémy, skutečnost byla jiná. Téměř od počátku svého budovatelského úsilí se Moses dostával do sporů s představiteli obce Svitávka, případně i s dalšími podnikateli na řece Svitavě, a to o výkon vodního práva na této řece. Je rovněž více než pravděpodobné, že provoz továrny vyvolával i další protesty, především kvůli znečišťování řeky, především provozem barevny.²⁸ Vleklá jednání nakonec vedla k tomu, že majitel nejdříve usiloval o přemístění svého podniku na jiné místo ve Svitávce. Posléze, po protestech ze strany obce, požádal o povolení přemístit část své výroby na brněnské předměstí Zábrdovice. Krátce po zahájení výroby v Zábrdovicích se však proti němu postavila jak obec, tak i místní podnikatelé a výroba mu byla nakonec zakázána. Objevovaly se i další problémy, např. hrozilo, že při nedostatku vody v řece nebo nedostatku prostoru v původní továrně ve Svitávce bude Moses Löw-Beer chtít přesunout do Brna celý podnik. Svědčilo o tom i to, že v polovině roku 1850 ohlásil Krajské vládě v Brně, že chce zřídit prodejní sklad svého zboží v Brně v Běhounské ulici v domě čp. 114 (nyní Běhounská ulice č. 6) a další sklad v pronajatých místnostech v Zábrdovicích. Výsledkem tohoto nátlaku ze strany Mosese Löw-Beera byl nakonec souhlas krajské vlády

²⁵ Nižší, tedy jednoduché tovární oprávnění (privilegium) udělovalo na Moravě zemské gubernium v Brně, později místodržitelství. Jednalo se vlastně o svolení ke zřízení továrny. Mohlo být uděleno i podniku, který ještě neexistoval, který žadatel ještě neuvedl do provozu. Vyšší typ oprávnění, tzv. formální zemské tovární oprávnění, bylo zásadně udělováno podnikům již uvedeným do provozu. Podmínkou bylo předcházející udělení nižšího stupně továrního oprávnění. Aby mohl majitel pro svůj podnik takovéto oprávnění žádat, musela jeho továrna získat zásluhy při rozvoji národního hospodářství monarchie. Oprávnění bylo možné přenést z otce na syna, případně ho mohl získat nový majitel při koupi podniku. Oprávnění s sebou neslo celou řadu výhod, mimo jiné označovat vyrobené zboží císařským orlem a nápisem „c. k. privilegovaná továrna“, firma rovněž mohla zřizovat sklady svých výrobků v hlavních městech jiných provincií monarchie. Udělování továrních privilegií skončilo v dubnu roku 1860, poté co vstoupil v platnost nový živnostenský zákon. Potom již byly firmy zapisovány jako podniky s tovární výrobou (ovšem po splnění několika podmínek) do obchodního rejstříku vedeného u Zemského soudu v Brně (od roku 1929 Krajského soudu civilního v Brně), a to pro jednotlivce nebo společnosti. Viz SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*, Brno 2012, s. 15.

²⁶ SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*, Brno 2012, s. 260–261. (dále jen SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé*)

²⁷ SCHMIDT, T.: *Das Schicksal hat mich verschont... Versuch einer politischen Biographie. Die Lebens- und Familiengeschichte von Paul Löw-Beer (1910–2003)*. Diplomová práce na univerzitě ve Vídni, 2005, s. 25 (dále jen SCHMIDT, T.: *Das Schicksal*). Podle zprávy c. k. okresního hejtmánství v Boskovicích z července 1850 byla výroba ve Svitávce provozována ve třech velkých místnostech a jedné menší, v nichž byla přádelna vlny a barevna. K tomu SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé*, s. 260–261.

²⁸ MZA Brno – SOKA Blansko, OÚ Boskovice, kart. č. 139, i. č. 610. První dochované stížnosti jsou však až ze sedmdesátých let 19. století.

(říjen 1850) s výstavbou nové továrny ve Svitávce, a to i přes protesty obce. Vše potvrdilo i ministerstvo vnitra ve Vídni svým výnosem z února roku 1851.²⁹

V roce 1851 ovšem Moses Löw-Beer zemřel a řízení podniku převzali jeho tři synové, tedy Josef (1824-1899; bytem ve Svitávce), Max (1829-1887; bytem v Brně), Salomon (1832 - po roce 1879; bytem ve Vídni) a jejich matka Katharina Löw-Beerová (1801-1883). Vedoucí pozici ve firmě však zastával Max, který vstoupil do otcovy firmy již jako čtrnáctiletý v roce 1843.³⁰ V dubnu roku 1853 požádali noví majitelé o rozšíření formálního zemského továrního oprávnění o výrobu vlněného zboží, následně poté uzavřeli společenskou smlouvu. Přesto, že se mohli prokázat

Max Löw-Beer, kresba F. Würbel, Vídeň, 80. léta 19. století

všemi potřebnými náležitostmi, tj. dostatečným peněžním fondem, dobrou kvalitou zboží, kladným vyjádřením *Obchodní a živnostenské komory* (dále jen OŽK) v Brně a dalších úřadů, místodržitelství tentokrát odmítlo uvedené žádosti vyhovět. Jako jeden z hlavních důvodů uvedlo, že firma v této době disponovala ve Svitávce pouze 12 tkalcovskými stavy, a ty navíc při komisionální prohlídce ani nebyly v provozu. Součástí odmítavého stanoviska místodržitelství bylo i konstatování, že Moses Löw-Beer oprávnění téměř nevyužíval a že nechával vyrábět vlněné zboží venkovskými tkalci. Majitelé se s rozhodnutím nespokojili a podali novou žádost, která však byla opět odmítnuta, tentokrát již OŽK v Brně, a to z důvodů nedostatečného vybavení firmy k požadované výrobě. Mezitím však majitelé dosáhli u pověřených úřadů, aby byl firmě ponechán původní název (tedy *Moses Löw-Beer*) a aby byla v prosinci roku 1853 zapsána do obchodního rejstříku Zemského soudu v Brně (a roku 1863 do nového obchodního rejstříku) jako veřejná obchodní společnost. Firma již v této době provozovala svůj sklad ve Vídni.³¹

Majitelé podniku se však nevzdali a v roce 1858 opětovně požádali místodržitelství o udělení vyšší formy oprávnění k výrobě vlněného zboží. Tentokrát již mělo projednávání žádosti jiný průběh, protože se kladně vyjádřil jak Krajský úřad v Brně, tak OŽK v Brně (podnik zaměstnával obyvatelstvo z okolí, kde se navíc žádný podnik podobného druhu nenacházel). Místodržitelství proto svým výnosem z října roku 1858 zmíněné žádosti vyhovělo a udělilo firmě *Moses Löw-Beer* formální zemské tovární oprávnění k výrobě vlněného zboží.³² Část produkce tkalcovny, tedy pánských a dámských látek, byla upravována potiskem, a to na třech válcových tiskacích strojích

²⁹ Kvůli nepříznivým podmínkám došlo k poklesu zaměstnaných dělníků ve firmě *Moses Löw-Beer* ze 130 na 90 osob. Viz SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé*, s. 260–261.

³⁰ Moses měl ještě čtvrtého syna, kterým byl Leopold/Löbl (1834-1906), jenž původně figuroval jako prokurista firmy *Moses Löw-Beer* a veřejný společník firmy *David N. Löw et Comp.* Později si založil vlastní firmu na výrobu vlněného zboží v Brně (pravděpodobně roku 1860), od roku 1876 byla v provozu i jeho přádelna, v tomtéž roce požádal Zemský soud v Brně o zápis firmy do obchodního rejstříku. Továrního oprávnění se vzdal v roce 1895 a požádal o výmaz své firmy. Viz SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé*, s. 261; dále Národní technické muzeum Praha, Archiv Národního technického muzea, fond 791 Sbirka vzpomínek a rukopisů (dále jen NTM Praha), svazek 1028, CHYLÍK, J.: *Dějiny brněnského průmyslu*, s. 54 a 57.

³¹ Od roku 1853 se tak stali veřejnými společníky firmy *Moses Löw-Beer*. Katharina poté z firmy vystoupila roku 1860, Josef v roce 1867 a Salomon roku 1879. Viz HELLER, H.: *Mährens Männer der Gegenwart – Biographisches Lexikon. 4. Teil: Großgrundbesitzer, Land- und Forstwirte, Commerzielle*, Brno 1890, s. 102–103. Vzhledem k následujícím událostem je zajímavé, že Obchodní a živnostenská komora v Brně při této příležitosti konstatovala, že přádelna patří k největším a nejlepším v celém komorním obvodu. K tomu viz JANÁK, J.: *Počátky textilní velkovýroby*, s. 209.

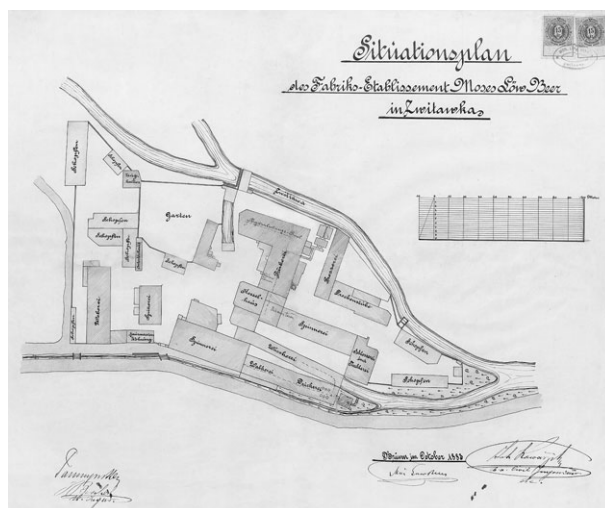
³² SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé*, s. 260–261.

pro jedno- až třibarevný tisk. Tiskly se hlavně kostky a pruhy. Tiskárna byla vybavena 250 měděnými tiskacími válci pro tisk do šířky 140 cm. Tiskem se látky upravovaly až do roku 1930, kdy byly tiskařské stroje prodány do Německa.³³

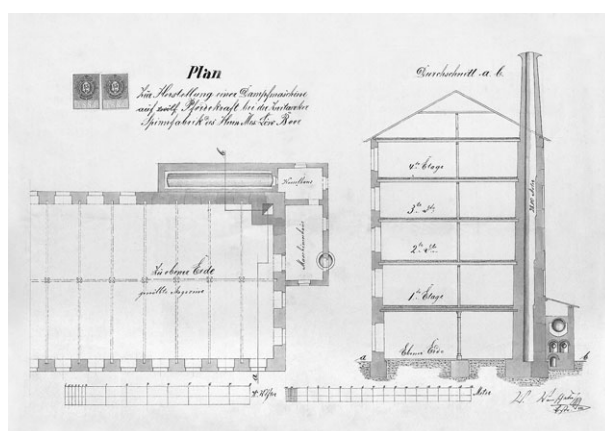
Pod Maxovým vedením firma během následujících dvou desetiletí výrazně prosperovala, a mohla tak expandovat i do jiných míst tehdejší monarchie, případně i do zahraničí. V roce 1862 proto byla postavena nová továrna v Brně v ulici Křenové č. 76 (nyní Čechyňská ulice č. 14), v roce 1883 zde byl provoz doplněn i o výrobu vlněného zboží. Tento podnik byl roku 1890 spojen nákladní vlečkou vedoucí ze Silniční ulice (dnes Hybešova ulice) se samotnou přádelnou. V Brně bylo takto zřízeno celkově devět vleček, ta do Löw-Beerovy továrny byla třetí v pořadí. Nákladní vlečka odbočovala z tramvajové trati s osobní přepravou. Délku vlečky uvádí zdroje různě, buďto 80, nebo 86 metrů. Dopravu železničních vagonů z nádraží ulicemi města do různých podniků ve městě zabezpečovaly parní tramvajové lokomotivy. Od roku 1908 probíhala postupná elektrifikace jednotlivých vleček, ovšem ta do přádelny firmy *Moses Löw-Beer* byla elektrifikována až jako poslední, a to v roce 1914.³⁴

O několik let později, konkrétně roku 1876, začala pracovat firma v Zaháni/Sagan v Prusku (nyní Żagań, Polsko). Hlavní sídlo firmy bylo ve Svitávce, v Brně a dalších městech poté pracovaly pobočné závody (např. Fischamend u Vídně). Roku 1910 zaměstnával tento textilní koncern sídlící ve Svitávce celkově 1 700 pracovníků.

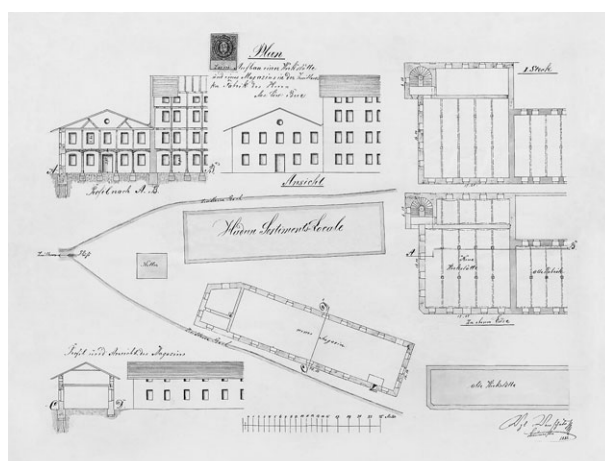
V roce 1870 rozšířila firma své podnikatelské portfolio o cukrovar v Uhorské Vsi.³⁵ Právě slibně se rozvíjející cukrovarnický průmysl lákal v této době mnohé podnikatele k investicím a nejinak tomu bylo i u Maxe Löw-Beera. Protože však na jižní Moravě v této době již existovala relativně hustá síť cukrovarů, nasměroval svou aktivitu za řeku Moravu, tj. do oblasti slovenského Záhoří. Zde, v menší a výrazně zemědělské obci Uhorské Vsi (Magyarfalú, Ungereigen, dnes Záhorská Ves; v roce 1828 měla tato obec 112 domů a v nich žilo kolem 800 obyvatel), na samém pomezí mezi tehdejším Uherskem, Rakouskem a Moravou

Situační plán továrního areálu ve Svitávce, 1883

Plán na vybavení svitávčské přádelny parním strojem, 1887

Plán výstavby dílen a magacínu ve svitávčské továrně, 1882

³³ NTM Praha, svazek 1547, STADLER, M.: *Studie a poznámky z dějin textilního tisku, a o jeho vzniku a vývoji v Československu.*

³⁴ Parní tramvajová lokomotiva, která jako poslední zabezpečovala dopravu na neelektrifikované vlečce do přádelny Löw-Beer, měla jméno Caroline a je dnes zachována jako provozní exponát Technického muzea v Brně.

³⁵ Rodina Löw-Beerových se tak zařadila mezi další brněnské textilní podnikatelské rodiny, které investovaly do cukrovarnického podnikání. Můžeme zde zmínit např. rodinu Schoellerovu, Offermannovu, Popperovu apod.

(dnes Slovenská republika), vykoupil pozemky na břehu řeky Moravy a na nich začal budovat nový cukrovar. Stavba za pomoci nejen místních, ale především cizích dělníků probíhala nebyvale rychle. Kromě základní výrobní haly a skladů byly postaveny dva vysoké komíny, které se poté staly až do roku 1945 jedním ze symbolů obce. Díky rychlé výstavbě tak již na podzim roku 1870 mohla začít první cukrovarnická kampaň v nově vybudovaném podniku (*Zuckerfabrik des Max Löw-Beer, Löw-Beer Miksa magyárfalvi czukorgyáral*).

Místo pro nový cukrovar si Max Löw-Beer nevybral náhodou. V nedalekém rakouském Hohenau sice již od roku 1867 fungoval cukrovar konkurenční, ale rozhodujícím argumentem byla pravděpodobně velmi dobrá perspektiva, co se dopravního spojení týče. Sousedním (přes řeku Moravu) rakouským městečkem Angern an der March totiž od roku 1839 procházela železniční trať *Kaiser*

Cukrovar v Uhorské (dnes Záhorské) Vsi

Dělníci v cukrovaru v Uhorské (dnes Záhorské) Vsi

Ferdinands Nordbahn (Severní dráha císaře Ferdinanda). A existující zastávka v Angern tak skýtala možnost dopravovat cukr vlakem do Vídně a odtud dále do celé Evropy. Uhorská Ves a Angern byly spojeny mostem postaveným začátkem 19. století. Již roku 1892 byla z Angernu k cukrovaru vybudována úzkorozchodná železnice (rozchod kolejí byl 70 cm). Cukr vozily do Angernu malé vozy tažené koňmi, zpátky potom přivážely do cukrovaru řepu z okolí ke zpracování. Roku 1910 byla trať elektrifikována. V listopadu roku 1911 začalo fungovat spojení z Uhorské Vsi do Zohoru a dále i do Plaveckého Mikuláše (majitelé cukrovaru se podíleli na činnosti společnosti pro stavbu železnice Uhorská Ves – Zohor – Plavecký Mikuláš).

Vedením nově zřízeného podniku pověřil Max Löw-Beer zkušené a prověřené úředníky židovského původu, kteří se do obce přestěhovali. Úřední agenda cukrovaru byla, především z důvodů obchodních, vedena kompletně v němčině. Část stálých odborných a specializovaných pracovníků (vařiči cukru) pocházela z českých zemí. Zbytek pracovníků byl najat z Uherské Vsi a rakouského Angernu. Během kampaní zaměstnával cukrovar další desítky lidí, a to jak z celého Záhoří, tak i z rakouské strany řeky Moravy. Část sezónních dělníků přicházela do Uherské Vsi i z Moravy, především z Hané.

Výstavba cukrovaru, který bývá v literatuře³⁶ uváděn jako ve své době největší ve střední Evropě, případně jako jeden z největších v Evropě (v roce 1926 zpracoval 7 000 vagónů cukrové řepy), vlastně nikdy neskončila. Postupně byly přistavovány další pracovní haly a především sklady (skladiště přímo v cukrovaru umožňovala uskladnit až 800 vagónů cukru). V roce 1912 byl v areálu cukrovaru uveden do provozu lihovar, který produkoval technický líh. Nově byla přistavena i kancelářská budova.

Samotná existence cukrovaru sehrála velmi pozitivní roli jak v rozvoji samotné obce Uhorská Ves, tak i celé širší oblasti Záhoří (dopravní propojení), ale měla velmi pozitivní dopad i pro rakouský Angern. Značná část obyvatel tohoto kraje našla v cukrovaru, a později v lihovaru, stálé zaměstnání. Firma pro své zaměstnance postavila obytné domy, všichni zaměstnanci cukrovaru dostávali na konci každé kampaně přiděl cukru (tzv. deputát), který bylo možné velmi dobře

³⁶ Citace se objevily i v dobových školních učebnicích.

zpeněžit. Řada místních zemědělců se po uvedení cukrovaru do provozu začala věnovat pěstování cukrové řepy (zpočátku se drtivá většina cukrové řepy dovážela do cukrovaru z rakouské nebo moravské strany). Značná část z nich odebírala z cukrovaru řepné řízky jako krmivo pro dobytek.

Těsně před II. světovou válkou se podařilo rodině Löw-Beerových prodat cukrovar agrární skupině vedené *Sedliackou bankou* v Bratislavě; z takto odkoupeného majetku byla poté zřízena společnost *Záhorský cukrovar a lihovar*. Ke konci války byl objekt cukrovaru značně poškozen, ustupující nacistické jednotky podminovaly a odstřelily oba komíny, odvezly poslední zásoby cukru (14 vagónů), areál byl navíc bombardován spojeneckým letectvem. Celkové válečné škody byly nakonec stanoveny na 12 170 000 Kčs. Po válce byla v cukrovaru zahájena kampaň v letech 1946-47, ale již 1. dubna 1948 byl cukrovar znárodněn a začleněn do *Západoslovenských*

Kataster der in Brünn Heimatjüdingen. 2089										
Name	Vater, Veranstellung			Geburtsort	Geburtsdatum	Religion	Stand	Erbhaltene Dokumente	Vermögensverhältnisse, Unterhaltungen	Aufenthaltsverhältnisse
	Vater	Mutter	Veranstellung							
<i>Max Beer</i>	<i>Max Beer</i>	<i>Maria Beer</i>	<i>Brünn</i>	<i>Brünn</i>	<i>17. 12. 1870</i>	<i>ev.</i>	<i>III</i>			
<i>Widmann</i>	<i>Widmann</i>	<i>Widmann</i>	<i>Brünn</i>	<i>Brünn</i>	<i>1874</i>	<i>ev.</i>	<i>III</i>			

Handwritten notes in German and Czech describing family history and property.

Domovský list Rudolfa Löw-Beera

cukrovarů, n. p. Trnava; v roce 1949 byl potom definitivně zrušen.³⁷

Po roce 1879 se Max Löw-Beer stal jediným majitelem firmy *Moses Löw-Beer*, zapsané do obchodního rejstříku jednotlivců. V té době již patřil mezi rakouskou podnikatelskou elitu. V dobových tiskovinách je uváděn jako průkopník ve výrobě levného textilního zboží v Rakousku. Jako podnikatel dokázal úspěšně čelit anglické textilní konkurenci. Během svého života byl opakovaně volen do různých čestných funkcí. Od konce šedesátých let 19. století byl členem *Obchodní a živnostenské komory* v Brně, později se stal i cenzorem *Moravské eskontní banky* a významné funkce zastával i v židovské náboženské obci v Brně (člen představenstva). V sedmdesátých letech na určitou dobu přesídlil do Vídně, ale později se vrátil a pobýval ve Svitávce a v Brně. V této době již jakékoliv čestné funkce odmítal. Zemřel 31. 5. 1887 v Mariánských Lázních.³⁸

Einheimisch										
Name	Geburts-		Charakter oder Beschäftigung	Titel und Zeit der Staatsangehörigkeit oder des Bürgerrechts und besondere Bemerkungen						
	Ort, Pfarr-, Land	Datum und Jahr								
<i>Alfred Löw-Beer</i>	<i>Brünn</i>	<i>16. 8. 1870</i>	<i>Handl.</i>	<i>geb. 1. 10. 1871</i>						
<i>Marianne geb. Widmann</i>	<i>K. Ost.</i>	<i>1868</i>	<i>Handl. m. u. v. 1901</i>	<i>geb. 1. 10. 1871</i>						
<i>Max</i>	<i>Brünn</i>	<i>22. 12. 1870</i>	<i>Handl.</i>	<i>geb. 1. 10. 1871</i>						
<i>Grata</i>	<i>Brünn</i>	<i>16. 1. 1871</i>	<i>Handl.</i>	<i>geb. 1. 10. 1871</i>						
<i>Hans</i>	<i>Brünn</i>	<i>22. 12. 1871</i>	<i>Handl.</i>	<i>geb. 1. 10. 1871</i>						

Handwritten notes in German and Czech describing family history and property.

Domovský list Alfreda Löw-Beera

³⁷ ŠIMKOVIČ, O.: *V objatí rieky Moravy. Čítanie o minulosti a prítomnosti najzápadnejšej obce na Slovensku Záhorskej /Uhorskej/ Vsi a Záhoria*, Bratislava 2012.

³⁸ Paul Löw-Beer charakterizoval svého dědečka tímto způsobem: „...byl podnikatelem zcela prodchnutým duchem průmyslové revoluce ... byl nadaným finančníkem a spekulantem s bezbřehým optimismem. Bral si půjčky, s jejichž pomocí nechal zřizovat tehdy obvyklé vícepatrové tovární budovy ...“. Viz SCHMIDT, T.: *Das Schicksal*, s. 26.

Vedení podniku musel ve svých 22 letech převzít jeho prvorozený syn Rudolf (1865-1953), který nejdříve získal prokuru firmy *Moses Löw-Beer* a od 1. 1. 1888 se stal, společně s matkou Paulinou (1838-1919), veřejným společníkem. Paulina Löw-Beerová však roku 1896 z firmy jako veřejná společnice vystoupila, naopak veřejnými společníky se poté stali její dva synové Alfréd (1872-1939) a Benno (Benjamin, 1874-1916). Ekonomická situace firmy nebyla v té době právě nejlepší. Panující hospodářská krize a poměrně rychlá expanze v předcházejících letech s sebou přinesly značnou zátěž v podobě vysokých bankovních dluhů. Proto jsou první léta působení Rudolfa Löw-Beera v čele podniku spojena především se snahou sanovat firmu a odstranit bankovní dluhy (znemožňovaly další rozvoj podniku). Došlo i na radikální kroky: ztráty vykazující cukrovar v Uhorské Vsi (viz výše) byl přechodně vyřazen z provozu.

Do budoucna se mělo mnohokrát potvrdit, že myšlenka postavit velmi mladého a relativně nezkušeného Rudolfa Löw-Beera do čela rodinného průmyslového komplexu byla více než šťastná. Jeho přednosti netkvěly v mimořádných schopnostech orientovat se v obchodním a finančním světě, byl však mužem činu a praxe, propagátorem moderní techniky. Během svého života dokázal ještě výrazněji rozvinout původní

myšlenku Mosese Löw-Beera: vyrábět ze starých odpadních textilií nové látky. Díky nízkým cenám těchto surovin a za použití nejmodernějších strojů a technologií, do jejichž zavádění investoval Rudolf obrovské množství energie i peněz (často i navzdory doporučení řady expertů), se výrobky firmy *Moses Löw-Beer* staly doslova cenovým trhákem na tehdejšímu trhu. Rudolf však nikdy nebyl spokojen s daným stavem a nikdy nepovažoval

Mos. Löw Beer

SKALITZ-GOLDENBRUNN,

M Ä H R E N .

Adresse für Briefe und Postsendungen:

Mos. Löw Beer, Skalitz-Goldenbrunn.

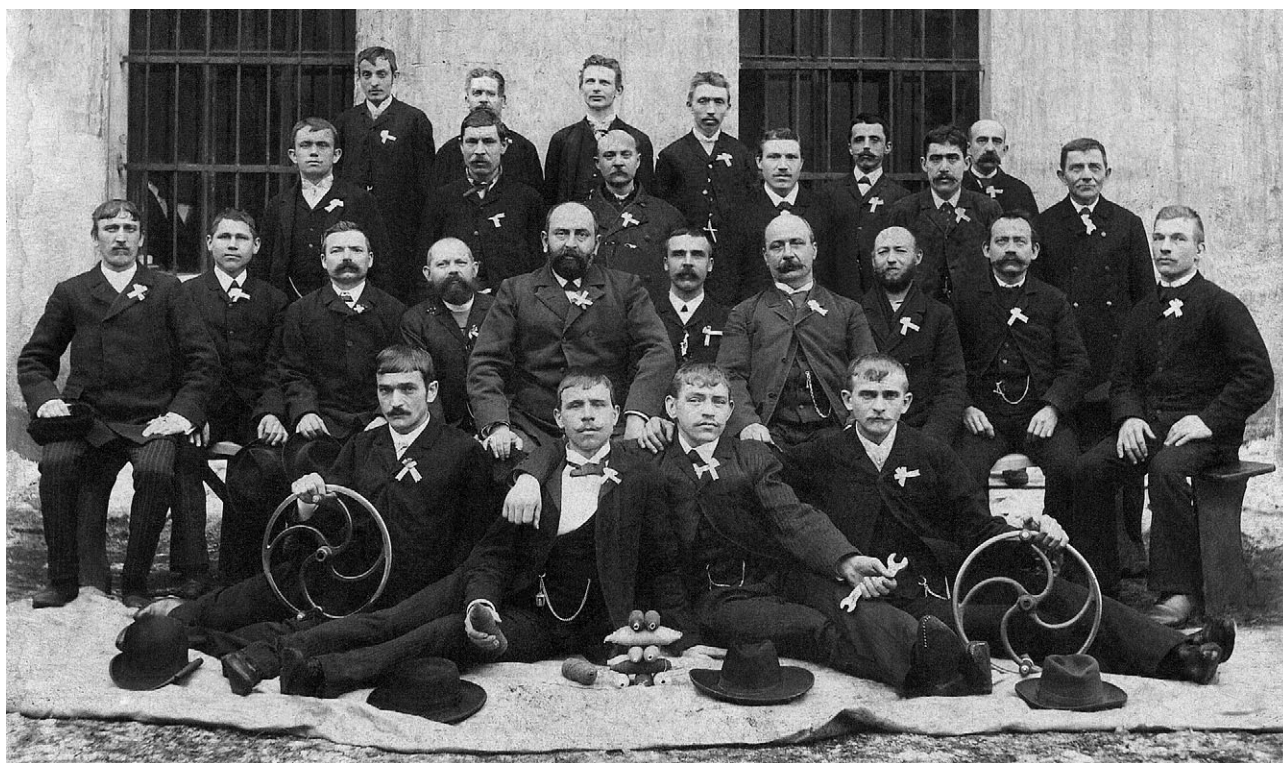
Bahnst.: Skalitz-Boskowitz.

Telegramm-Adresse:

LÖWBEER BOSKOWITZ.

Firemní hlavičkový papír, 80. léta 19. století

Mistři a přední dělníci továrny Moses Löw-Beer ve Svitávce s majitelem Rudolfem Löw-Beerem (pátý zleva ve druhé řadě), pravděpodobně přelom 19. a 20. století

danou výrobní technologii za konečnou. Neustále se snažil experimentovat, v mnoha svých plánech ohledně zavádění nových strojů a technologií předběhl svou dobu. Ve všech provozech firmy důsledně sledoval energetickou náročnost daného provozu, a to především v teplárenské oblasti. Jeho cukrovar v Uhorské Vsi vykazoval nejmenší možnou spotřebu uhlí na kilogram vyrobeného cukru v celém Rakousku–Uhersku. Podobně tomu bylo i v maloměřické cementárně (viz dále). Svě podniky řídil velmi autoritativně, neměl rád dlouhé diskuse a zdlouhavé rozhodování, později nesašel dlouhé telefonáty. Mezi zaměstnanci byl přes určitý odstup, který si jako majitel podniku záměrně udržoval, značně populární. Byl znám jako přísný, nicméně především spravedlivý šéf. Rozhodujícím hlediskem z jeho pohledu byl výkon, ať již jednotlivého zaměstnance, tak i celého podnikového komplexu. Firma pod jeho vedením byla úspěšná, lidé měli práci, a tedy i základní životní jistotu pravidelného a na svou dobu relativně vysokého výdělku. Jako známý textilní odborník se angažoval v několika profesních sdruženích, např. k roku 1899 je uveden jako člen výboru *Woll-Industriellen-Verein Mährens (Spolek vlnářských průmyslníků na Moravě)* v Brně.

Po několika ne příliš úspěšných letech se tak Rudolfovi podařilo podnik zkonsolidovat a firma se mohla i nadále rozšiřovat. Byly urovnány spory s partnerem Weißem v Zaháni/Sagan, kde došlo ke splynutí dvou závodů, a vytvořil se tak základ jednoho z největších textilních komplexů v Německu, tedy firma *Moses Löw-Beer, Sagan*. Textilní továrna ve Fischamendu (Dolní Rakousy), na které se rodina Löw-Beerova do této doby pouze podílela, byla začleněna do rodinného majetku celá. V roce 1891 se předmět podnikání rozšířil o lihovar zpracovávající brambory v zámeckém dvoře v obci Markthof u Groß Enzersdorfu v okrese Marchegg v Dolních Rakousích (podnik byl vymazán roku 1901). Od devadesátých let 19. století je společnost *Moses Löw-Beer*

uváděna mezi nejvýznamnějšími firmami svého druhu v celé habsburské monarchii. Podobné postavení si udržela i v nově vzniklém Československu po roce 1918. Jasným důkazem ekonomického a společenského vzestupu příslušníků rodiny je jednak celá řada úspěšných stavebních projektů (Velká a Malá vila ve Svitávce, několik rodinných vil a domů v Brně apod., viz dále), jednak narůstající majetkové podíly v celé řadě dalších společností, skupování lukrativních pozemků jak v Brně, tak i v dalších městech rakouské monarchie.³⁹

Roku 1906 původně židovský obchodník Leo Czech a městský stavitel a majitel cihelny v Brně Max Kohn založili veřejnou obchodní společnost s názvem *Leo Czech et. Comp.* Firma se zpočátku zabývala pálením vápna a cihel, později přibyla výroba portlandského cementu, a to v nově vybudované cementárně v Maloměřicích. Surovinu získávala z vápencových lomů na blízkých Hádech. Transport vápence z lomu obstarávala lanová dráha. Zakladatel firmy Leo Czech záhy z firmy vystoupil, souhlasil však s užíváním názvu *Leo Czech et Comp.* Počet společníků firmy nicméně postupně vzrůstal (JUDr. Cornelius Hože⁴⁰, Pavel Kohn, Max Hože). Majoritní podíl ve firmě postupně získala rodina Löw-Beerů. V roce 1933 např. přistoupili jako komandisté Rudolf, Alfréd, Max, Fritz, Ernst, Paul a Hans Löw-Beerovi a firma se přeměnila na komanditní společnost s názvem *Leo Czech a spol., pálení vápna a cihel a tovární výroba portlandského cementu, Brno-Maloměřice*. V této době patřila k největším závodům svého druhu v tehdejší Československu. V roce 1941 byl majetek firmy zabaven ve prospěch Německé říše a firma byla vymazána z rejstříku.⁴¹

K dalšímu rozšíření firmy *Moses Löw-Beer* došlo v roce 1907, kdy byla založena filiálka v jižní části obce Jimramov (osada Benátky; nyní okres Žďár nad Sázavou). Továrna se nacházela při výjezdu směrem na Trhonice.⁴² Městys Jimramov, ležící

³⁹ V roce 1908 se Rudolf Löw-Beer podílel na vzniku moderně vybavené továrny na šrouby v Bílsku (dnes Bielsko-Biala v Polsku), v roce 1912 se Rudolf z poloviny podílel na vzniku továrny na celulózu AG St. Michael v Leobenu ve Štýrsku. Viz <http://www.deutsche-biographie.de/sfz53872.html>.

⁴⁰ Jeho manželkou byla dcera Maxe Löw-Beera Cäcilie (1864-1942; zemřela v Terezíně).

⁴¹ SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé*, s. 72.

⁴² Dobové prameny, stejně jako pozdější literatura, uvádějí často velmi rozdílné údaje ohledně lokace samotné továrny. Nejčastěji je situována přímo do Jimramova, v některých případech do nedaleké obce Trhonice. Naprosto specifická lokace je uváděna v knize *Historie a současnost podnikání na Žďársku: „...u Chrástavce na české straně v Benátkách u Jimramova“*. Viz FILKA, I. – RIPPEROVÁ, M.: *Historie a současnost podnikání na Žďársku*, Žehušice 2005, s. 62. Zde je třeba připomenout, že osada Benátky byla v letech 1855-1960 součástí obce Trhonice, teprve od roku 1960 se stala součástí městyse Jimramova.

na pravém břehu řeky Svatky, tedy na zemské hranici s Čechami, měl na počátku 20. století kolem 1400 obyvatel, z nichž značná část pracovala v místním průmyslu, především v textilním (soukenictví, plátenictví). Převažovaly zde však malé tkalcovny organizované jako faktorství a založené na práci domácích tkalců. Samotná osada Benátky měla v roce 1900 celkově 76 obyvatel, během deseti let se však jejich počet téměř zdvojnásobil, a to na 143 osob.⁴³

V září roku 1906 podala firma *Moses Löw-Beer* žádost na c. k. okresní hejtmánství v Poličce, která se týkala zřízení mechanické tkalcovny na výrobu soukenných látek a s ní souvisejícího vodovodu (nutný pro provoz parního stroje) na katastru osady Benátky. Stavba byla úřady povolena, takže v polovině roku 1907 bylo možné zahájit výrobu. Vlastní výrobní hala měla rozměry 65 x 148 m, dále se zde nacházela místnost s parním strojem, dynamem a transmisí. V bezprostřední blízkosti výrobní haly byla vybudována patrová kancelářská budova s bytem, dále i umývárny pro muže a ženy, dodatečně byla zřízena jídelna. Součástí výrobního areálu se stala i budova skladu. Podle předpokladů měla továrna dát práci asi 100 lidem.

Již na jaře roku 1908 podala firma novou žádost o rozšíření továrny o přádelnu vlny, její součástí měla být i trhárna určená ke zpracování vlněných odpadů, ale pouze z vlastní tkalcovny. Rozšířená továrna byla do provozu uvedena v září roku 1909, ovšem teprve v říjnu roku 1911 byla firma zapsána do obchodního rejstříku u Krajského soudu v Chrudimi. Firma v této době zaměstnávala 250 lidí (120 žen a 130 mužů).

Jimramovská filiálka poté sdílela společné osudy s mateřským podnikem, v době druhé světové války (v letech 1940-1945) byla uzavřena. Po osvobození roku 1945 byla v továrně zavedena národní správa a podle dekretu prezidenta republiky č. 100/45 Sb. nakonec znárodněna (vyhláška ministerstva průmyslu č. 555 Ú. l. ze dne 22. 2. 1946). Majetková podstata znárodněné firmy byla zapojena do *n. p. Moravskoslezské vlnářské závody*, později *n. p. Mosilana*, se sídlem v Brně. Po roce 1948 přešel závod pod *n. p. Vigona Svitavy* a zaměřil se na výrobu příkrývek. Výroba byla ukončena roku 1992. V tomtéž roce se podnik stal součástí *a. s. Gama České Budějovice*. Po nutné rekonstrukci zahájila firma provoz v roce

1993, podnik se zaměřuje na výrobu jednorázových zdravotnických potřeb.

Jak narůstal objem výroby ve svitávecké textilní továrně, tak se zvětšoval i počet jejích zaměstnanců, především dělníků. Přestože majitelé se snažili vycházet vstříc požadavkům dělníků, nemohli logicky zdaleka všechny uspokojit. Do Svitávky navíc relativně velmi rychle pronikaly radikální názory některých dělnických vůdců z nedalekého Brna (dle dochovaných policejních hlášení). Když právě v Brně vypukla v červnu 1869 stávka a během několika dnů se rozšířila přibližně do dvaceti závodů ve městě, následovalo nedlouho poté, konkrétně 6. 7. 1869, vyhlášení stávky i mezi textilními dělníky ve Svitávce. Jednalo se o první dělnickou stávku na území okresu Boskovice. K požadavkům za zvýšení mzdy a zlepšení pracovních podmínek se však připojilo pouze 150 zaměstnanců firmy *Moses Löw-Beer*. Nato byly do městečka povolány vojenské posily a stávka byla bez jakéhokoliv úspěchu dne 15. 7. ukončena. Podobná stávková vlna zasáhla Svitávku i v roce 1899.

Ve Svitávce měly velmi dramatický průběh i velké demonstrace za uzákonění všeobecného hlasovacího práva. Dne 27. listopadu 1905 vyzvali představitelé dělníků majitele továrny ve Svitávce, aby dal zastavit práci, protože se dělníci chtějí zúčastnit demonstrací. Benno Löw-Beer (Rudolf nebyl přítomen ve Svitávce) tuto výzvu odmítl a poté, co dělníci zastavili práci i bez povolení a začali se shromažďovat na nádvoří továrny, je údajně chtěl nechat postříkat horkou vodou z hadic. Ačkoli k tomu nakonec nedošlo, zaútočili někteří z demonstrantů kameny na tovární budovu. Byly tak vytlučeny nejen desítky okenních tabulí, ale došlo i k poškození některých strojů. Poté dav demonstrantů zaútočil i na budovu četnické stanice ve Svitávce, vytloukl okna starostovi obce a místnímu lékaři (pravděpodobně proto, že lékař byl, stejně jako majitelé továrny, židovského vyznání). Podobně napadli i jednu z místních hospod, kde pro sebe zabrali část zboží. Mezitím se do městečka dostavily přivolané vojenské posily, které začaly hlídat továrnu a část obce a rovněž zatklly tři (některé prameny udávají čtyři) demonstranty. Protože došlo k značnému poškození zařízení továrny, nebyli další den do objektu vpuštěni její zaměstnanci. To mezi nimi vyvolalo vlnu nevole, která ještě vygradovala,

⁴³ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*, svazek 1, Praha 2006, s. 598–599.

když se shromážděný dav dozvěděl, že zatčení z předešlého dne byli převezeni do vězení do Boskovic. Nepokoje se pak přenesly do Boskovic, kde došlo k útoku na věznici, plenění židovských obchodů a hostinců na náměstí. Teprve povolání vojenské posily zjednaly ve městě pořádek. K další stávkce, která již zdaleka neměla tak dramatický průběh, došlo mezi zaměstnanci textilky ve Svitávce v březnu následujícího roku. Právě v roce 1906 vznikla ve Svitávce i místní organizace Československé sociálně demokratické strany, jejími členy byli především zaměstnanci Löw-Beerovy továrny.⁴⁴ Tato organizace se potom v následujících letech věnovala především náležitým oslavám 1. máje, ty však už v městečku probíhaly bez jakýchkoli nepokojů.⁴⁵ Příchod podnikatelské rodiny Löw-Beerových do Svitávky přinesl městečku a jeho obyvatelům celou řadu zásadních změn. Charakter obce tak doznal radikální proměny, z původně téměř čistě zemědělské obce se stalo jedno z průmyslových

Dělníci firmy Moses Löw-Beer ve Svitávce, kolem roku 1900

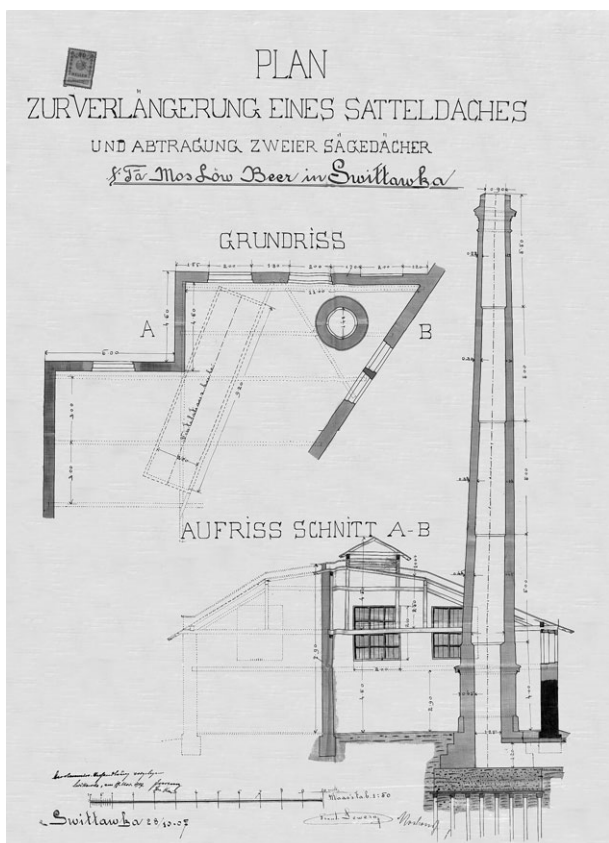
Odbor řemeslníků firmy Moses Löw-Beer ve Svitávce, zřejmě 20. léta 20. století

(a dělnických) center politického okresu Boskovice, jehož význam z hlediska podnikatelských aktivit přerostl rámec okresu. Dříve, podle počtu obyvatel, menší obec se začala výrazně zvětšovat a počet obyvatel plynule stoupal (v roce 1834 zde žilo 672; roku 1869, tedy přibližně 30 let po začátku podnikatelských aktivit Löw-Beerů v obci, již 1218; v roce 1890 to bylo 1490; roku 1900 potom 1623 a roku 1930 dosáhl počet obyvatel Svitávky čísla 2268). Radikálně se měnil i urbanistický obraz obce. Od příchodu Löw-Beerů téměř neutichl stavební ruch v obci. Vznikal především rozsáhlý tovární komplex na východ od obce. Jak již bylo řečeno výše, Moses Löw-Beer ihned po příchodu do Svitávky zahájil stavební úpravy nově získaného objektu, bývalé papírny. Ten se nacházel ve východní části historického centra obce. Nový majitel původní budovu pravděpodobně zcela zbouřil, a to téměř okamžitě po jejím získání, a na jejím místě postavil novou dvoupodlažní tovární stavbu. Ovšem již v roce 1850 argumentuje v jedné ze svých žádostí nadřízeným úřadům, že ve svitávecké továrně je velmi málo místa, a proto musí vystavět novou. To se následně také stalo, v tomto případě se již jednalo (dle pozdějšího pojmenování) o tzv. Starou fabriku na ulici Hybešově čp. 40 (dnes bytový dům). Ukázalo se však, že i tento objekt nakonec nedostačoval, proto v roce 1882 došlo ke stavbě nové tovární haly. Ta však již byla součástí nového továrního areálu, který byl budován ve východní části prostoru vymezeného soutokem řeky Svitavy a potoka Semíč. Zde byla postavena zděná etážová (pětipodlažní) tovární budova se sedlovou střechou, jejíž kompaktní hmota byla členěna pouze rytmem okenních os oddělených lizénami. Nedaleko od ní byl roku 1904 firmou *Ed. Ast & Co.* postaven komplex hal se šedovými střechami. Celý areál byl v následujících letech ještě doplňován a rozšiřován dostavbou celé řady provozních budov. V roce 1910 je doložena stavba nového továrního komína.⁴⁶ Firma *Moses Löw-Beer* ovšem budovala nejen samotné tovární budovy, ale pro své zaměstnance nechala postupně vystavět celou řadu společenských i soukromých staveb. Ať již se jednalo o dvě tzv. kasina (zde se nacházela jídelna pro dělníky,

⁴⁴ NTM Praha, svazek 271, FERULÍK, A.: *Z dějin dělnického hnutí na Boskovicku*, s. 3

⁴⁵ MZA Brno – SOKA Blansko, OÚ Boskovice – prezidiální spisy, této problematice se věnuje celá řada policejních hlášení, která jsou uložena především v kart. č. 12.

⁴⁶ *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl III., Praha 2003, s. 613–614.

Plán stavebních úprav svitávecké textilní továrny, 1907

společenské místnosti, byty), nebo o úřednické a dělnické byty. V roce 1910 byl pro firmu navržen projekt nového dělnického sídliště na pláni jihozápadně od městečka. Podle J. Sadílka byl autorem projektu zednický mistr František Vitouch z Doubravice. Sídlíště se skládalo z několika protáhlých bloků o čtyřech bytových jednotkách, navzájem oddělených. Jeden z objektů, který se nacházel v nejužší části stavebního prostoru, byl řešen po architektonické části odlišně a obsahoval pět bytových jednotek.⁴⁷ Celkový stavební rozvoj městečka lze doložit i statistickými daty. Podle nich se tento rozvoj od počátku 20. století výrazně zrychlil, takže mezi lety 1900 a 1930 se počet domů v obci zdvojnásobil a růst pokračoval i později (v roce 1900 vykazovala obec Svitávka 164 domů, v roce 1930 již 327 a v roce 1950 390 domů).⁴⁸ Na vzrůstající počet obyvatel v obci byla navázána i existence celé řady drobných živností. Po roce 1918, konkrétně roku 1927, vykazovala Svitávka 7 hostinců, 6 obuvníků, 4 obchody se zeleninou, 7 obchodů se smíšeným zbožím, 2 finanční ústavy (*Občanská záložna a půjčovna ve Svitávce, z. spol. s r. o., Spořitelni a záložní spolek ve Svitávce, z. spol. s r. n.*).⁴⁹

Tovární areál ve Svitávce ve 30. letech 20. století

⁴⁷ SADÍLEK, J.: s. 95. Autor zde mimo jiné zastává názor, že „toto sídliště bylo poměrně zajímavě koncipováno se smyslem pro ucelený urbanismus“. Dále konstatuje: „Příklon k ucelnějšimu urbanistickému členění sídliště není v daném období příliš obvyklý. Jeho základ je možno sledovat v historizujícím přístupu k výstavbě celého obytného areálu v okolí obou vil (tj. Velká a Malá vila, viz dále) se smyslem pro tradici a umělecky hodnotnou kompozici. Ve své podstatě tak toto sídliště představuje spolu s ostatními objekty rodiny Löw-Beerů zajímavý a dosud v úplnosti nedocenený soubor vysoké památkové hodnoty.“

⁴⁸ KUČA, K.: *Města a městečka*, s. 219.

⁴⁹ *Adresář republiky Československé 1927*, díl II., Praha 1927, s. 1883.

Jedním ze zásadních problémů, které majitelé firmy museli řešit, byla otázka vhodného dopravního napojení Svitávky na již existující dopravní trasy. Objem dovážených surovin a vyvážených hotových výrobků z továrny totiž rok od roku stoupal, takže se jednalo o prioritní problém. V těsné blízkosti obce, na západním okraji katastru, sice procházela zemská silnice z Brna do Litomyšle, ale pro firmu *Moses Löw-Beer* nehrálo silniční spojení nikdy rozhodující roli. Naopak jako zásadní se ukázalo to, že Svitávka se nacházela na železniční trati z Brna do České Třebové (provoz zahájen roku 1849; trať vedla kolem jihozápadního obvodu intravilánu obce). V městečku však dlouho nebyla zřízena zastávka, a když se tak stalo, jednalo se pouze o zastávku osobní dopravy. Majitelé firmy proto minimálně od počátku 20. století reálně uvažovali o zřízení odbočky (vlečky) z hlavní trati do továrny, případně alespoň o zřízení nákladní stanice ve Svitávce. Firma totiž využívala jako nákladové nádraží nedalekou Skalici nad Svitavou. Jednání se však

nepředstavitelně vleklo, přestože záměr podporovala jak obec Svitávka, tak i několik sousedních obcí (včetně některých obcí ze sousedního soudního okresu Kunštát). V létě roku 1918 se zdálo, že jednání dospěla do řádného konce. Obec Svitávka souhlasila, že na stavbu věnuje své pozemky a dále veškeré potřebné kamení a písek. Zbytek nákladů na stavbu měla hradit firma *Moses Löw-Beer*. Ale politické změny, ke kterým následně došlo, opět veškeré plány zhatily.⁵⁰ Majitelé firmy se snažili, alespoň dle dochovaných pramenů, i o sociální a zdravotní zabezpečení svých zaměstnanců a jejich rodinných příslušníků. V roce 1906 proto byla zřízena, vedle již existující dělnické podporovací pokladny, podporovací pokladna pro vdovy a sirotky. Tato pokladna byla založena výhradně z prostředků firmy a členové neplatili žádné příspěvky. Od roku 1911 fungovala v obci i nemocniční pokladna. Firma zřídila pro děti svých zaměstnanců rovněž dětskou opatrovnu, která se na počátku roku 1920 na základě žádosti okresní školní rady v Boskovicích

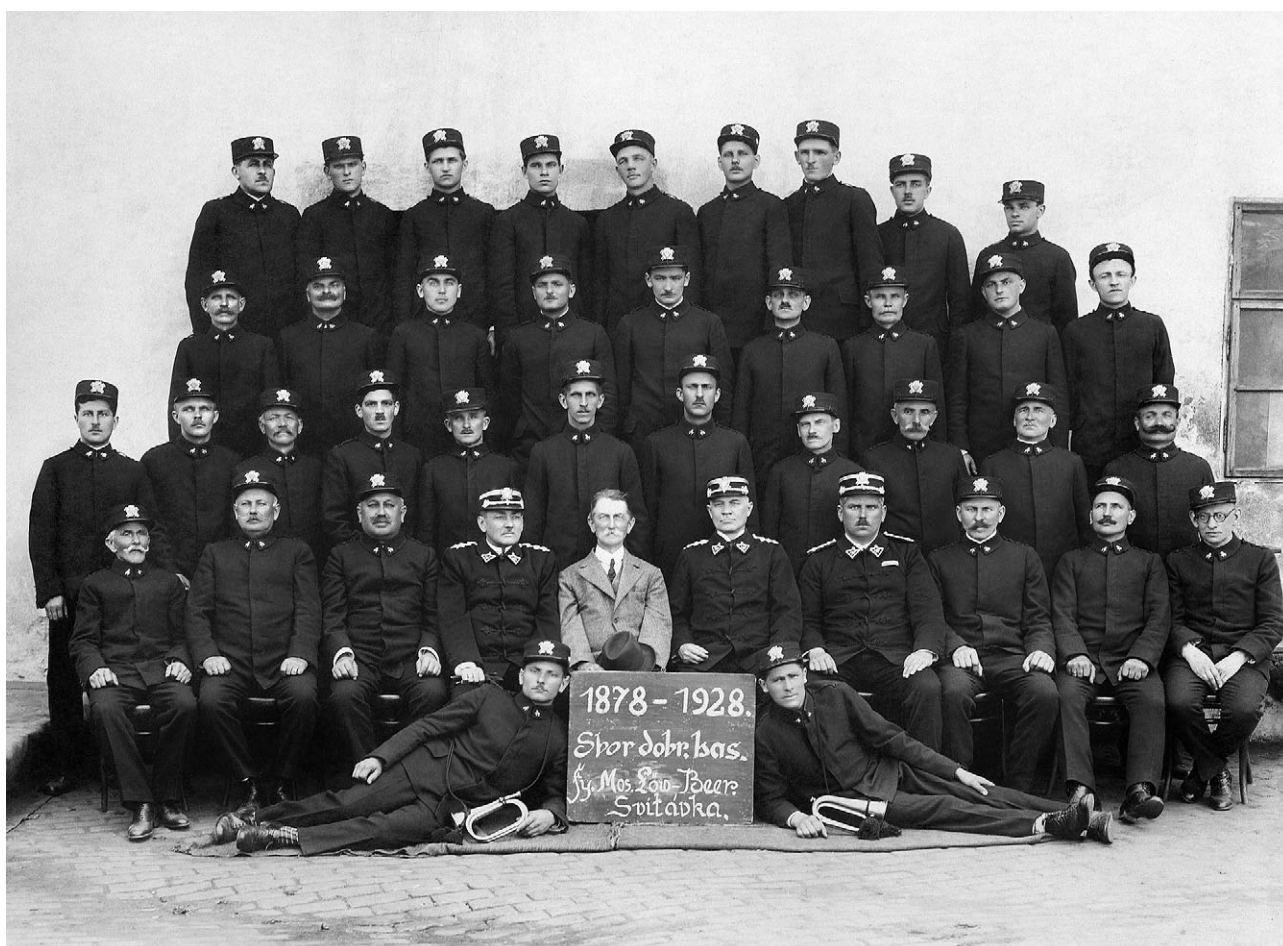
Pohlednice Svitávky z roku 1905

⁵⁰ MZA Brno – SOKA Blansko, Obec Svitávka, kniha 226, Protokoly ze schůzí obecního zastupitelstva 1913-1922, problematiky se týká celá řada zápisů z let 1913-1918, především protokol ze dne 14. 6. 1918, fol. 42. Po roce 1918 již obecní zastupitelstvo tuto problematiku neprojednávalo.

přeměnila na mateřskou školu. Firma Moses Löw-Beer si nicméně vymínila, že „*dítky továrnických dělníků po celou pracovní dobu, tj. od 7. hodiny ranní do 5. hodiny odpoledne mohou se v ústavě zdržeti a v uvedené době musí býti nejen zaměstnány vyučováním předepsaných předmětů a s nimi konaných her, nýbrž když to okolnosti vyžadují, dosavadním způsobem bytí čištěny, tělesně šetřeny i stravovány, jak se to nyní v ústavě provádí*“.⁵¹ O děti se v opatrovně staraly řádové sestry – vincentky (většinou německé národnosti). Stravování zde bylo pro děti zdarma.⁵² V roce 1900 byla v obci zřízena z popudu firmy soukromá obecná jednotřídní škola s německým vyučovacím jazykem.

V továrně, která zpracovávala vlnu, tradičně hrozilo nebezpečí vypuknutí požáru. Proto firma

Moses Löw-Beer zakoupila již roku 1878 čtyřkolovou dvouproudní stříkačku. 20. června 1878 došlo k založení továrního hasičského sboru. Zpočátku měl pouze 12 zakládajících členů. Organizačně patřil svitávecký tovární sbor do boskovické župní jednoty, a to od roku 1884, tedy hned od jejího ustavení. O deset let později přistoupil sbor k ústřední hasičské jednotě. V době první světové války počet členů poklesl na pouhých 7, velmi skromná byla i celková činnost sboru. V poválečném období ovšem došlo k prudkému rozvoji tovární hasičské jednotky, kdy počet členů nakonec dosáhl až 35 činných členů. Velký rozmach sboru v tomto období vedl k tomu, že roku 1930 byla zakoupena nová čtyřkolová motorová stříkačka. Do roku 1934 zasahoval tovární hasičský sbor celkem u 62 požárů

Sbor dobrovolných hasičů firmy Moses Löw-Beer ve Svitávce v roce 1928.

⁵¹ MZA Brno – SOKA Blansko, Obec Svitávka, kniha 226, Protokoly ze schůzí obecního zastupitelstva 1913-1922, protokol z 26. 2. 1920, fol. 58.

⁵² Archiv Spolku Löw-Beerovy vily, vzpomínky Heleny Klemšové, rozhovor z dubna roku 2000; kopie rozhovoru jsou uloženy ve Studijním dokumentačním centru vily Tugendhat. Srovnaj NTM Praha, svazek 271, FERULÍK, A.: *Z dějin dělnického hnutí na Boskovicku*, s. 5.

místních (například roku 1909 zasahoval při požáru továrny ve velmi složitých podmínkách, mráz tehdy dosahoval hodnoty -18°C), dále u 37 požárů přespolních, zúčastnil se záchranných prací při 3 povodních a 1 výbuchu. Členové sboru si již roku 1881 založili dvacetičlennou hasičskou kapelu (existovala až do začátku první světové války), v roce 1886 byla založena i sborová knihovnička. Sbor pravidelně pořádal tzv. sborová cvičení a účastnil se oslav a slavností okolních sborů.⁵³ Nedlouho před rozpoutáním první světové války vykazoval löw-beerovský průmyslový komplex velmi dobré výsledky. Jen textilní podniky s centrem ve Svitávce vykazovaly přibližně 1700 zaměstnanců, brněnská část firmy, zaměřená na produkci levného dámského i pánského látkového zboží, dosahovala velmi dobrých exportních výsledků (oblast Orientu, Jižní Ameriky). Podobně si vedla i pobočka v Trhonicích. Po vypuknutí války se však poměry radikálně změnily. Kromě snížení počtu pracovníků v důsledku odchodu mužů na frontu se velmi rychle projevil nedostatek potřebných surovin. I proto byly v Rakousku-Uhersku založeny jednotlivé surovinové centrály, v jejichž kompetenci bylo zajištění dostatečného přísunu potřebných surovin pro průmyslové podniky. Fungovala tak např. *Vlnová centrála (Wollzentrale)* nebo *Centrála pro hospodaření s odpadovým textilním materiálem* – v doslovném překladu *Hadrová (Hadernzentrale)*.⁵⁴ Příslušníkům svitávecké větve löw-beerovské rodiny se záhy podařilo obsadit velmi významné posty právě v těchto institucích. Rudolf Löw-Beer byl dokonce pověřen vedením *Hadrové centrály*, Alfred Löw-Beer byl v roce 1915 veden jako viceprezident *Woll-industriellen-Vereins Mährens (Spolku vlnářských průmyslníků na Moravě)* v Brně. Díky tomu se podařilo získat pro podnik velmi významné, a navíc výhodné dodávky pro armádu, z čehož v následujících letech firma, včetně podniků brněnecké rodinné větve, výrazně profitovala.⁵⁵

Po skončení první světové války se ovšem textilní průmysl ocitl ve velmi tíživých podmínkách. Projevoval se nedostatek surovin, technické zařízení továren bylo silně opotřebované (díky předcházejícímu zpracovávání méněcenných surovin), bylo nutné hledat nová odbytíště, silně se projevovalo narůstající dělnické hnutí. V roce 1922 byly textilní podniky navíc tvrdě zasaženy prudkým znehodnocením československé koruny. To vše vedlo k postupnému zániku celé řady do té doby zavedených textilních firem (např. *J. F Offermann, M. Beran a syn, brí Zifferové* apod.). Firmě *Moses Löw-Beer* se však, především díky její zvláštní organizaci, podařilo toto období zdárně překonat. Právě výrazný nárůst socialistického a komunistického hnutí i posilování pozic odborů vedlo Rudolfa Löw-Beera k tomu, že převedl část kapitálu firmy do Švýcarska (rodina tuto finanční rezervu později využila během své emigrace).⁵⁶ I přes určité pochyby o budoucím vývoji v Evropě i v Československu Rudolf investoval mnoho sil do dalšího rozvoje podniku. Na konci dvacátých let (1925-1929) došlo k poslední výrazné přestavbě továrny, byly postaveny některé nové budovy. Firmě se dařilo i v exportní politice. Vyvážela především do Belgie, Anglie, Nizozemska, Jugoslávie, Francie, Norska, Švédska, Švýcarska, Palestiny, Sýrie, Jižní Afriky, Jižní Ameriky. V poválečném období došlo i ke změnám ve vedení firmy. Již v průběhu první světové války zemřel Benno Löw-Beer (roku 1916). K 27. listopadu 1919 vstoupili do společnosti jeho nezletilí synové, a to Fritz (Bedřich, 1906-1976) a Ernst (Arnošt, 1911-?), v roce 1922 přistoupili dva synové Alfreda, tedy Max (1902-1954) a Hans (1911-?), a jediný syn Rudolfa Paul (Pavel, 1910-2003). Mladá generace budoucích majitelů měla společnosti dodat nové podnikatelské impulsy. Ne ve všech případech se však tato vize vyplnila. Uspořádání löw-beerovské rodiny bylo tradičně patriarchální a autoritativní. Muži přebírali

⁵³ Hasičský sbor v samotném městyse Svitávce byl založen až o sedm let později, tj. roku 1885. Viz *Památník IV. hasičské župy Boskovice – Hladíkovy od jejího založení v roce 1884 do roku 1934*, Boskovice 1934, s. 10. Naproti tomu Historický místopis Moravy a Slezska uvádí v hesle Svitávka, že hasičský spolek vznikl ve Svitávce v roce 1885 a v přádelně firmy Löw-Beer až v roce 1893. Viz BAR-TOŠ, J. a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Okresy Prostějov, Boskovice, Moravská Třebová*, svazek 5, Ostrava 1976, s. 143–144.

⁵⁴ Viz např. <http://www.digital.wienbibliothek.at/wk/periodical/pageview/565944>. Zmíněná centrála byla zřízena v roce 1916 a fungovala především jako výkupní orgán stojící pod státním dozorem, dále se zabývala zajišťováním materiálu a rozdělováním hadrů jednotlivým zpracovatelům.

⁵⁵ Viz SCHMIDT, T.: *Das Schicksal*, s. 29.

⁵⁶ Viz SCHMIDT, T.: *Das Schicksal*, s. 30.

Pohlednice Svitávky, v pozadí továrna firmy Moses Löw-Beer, pravděpodobně 30. léta 20. století

Pohlednice Svitávky z roku 1910

Fotografie rodiny Benna Löw-Beera, vpředu zleva sedící Johanna, Marie, vzadu zleva stojící Fritz, Benno, Ernst, 30. léta 20. století.

zodpovědnost za rodinu i fungování firmy, a to již ve velmi mladém věku. Ženské příslušnice rodu, hlavně po dosažení dospělého věku, neměly možnost realizovat se mimo rodinu a charitu. Výchova dětí byla do značné míry neosobní, hlavní roli zde plnila vychovatelka. Podle vzpomínek Paula Löw-Beera byla právě ona „jediným blízkým tvorem a vztah k ní jediným blízkým vztahem, který jsme jako děti měly“. Obecně platilo, že se synové, kteří bývali v rámci rodiny považováni za důležitější než dcery, již od dětských let připravovali na převzetí firmy. Paul Löw-Beer opět vzpomíná, že již jako mladý chlapec musel trávit určitou část svého mimoškolního času v továrně a poznávat fungování jednotlivých firemních úseků. V této době již nicméně platilo, že snahou rodičů bylo poskytnout svým dětem kvalitní vzdělání, ovšem jednoznačně orientované na budoucí praxi. Proto také Fritz

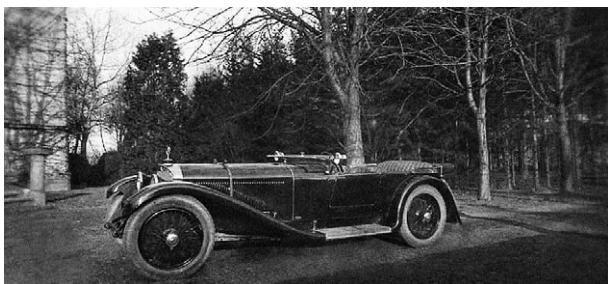
Rodinná hrobka Löw-Beerových na židovském hřbitově v Brně-Židenicích, foto 2014

studoval v Leedsu v Anglii a získal zde titul textilního inženýra, stejně jako Paul získal titul inženýra chemie. Nicméně právě tyto dva budoucí představitelé löw-beerovského rodu se proti všem předpokladům nevyvíjeli „zdárným“ směrem, alespoň podle mínění starších příslušníků rodiny. Fritz se spíše než otázkám řízení podniku věnoval svému životnímu zájmu, a tím bylo umění, především asijské. Postupem času se stal předním znalcem v této oblasti a patřil k prvním sběratelům čínského umění v Evropě. Jeho sbírka sice dosáhla světového věhlasu, ovšem z hlediska rodinné tradice nenacházel doma velkého uznání. Navíc velmi mnoho času trávil na cestách po Evropě, navštěvoval výtvarné galerie, a to ve společnosti svého mladšího bratra Ernsta, malířů Františka Řehořka z Kořence a Huberta Kovaříka ze Svitávky. Od raného mládí měl i velkou slabost pro rychlost, a tím pádem i pro silná a rychlá auta. Jiný případ představoval Paul Löw-Beer, jenž se do rozporů s otcem Rudolfem dostával kvůli své politické orientaci. Zastával totiž silně levicové názory, které ho přivedly až mezi sympatizanty komunistického hnutí (v roce 1930 nakonec vstoupil do Komunistické strany Německa)⁵⁷, a po druhé světové válce, již jako úspěšného podnikatele, až mezi spolupracovníky KGB. I přesto se na konci třicátých let, těsně před příchodem nacistů, na přání otce podílel na řízení některých löw-beerovských podniků.⁵⁸

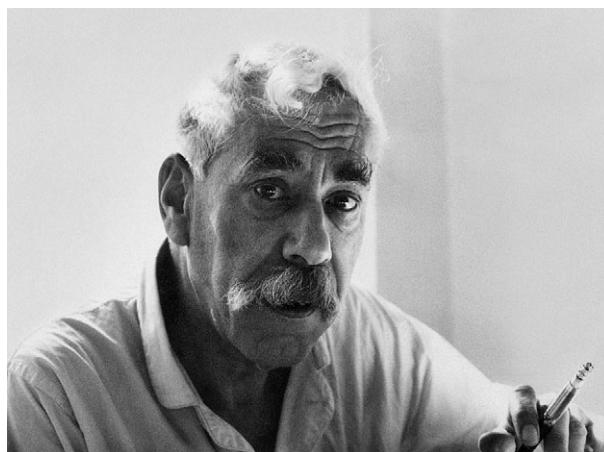
⁵⁷ Viz SCHMIDT, T.: *Das Schicksal*, s. 32. Nedlouho o převzetí moci Adolfem Hitlerem na konci ledna 1933 byl Paul jako člen KPD (komunistické strany) v květnu 1933 zatčen, podroben výslechu na gestapu a po čtrnácti dnech věznění na přímluvu svého otce Rudolfa Löw-Beera propuštěn a následně vypovězen z Německa. Tamtéž, s. 41.

⁵⁸ Byl technickým správním radou v továrně na celulózu AG St. Michael ve Štýrsku v letech 1935-1938. Tamtéž, s. 46.

Těsně před příchodem nacistů vystupovali jako majitelé celého průmyslového komplexu tito příslušníci löw-beerovského rodu: Rudolf Löw-Beer a jeho žena Elise, dr. Paul Löw-Beer a jeho žena Alice, Alfréd Löw-Beer a jeho žena Marianne, Greta Tugendhatová (roz. Löw-Beerová), Max Löw-Beer a jeho žena Edita, dr. Ernst Löw-Beer a jeho žena Marika, Fritz Löw-Beer a jeho žena Marianne (Mimi), ing. Hans Löw-Beer.

Vozový park rodiny Löw-Beerových, 30. léta 20. století

Fritz Löw-Beer v 70. letech 20. století

Místo posledního odpočinku Fritze Löw-Beera na pařížském hřbitově Père Lachaise, foto 2013

Firma Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne (Arona a Jakoba Löw-Beera synové) v Brněnci a v Brně

Přestože se Brněnec objevuje v písemných pramenech teprve v roce 1557, jeho historie je zřejmě daleko starší. Tato původně malá obec, rozložená na pravém břehu řeky Svitavy, vznikla při staré obchodní cestě z Prahy do Brna (jméno původně znamenalo malý Brnen, malé Brno; německý tvar Brünnlitz byl potom překladem českého jména Brněnec) zřejmě v průběhu 13. století. Od nejstarších dob patřil Brněnec k panství Svojanov. Poté, co se svojanovské panství roku 1557 rozdělilo na tři části, se stal součástí dílu korouhevského. Během dalších majetkových přesunů byl nakonec připojen k panství Německá Bělá (tehdy Deutsch Bielau, dnes Bělá nad Svitavou), jehož součástí zůstal až do zrušení patrimoniální správy v roce 1848. Součástí Brněnce byly i osady Podlesí a Zářečí (od roku 1960 je Zářečí součástí obce Březová nad Svitavou).

Na počátku 17. století vlastnil panství Německá Bělá (tj. vsi Německá Bělá, Vítějeves, Brněnec, Zářečí, Chrastavec a Půlpecen) Simon Kraczer z Schönsperku. Ten navázal na starší tradici drobného chovu ovcí v oblasti a zřídil v Německé Bělé a v sousední Vítějevsi intenzivní chov ovcí. Poddaní podomácku předli a tkali vlněná sukna, která byla upravována na místních valchách (poprvé jsou tak písemně doloženy dvě valchy v Brněnci) a poté dále prodávána. Je pravděpodobné, že část surové vlny z jeho panství odebírali i soukeníci ve Svitavách a Březové (dnes Březová nad Svitavou). Takto zřejmě během první poloviny 17. století začala novější historie výroby a úpravy vlněných látek v Brněnci.

V dalším období však německobělské panství často měnilo své majitele. Jednou z nich se stala i Marie Eliška Egs, jejíž druhé křestní jméno dalo pojmenování místnímu údolí (Elisabeth = Elise = Elisenthal = Eliščíno údolí), ve kterém později vznikla největší brněnecká textilní firma. Na

počátku 19. století nakonec držel panství Německá Bělá Josef Desfours hrabě Walderode.

Hrabě však na panství sám nehospodařil, ale pronajal ho Františku Dieblovi. Ten v roce 1804 zakoupil pozemek od Jana Schwaba a postavil na něm do roku 1808 papírnu (měla 6 kádí a zaměstnávala 80 lidí). Na konci roku 1809 získal tovární oprávnění s právem užívat označení c. k. orlem. Podnik (byl označen čp. 17) však příliš neprosperoval, proto ho František Diebl prodal roku 1814 Jiřímu Schönovi a spol. (společníky byli František Otto a Jan Alois Schönovi). Změna majitele však nepřinesla ekonomický úspěch, proto nakonec privilegovanou papírnu získal Jiří Winarský, který měl za manželku Josefu, dceru Jana Aloise Schöna. Jeho jediným cílem však bylo podnik co nejrychleji prodat, a to se povedlo dne 19. dubna 1854, kdy papírnu čp. 17 v Brněnci koupil za 30 000 zl. Izák Löw-Beer, textilní podnikatel z Boskovic.⁵⁹

Zárodky moderního podnikání můžeme během 18. a počátkem 19. století doložit i v obou osadách, tj. v Podlesí a v Zářečí. V Podlesí pracovala v této době jirchářská valcha (od roku 1770), kterou nový majitel Josef Geissler roku 1783 přeměnil na papírnu. Papír se zde vyráběl do roku 1807, kdy ji zakoupil Michal Josef Kleinheins a přeměnil ji opět na valchu a později na přádelnu. V roce 1820 byla však přádelna po další změně majitele (koupil ji Karel Schütz) přebudována na papírenský podnik. K poslední majetkové změně došlo v roce 1871, tehdy papírnu koupil Josef František Daubek a přestavěl ji na mlýn.⁶⁰ V Zářečí roku 1792 uvedl Ludvík Schütz do provozu novou papírnu, která zůstala součástí rodinného majetku až do roku 1918, kdy ji koupila firma *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne*. Následně však podnik vykoupily *Vodárny města Brna*, a to v souvislosti s budováním ochranného pásma v blízkosti tzv. I. březovského vodovodu.

⁵⁹ KUČERA, M.: *Historie papíren okresu Svitavy*, in: Pomezí Čech a Moravy. Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy, svazek 4, Litomyšl 2000, s. 69–70.

⁶⁰ Ten v roce 1921 vyhořel a již nebyl obnoven.

Když Izák Löw-Beer zakoupil dlouhodobě neprosperující a silně zadluženou papírnu, rozhodně nepředpokládal, že by pokračoval v neperspektivním papírenském podnikání. Byl si naopak velmi dobře vědom změněných ekonomických podmínek v tomto regionu. Rozhodným momentem pro jeho podnikatelský záměr bylo zahájení provozu na železniční trati mezi Brnem a Českou Třebovou (stalo se tak v roce 1849). Právě blízkost železničního spojení, byť v Brněnci nebyla zřízena železniční stanice (ale v nedaleké Březové ano), skýtala do budoucna obrovský ekonomický potenciál, který se rozhodl Izák Löw-Beer využít ve svůj prospěch. A to i za cenu nemalých podnikatelských rizik. Když totiž zmíněnou papírenskou firmu kupoval, pravděpodobně ani zdaleka nedisponoval potřebnou částkou. Proto v okamžiku koupě zaplatil přibližně jen jednu třetinu smlouvené ceny a zbytek doplácel různou formou během následujících let. Navíc se na splácení těchto pohledávek výrazně podílel jeho bratr Leopold Löw-Beer z Vídně.

Určitou inspiraci pro podnikatelské záměry Izáka Löw-Beera mohla představovat velká továrna na výrobu hedvábného zboží (ta se však nacházela už na moravské straně hranice), kterou v sousední Chrastové (dnes Moravská Chrastová) postavili nedlouho po roce 1850 bratři Baderové, majitelé privilegované továrny na hedvábný cajk ve Vídni. Stala se tak první továrnou na výrobu hedvábného zboží v obvodu brněnské obchodní a živnostenské komory.

Finanční situace Izáka Löw-Beera zřejmě nemohla být tak špatná, jak by se na první pohled mohlo zdát, protože krátce po koupi začal do nového podniku investovat nemalé částky. Rozhodl se totiž budovu papírny přestavět na přádelnu vlny. V červnu roku 1854 požádal o povolení, aby mohl dosud jednopatrovou tovární budovu zvednout o další patro. Téměř současně začal budovat i novou budovu kotelnou. Je tedy více než pravděpodobné, že již od zahájení výroby používal k přední parní pohon. Během následujících několika let následovala celá řada větších i drobnějších stavebních úprav továrny i jejího okolí (skladiště, nová samostatná barvírna k barvení na modro, sušárny, konírny, kolny, přádelna, strážní domek atd.). I díky těmto stavebním úpravám rozhodlo c. k. zemské místodržitelství v Praze (výnosem ze

dne 8. 6. 1855) udělit oprávnění k továrnímu provozu přádelny na ovčí vlnu, a to v budově čp. 17 v Brněnci. Následně byl podnik na základě povolení Krajského úřadu v Chrudimi z 12. 12. 1858 zapsán u krajského soudu jako veřejná protokolovaná společnost, když prokuru měl Izák Löw-Beer, Jakob Löw-Beer z Brna a Nathan Löw-Beer z Boskovic.

I v následujících letech podnik výrazně prosperoval. Nemalou měrou tomu pomohl i vývoj mezinárodní situace, především válečný konflikt vedený Rakouskem v Itálii. Vznikla tak značná poptávka po vojenském suknu na armádní výstroj, čehož i brněnecká přádelna dokázala řádně využít. Probíhalo další kolo výstavby a přestavby podniku (již roku 1857 nechal Izák Löw-Beer na svůj náklad vydláždít silnici podél továrny, následovala v roce 1859 přístavba strojozny, rozšíření přádelny, stavba nové sušárny, instalace nového parního kotle do přádelny atd.). V roce 1861 rozšířil dosavadní přádelnu vlny o výrobu vlněných látek, která stále rostla. V roce 1862 postavil turbínu a v roce 1863 úpravnu a novou valchu, roku 1865 potom novou budovu „magacínu“. Veškerá nová výstavba navíc musela odpovídat velmi přísným protipožárním předpisům z důvodu těsné blízkosti železniční trati Brno – Česká Třebová. Ke každé stavební úpravě se tak v rámci stavebního řízení vyjadřovalo i ředitelství společnosti Rakouské státní dráhy.⁶¹

Jedinou možností, jak v budoucnu naplnit löw-beerovský podnikatelský záměr v Brněnci a jak rozšířit již existující podnik, byl nákup nedalekého, tj. konkurenčního textilního podniku. V sousedství továrny čp. 17 v Brněnci totiž stála stará

Dobový pohled na Brněnec

⁶¹ SOA Zámorsk – SOKA Litomyšl, Obecní úřad Brněnec, kart. č. 2, stavební agenda. Firma disponovala i vlastním továrním hasičským sborem. Datum jeho vzniku se však zatím nepodařilo dohledat.

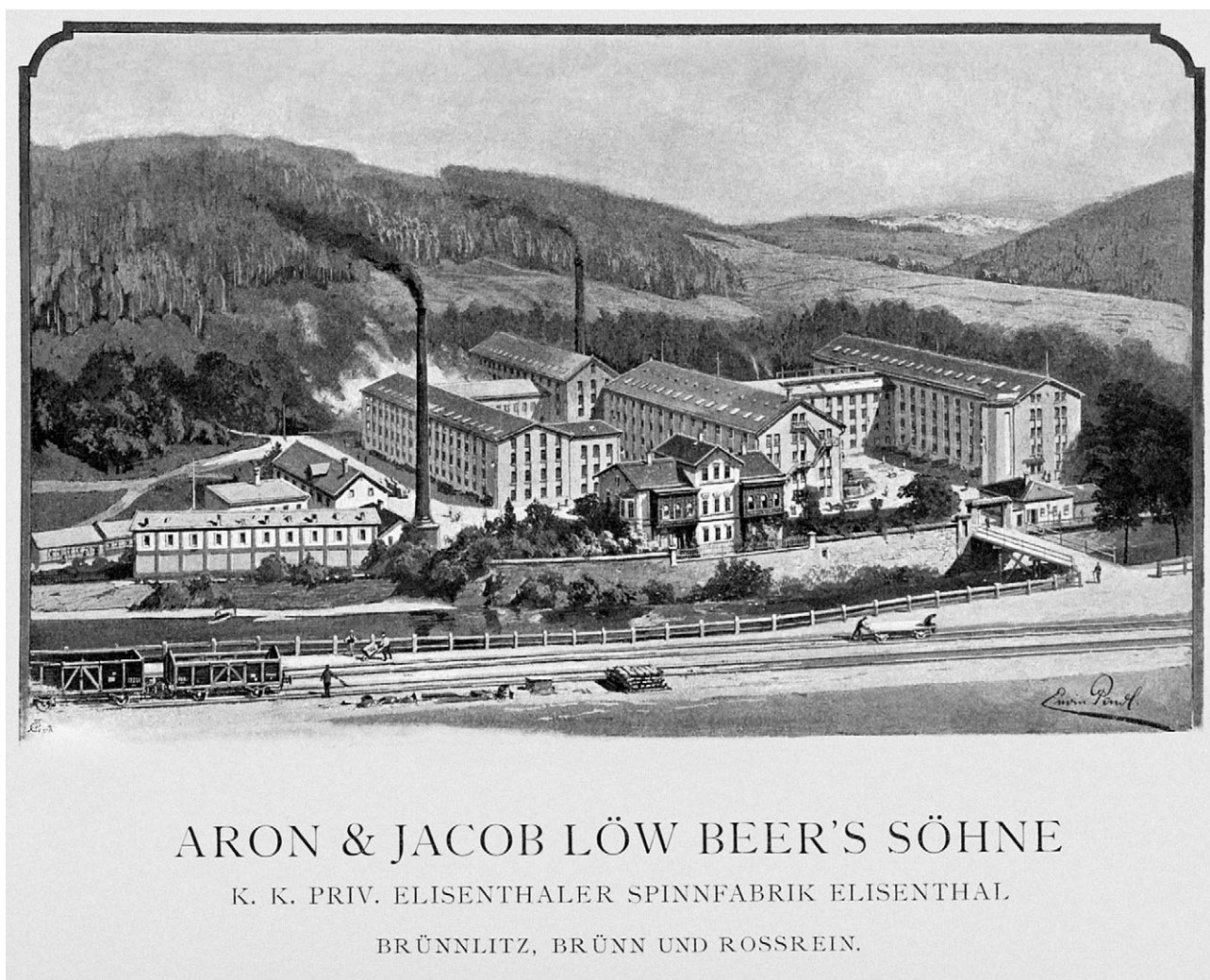
vrchnostenská valcha (pozdější čp. 15). Tu kdysi hrabě František Jan Nepomuk von Walderde prodal do soukromých rukou. Po několika změnách majitelů se jejím vlastníkem stal svitavský textilní podnikatel Vincenc Ottendorfer. Od roku 1839 byl jeho společníkem Tadeáš Langer, rovněž ze Svitav, který plánoval v přístavbě soukenické valchy zřídit úpravnu suken (tento plán zřejmě nebyl nikdy realizován) a přádelnu vlny. Během následujících let vystřídal Vincence Ottendorfera nový společník, a to Vojtěch Neumeister. Majitelé se však o podnik příliš nestarali, bydleli ve Svitavách, a proto výrobu svěřovali správci. V dalších letech se tudíž společníci (v té době již Marie Langrová a Julius Neumeister) rozhodli firmu (přádelnu) prodat, a kupcem nebyl nikdo jiný než Izák Löw-Beer. Stalo se tak dne 31. 8. 1871. Nový majitel měl podle kupní smlouvy zaplatit 20 000 zlatých, ovšem většina peněz byla uhrazena až v následujících letech a na jejím splacení se opět podílel Izákův bratr Leopold Löw-Beer.

Koupí přádelny vlny v čp. 15 vyřadil Izák Löw-Beer jedinou místní konkurenci. Původně zřejmě ani neplánoval, že by ihned po koupi chtěl

nějak výrazně zvýšit výrobu nebo měnit sortiment výrobků. Naopak továrna v čp. 15 (pro odlišení od druhého podniku se používalo místní označení Brněnec) měla ulehčit výrobě v čp. 17 (používalo se místní označení v Eliščině údolí, přestože se obě továrny se nacházely na katastrálním území pozdější samostatné obce Brněnec). Dokonce došlo k přesunu některých textilních strojů mezi továrními budovami. Navzdory tomu nakonec majitel přikročil k značnému rozšíření sortimentu, a to postupně o štumpy, hotové klobouky a fezy, kloboukový filc a umělou vlnu. Zajímavé je, že oprávnění k této nové výrobě udělilo (dne 19. 7. 1886) okresní hejtmanskství v Poličce Morici Engelovi z Brněnce (zřejmě vlastnil živnostenské oprávnění k této výrobě) a teprve o čtyři roky později (14. 2. 1890) bylo toto oprávnění převedeno na firmu rodiny Löw-Beerových. Firma v této přidružené výrobě zaměstnávala 61 pracovníků (10 mužů a 51 žen). Dílny byly vybaveny moderními stroji na česání vlny, stroji na výrobu plsti, valchami, stroji na leštění, na utírání, sušení atd. Přes značnou konkurenci, především zahraniční (japonskou a čínskou), firma i v této oblasti výrazně prosperovala.

Dobový pohled na tovární budovy firmy Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne v Brněnci

ARON & JACOB LÖW BEER'S SÖHNE

K. K. PRIV. ELISENTHALER SPINNFABRIK ELISENTHAL

BRÜNNLITZ, BRÜNN UND ROSSREIN.

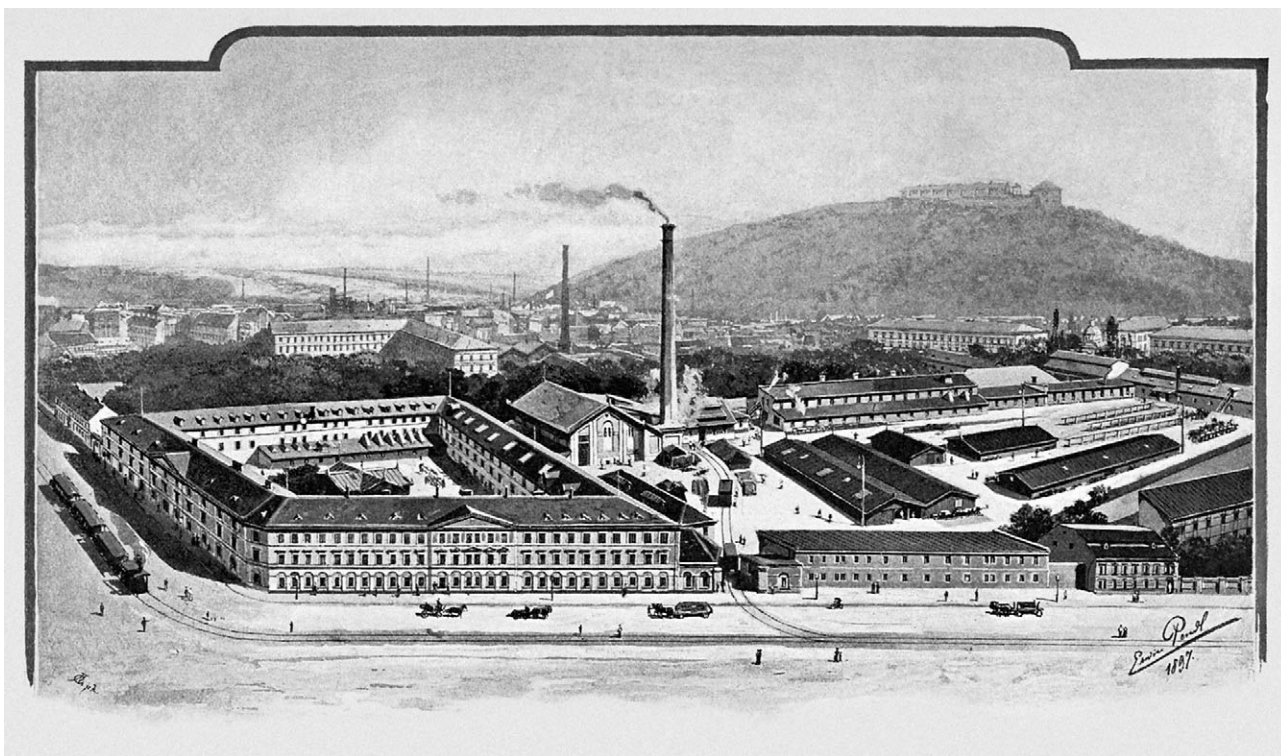
Veduta firmy Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne v Brněnci z roku 1897

V roce 1864 získal podnik nové označení, pod kterým vstoupil do historie, „k. k. pr. Elisenenthaler Spinnfabrik von Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne“, tedy „c. k. soukromá přádelna firmy Arona a Jakoba Löw-Beera synové v Eliščině údolí“, ve zkrácené podobě „Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne“.

Narůstající odbyt a poptávka po nových druzích výrobků si vyžádaly další zvětšování podniku, což vedlo majitele k postupnému rozšiřování výroby i mimo region Brněnce. V roce 1877 firma Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne expandovala do Brna, když zakoupila původní tovární budovy firmy Gebrüder Popper na ulici Ugartově č. 93 až 95 (dnes Václavská ul. č. 2).⁶² Firma Gebrüder Popper (majitelé Abraham a Israel Popper) působila v Brně od roku 1840 a v padesátých a šedesátých letech patřila k nejvýznamnějším vlnářským továrnám

nejen v Brně, ale v celé monarchii. Komplex továrních budov, semknutých kolem vnitřního, přibližně čtvercového dvora, využili noví majitelé ke zřízení pobočného závodu v Brně. Byla zde umístěna pouze tkalcovna a úpravna, ostatní provozy se nacházely v Brněnci. Pro brněnskou pobočku byl vydán živnostenský list v roce 1879. Jako místo podnikání byla zapsána ulice Ugartova (dnes Václavská) a jako předmět podnikatelské činnosti bylo uvedeno zpracování příze na látky a apretace zboží vyrobeného v továrně v Eliščině údolí v Brněnci. Výrobní činnost tak rozšířila původní, jen na obchod s vlnou zaměřené oprávnění z roku 1852 (viz výše) pro původní firmu Aron und Jakob Löw-Beer. Firma prováděla v Brně úpravu látek potiskem, k tomu měla k dispozici tři válcové tiskací stroje. Tisk byl jedno- až tříbarevný,

⁶² Někdy je uváděn i rok 1875. Viz SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1768-1948*, Brno 2012, s. 259; rok 1877 naopak uvádí *Die Gross-Industrie Oesterreichs*, 4. Bd., Wien 1898, s. 117.

Veduta firmy Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne v Brně z roku 1897

převažovaly kostky a případně pruhy k napodobení tkaných efektů. Tiskařské oddělení zde bylo založeno roku 1885 a disponovalo celkově třemi stovkami měděných tiskacích válců. Potisk látek byl v továrně zastaven v roce 1936.⁶³

Další rozšíření firmy *A. und J. Löw-Beer's Söhne* následovalo zanedlouho, tentokrát se týkalo menší textilní firmy z nedalekého Rozhraní. Tato malá česká obec (v roce 1854 zde žilo pouhých 126 osob) se nacházela na severní hranici politického okresu Boskovice v údolí řeky Svitavy. Měla velmi výhodnou polohu, protože jí procházela císařská silnice do Brna a zároveň ležela na železniční trati z Brna do České Třebové. Původní ráz obce byl ryze zemědělský, ale od poloviny 19. století hledalo stále více místních obyvatel zaměstnání ve zdejších i okolních textilních továrnách. V roce 1836 se objevuje první zmínka o existenci přádelny vlny firmy *Franz Pirschl* (v roce 1910 u firmy pracovalo 156 zaměstnanců), od roku 1852 byl jako výrobce vlněné příze

v Rozhraní uváděn David D. Löw z Boskovic (teprve 20. prosince 1855 však obdržel jednoduché tovární oprávnění, zaměstnával 110–120 dělníků, vyrobenou přízi vyvážel do Itálie, Německa), od roku 1868 je dále zmiňována přádelna ovčí vlny *Cecilie Steinerové* (vznikla z papírny Matyáše Glasera). V následujících desetiletích se z těchto podniků udržela pouze přádelna *Franz Pirschl*. Firmu *Cecilie Steinerové* si od roku 1868 pronajal Max Löw-Beer, podnik byl však silně zadlužen. V roce 1880 jej v dražbě zakoupil (za 13 030 zl.) Arnold Löw-Beer a vytvořil z něj pobočný závod firmy v Brněnci. Stala se z něj tovární přádelna vlny, měla 850 vřeten. V roce 1915 zde byla výroba ukončena a Arnold Löw-Beer nechal podnik přebudovat na elektrárnu, a to pro objekt továrny v čp. 17 v Brněnci – Eliščině údolí. Rozvoj podnikání v obci, především löw-beerovského podniku, vedl ke značnému nárůstu počtu obyvatel, kterých bylo v roce 1900 celkem 437 (i s osadou Vilémov).⁶⁴

⁶³ V závodě v Brněnci – Eliščině údolí měla firma k dispozici další dva válcové tiskací stroje, které pracovaly až do roku 1937, kdy byl provoz tiskárny zastaven. Celkem 150 měděných tiskacích válců bylo poté prodáno do ciziny. Viz NTM Praha, Archiv Národního technického muzea, fond 791 Sbirka vzpomínek a rukopisů, svazek 1547, STADLER, M.: *Studie a poznámky z dějin textilního tisku, a o jeho vzniku a vývoji v Československu*.

⁶⁴ JANÁK, J.: *Počátky textilní velkovýroby na Moravskotřebovsku a Boskovicku do 50. let 19. století*, in: *Vlastivědný věstník moravský*, roč. XLVI/1994, sešit 3, s. 209; dále FIKEJZ, R. – VELEŠÍK, V.: *Historie a současnost*, s. 128–129; dále BARTOŠ, J. a kol.: *Historický místopis*, s. 213–214. Existenci přádelny Davida D. Löwa potvrzuje BRÁNSKÝ, J.: *Židé v Boskovicích*, Boskovice 1999, s. 101.

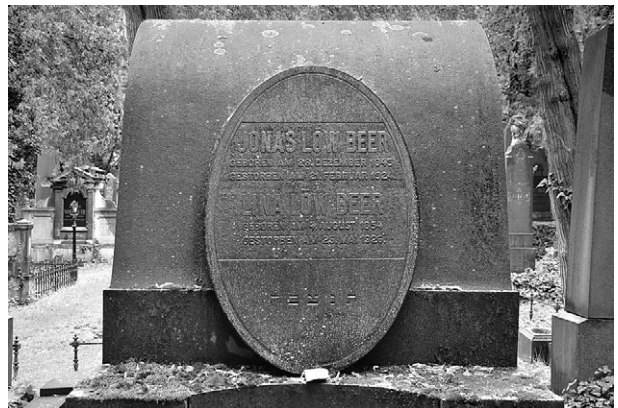

Hroby Izáka Löw-Beera a jeho dcery Sáry, foto 2014

Nové podněty ve výrobě byly spojeny s nástupem nového vedení firmy. Její zakladatel Izák Löw-Beer firmu postupně především ze zdravotních, ale i osobních důvodů (smrt jediné dcery Sáry) předával svým následovníkům. Již roku 1878 se stali prokuristy firmy Jonas Löw-Beer (1845-1924, syn Jakoba A. ml.)⁶⁵ a Arnold Löw-Beer (1852-1922, syn bratra Leopolda z Vídně). Izák ze společnosti vystoupil a roku 1883 byl vymazán z obchodního rejstříku jako hlavní společník firmy. Těmi se naopak roku 1885 stali

Jonas Löw-Beer

Hrob Jonase a Liny Löw-Beerových, foto 2014

Jonas a Arnold Löw-Beerovi a Jonas Karpeles (vystoupil roku 1908). Prokuristou a zplnomocněncem firmy byl Arnold.⁶⁶ Firma pod jeho vedením úspěšně rostla. Když ji přebíral, pracovalo v brněneckých provozech,

⁶⁵ Jonas Löw-Beer patřil dlouhá léta mezi přední muže města Brna. Kromě své podnikatelské činnosti (prokurista firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne*, prezident správní rady *Moravské eskomptní banky*, člen správní rady *Actiengesellschaft der Altbrünner Lederwerke* (Akciová společnost starobrněnských kožedělných závodů) se výrazně angažoval při správě města (byl členem městské samosprávy) nebo v židovské náboženské obci (člen výboru židovské náboženské obce v Brně, člen pohřebního spolku *Chevra kadiša*). Výrazné byly jeho aktivity v sociální oblasti. Mimo jiné čtyři roky předsedal *Ústředně pro sociální péči o uprchlíky z Haliče a Bukoviny* (*Zentrale der Fürsorge für die Flüchtlinge aus Galizien und der Bukowina*), pro uprchlíky zřídil vývařovnu a jídelnu (vedla jí jeho žena Lina; v roce 1924 tuto jídelnu převzala do správy židovská náboženská obec). Od 29. 9. 1911 po něm byla pojmenována jedna z brněnských ulic – Löw-Beer-Gasse (dnes Celní ulice). Je pochován se svou ženou Linou na židovském hřbitově v Brně-Židenicích, sekce 1C, řada 4, hrob 3.

⁶⁶ Arnold Löw-Beer se během svého života stal držitelem velmi rozsáhlého majetku, který zahrnoval jak celou řadu nemovitostí, tak i velké množství různých parcel. Mimo jiné vlastnil i čtrnáct stavebních parcel v Brně na Žlutém kopci. Viz MZA Brno, *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne*, kart. č. 1, inv. č. 10.

tj. v přádelně ovčí vlny, tkalcovně, úpravně, barvírně, trhárně, celkem 582 dělníků a úředníků (317 mužů a 265 žen). Základ výroby tvořily pánské látky v nejrůznější kvalitě, dámské látky, dále vlněný kloboukový filc. Značné procento výroby směřovalo do zahraničí, zejména do východního Středomoří a zemí jižní Ameriky. Od roku 1892 byla firma členem dodavatelské společnosti vojenských látek *Militärtuch-Lieferungsgesellschaft Offermann und Consorten (Společnost pro dodávky vojenského sukna na uniformy eráru Offermann a spol.)* a dodávala sukno pro c. k. armádu.

Kais. kön. landespriv.

Fein-, Spinn- und Waarenfabrik
von
ARON & JACOB LÖW BEER'S SÖHNE
Elisenthal, Post Brünnlitz,
in Böhmen.

Firemní hlavičkový papír, 80. a 90. léta 19. století

Koncem 19. století bylo ve všech čtyřech závodech (Brněnec – Eliščíno údolí, Brněnec, Brno, Rozhraní) dohromady zaměstnáno na 1500 lidí. Motorové a strojní vybavení obnášelo parní stroje o celkovém výkonu 620 koňských sil, vodní sílu o 65 koňských silách, 24 mykacích strojů na přízi, 10 000 vřeten na mykanou přízi a nitě, 275 mechanických tkalcovských stavů, dále barvířské kádě, barvírnu vlny, kompletní apreturu a válcovou tiskárnu pro vlněné zboží. Objekty továren byly vybaveny parním topením a moderním elektrickým osvětlením.⁶⁷

Dne 13. 4. 1902 vyhořela do základů továrna č. 15 v Brněnci. Objekt továrny byl ještě téhož roku znovu postaven a navíc došlo i k podstatnému rozšíření provozu, když zde byla vybudována velká hala tkalcovny. Stavební ruch tu navíc nadlouho neustal, protože v roce 1909 přibyla i nová přádelna. Arnold v této době pomalu zapojoval do podnikání i své tři syny, kteří se postupně stávali společníky firmy, a byla jim udělena prokura. Nejstarší Felix (1879-1932) se stal prokuristou

v roce 1904, prostřední Walter (1881-1954) roku 1907 a nejmladší August (1883-1942) roku 1918. Od svého nástupu do vedení firmy investoval Arnold Löw-Beer nemalé finanční prostředky do sociálního zabezpečení svých zaměstnanců. Pro všechny dělníky a úředníky zřídil nemocenské a penzijní pojištění (dlouho před tím než bylo zavedeno povinně), nemocným dělníkům sám přispíval na potřebné životní náklady.⁶⁸ Již v roce 1886 nechal přímo v továrně zřídit firemní prodej chleba, cukru, zeleniny a některých dalších základních potravin, ale i mýdla, petroleje a uhlí (konzumní spolek). V roce 1889 zde zřídil výčep vína, od roku 1893 potom doplněný o prodej lahvového piva. Svým zaměstnancům nabízel v případě jejich finančních problémů půjčku hotových peněz, a to na 6% úrok. Značná část dělníků z továrny se stravovala v závodní kuchyni, kde stál oběd 18 haléřů. Vzhledem k tomu, že průměrný tkadlec si vydělal 2 koruny denně, jednalo se o velmi výhodnou cenu. Podle smlouvy měli všichni úředníci, mistři a seřizovači nárok na deputátní látku, kterou dostávali dvakrát do roka zdarma. Vždy bylo možné z této látky pořídit jedny kompletní šaty.

I dobová literatura velmi pozitivně hodnotila „*přátelsky patriarchální, ale z obou stran na důvěře založený vztah mezi podnikatelem a jeho dělníky*“.⁶⁹ Zřejmě proto nedocházelo v löw-beerovských závodech v Brněnci k výraznějším dělnickým nepokojům. Po prohrané stávce z roku 1899 se činnost radikálních dělnických vůdců omezovala spíše jen na rozšiřování různých letáků, případně časopisů. I proto zřejmě zůstal rok 1905 v Brněnci z hlediska dělnického hnutí absolutně bez odezvy a ani v dalších letech zde nedocházelo k výraznějším dělnickým nepokojům. Nejsilnější zastoupení mezi textilními dělníky si udržovala sociálně demokratická strana.

Značnou iniciativu vyvinul Arnold ke zlepšení dopravní situace v Brněnci, což se logicky mělo pozitivně projevit i v prosperitě jeho továren. Jednou z hlavních příčin hospodářských úspěchů firmy A. und J. Löw-Beer's Söhne v Brněnci (a později i v Brně) bylo totiž fungující dopravní železniční spojení, které umožňovalo přísun kvalitní suroviny do podniku (dovoz zahraniční vlny), přísun potřebného uhlí pro provoz parních strojů

⁶⁷ *Die Gross-Industrie Oesterreichs*, 4. Bd., Wien 1898, s. 117.

⁶⁸ SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Vlastivědná kniha české dvoutřídní obecné školy v Brněnci, KR 65, s. 265–266.

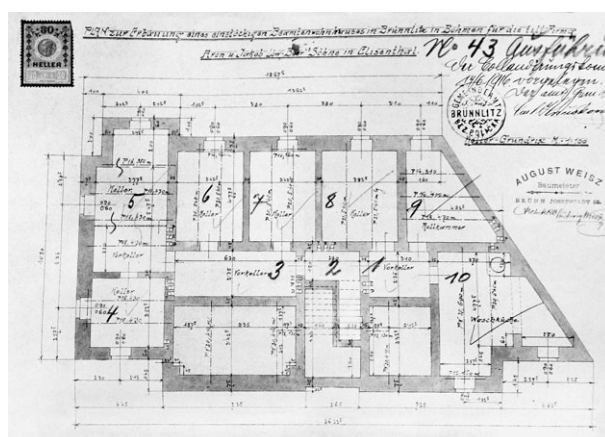
⁶⁹ *Die Gross-Industrie Oesterreichs*, 4. Bd., Wien 1898, s. 117.

v továrnách a rovněž expedici hotových výrobků, a to jak do jednotlivých zemí monarchie, tak i do zahraničí. Od počátku existence löw-beerovské továrny byla k dopravnímu spojení využívána blízká železniční stanice v Březové (dnes Březová nad Svitavou) na hlavní železniční trati mezi Brnem a Českou Třebovou. Odtud koňské potahy přivážely do továrny surovou vlnu, jednak i uhlí pro parní kotle, zároveň stanice sloužila pro nakládku hotových výrobků. S rostoucí produkcí brněneckých podniků však postupně narůstaly problémy, které se týkaly především kapacitních možností tohoto způsobu přepravy zboží. Situaci nakonec vyřešilo vybudování úzkokolejné železniční dráhy přímo do továrny, k čemuž došlo ovšem až roku 1918.

Jiným problémem, který se firmy rovněž výrazně dotýkal, byla existence různých plánů na vybudování možných regionálních (lokálních) tratí, které by napojily některá města (Polička, Litomyšl) na stávající hlavní železniční trať mezi Brnem a Českou Třebovou, a umožnily jim tak podílet se na hospodářské prosperitě. Tyto koncepce byly různými politickými a hospodářskými skupinami prosazovány od konce 60. let 19. století, ovšem nikdo z podnikatelské rodiny Löw-Beerových se v nich nijak prokazatelně neangažoval. Situace se změnila na počátku 90. let 19. století, kdy se objevily dvě možné alternativy železničního spojení, a to z Poličky do Svitav nebo z Poličky do Březové (dnes Březová nad Svitavou). Druhou možností, tedy vybudování trati z Poličky přes Jedlovou, Bystré, Hartmanice, Svojanov, Vítějeves a Brněnec do Březové, podpořili tři významní podnikatelé Josef Šebestián Daubek, Arnošt Bader a Arnold Löw-Beer. Právě Arnold byl postaven do čela družstva pro stavbu dráhy (založené v roce 1893), která měla tuto stavbu podporovat. Jedním z pádných argumentů, kterým všichni tři průmyslníci podpořili tzv. březovskou variantu, byla možnost zaměstnání velkého počtu dělníků (šlo o zkušenou a relativně levnou pracovní sílu) z obcí kolem navrhované trati v jejich továrnách v Brněnci a Moravské Chrastové. Okresní zastupitelstvo v Poličce se nakonec vyslovilo pro realizaci obou tratí, a to v úzkokolejném provedení. Spor se přenesl až do nejvyšších politických pater, kdy „svitavská“

varianta dostala rakouskou říšskou záruku, kdežto „březovská“ pouze českou zemskou. Přestože všichni tři podnikatelé byli ochotni podpořit stavbu „březovské“ varianty značnými finančními částkami (A. Bader i A. Löw-Beer slíbili po 20 000 zl., J. Š. Daubek nejméně 10 000 zl. – ovšem s podmínkou, že nová trať bude mít normální rozchod), získal nakonec všeobecnou podporu konkurenční, tedy „svitavský“ projekt.⁷⁰

Rozsáhlá výstavba se na počátku dvacátého století dotýkala nejen továrních objektů, ale i dalších budov, které se poté staly součástí löw-beerovského majetku. Již několikrát zmíněný Arnold tak např. vystavěl během let 1907-08 v Půlpecnu na pozemcích, které se nacházely v majetku firmy, úplně novou noclehárnu (čp. 10) pro svobodné dělnice zaměstnané v továrně. Mladé ženy našly v domě nejen pokoje na přespání, ale mohly zde využívat i jídelnu, prádelnu a koupelnu. Veškeré služby byly dívkám poskytovány zdarma. I proto žádala firma o odpuštění domovní daně, a to na 24 let. V říjnu roku 1908 byly zkolaudovány i dva znovu vystavěné dvojité dělnické domy v katastru osady Půlpecen (čp. 11 – u silnice a čp. 12 – horní), každý o jednom poschodí, ve kterých se nacházelo několik bytů pro tovární dělníky. Při kolaudačním řízení byl přítomen i stavitel Adolf Bacher z Brna, jenž zřejmě stavbu těchto domů prováděl. Již v předcházejících letech nechal majitel firmy postavit pro své úředníky několik vkusně zařízených vilových domů v Brněnci, další dva dvoupatrové domy

Plán domu pro úředníky v Brněnci z roku 1916

⁷⁰ SOA Zámorsk – SOKA Litomyšl, Okresní zastupitelstvo Polička, kart. č. 21; Okresní úřad Moravská Třebová, fasc. 2248; dále *50 let místní dráhy Svitavy – Polička (15. září 1896-15. září 1946)*, Svitavy 1946; RŮŽIČKA, J. – ŠUSTROVÁ, D.: *Z historie úsilí Poličky o železniční spojení (K 90. výročí otevření železnice Svitavy – Polička)*, in: *Vlastivědný sborník okresu Svitavy*, roč. 1986, s. 39–50.

pro úředníky stály u silnice na Německou Bělou (dnes Bělá nad Svitavou).⁷¹ Podle dobového zdroje „*takřka každým rokem stavěl v Brněnci rodinné domky pro dělníky*“.⁷²

O zcela mimořádné pozici Arnolda Löw-Beera v tehdejších Brněnci svědčí i záznam z vlastivědné kroniky české (sic!) dvoutřídní obecné školy (psaný navíc zpětně, a to ve třicátých letech 20. století): „*Arnold Löw-Beer byl mužem vysoké inteligence a celý svůj život zasvětil práci. Znal osobně každého svého dělníka, věděl, co si vydělá, a dopřál každému pilnému a dovednému zaměstnanci, aby si vydělal co nejvíce. ... O jeho lidumilnosti svědčí veliké obnosy, kterými k zakládání hlavně německých humanitních ústavů přispěl. Zvláštní zmínku zasluhuje, že ošatil každého roku všechny děti svých chudých dělníků ...*“.⁷³ U svých dětí dbal na velmi přísnou a pečlivou výchovu, umožnil jim i kvalitní studium v zahraničí (např. syn Walter studoval techniku v německém Berlíně a poté na univerzitě v britském Leedsu). Základním životním mottem Arnolda Löw-Beera, které uplatňoval jak vůči členům vlastní rodiny, tak při přijímání vedoucích pracovníků do firmy, bylo, že „*nepotřebují lidi, kteří se jdou k nám do podniku učit, ale kteří sami něco pro továrnu přinesou*“.

Arnold se výrazně angažoval v mnoha dalších oblastech hospodářského, politického i společenského života Brněnce. V Brněnci pobýval po většinu svého života (postavil zde i svou vilu – viz dále), proto měl k obci velmi blízký vztah. Poté, co se Brněnec osamostatnil (stalo se tak roku 1887), se výrazně prosazoval v obecní samosprávě, a to jako dlouholetý člen obecního výboru (po roce 1918 obecního zastupitelstva; v této době, tj. po roce 1918, byl v obecní samosprávě již činný především jeho syn Felix), v prvním volebním období pracoval jako zástupce starosty obce J. Š. Daubka. Řadu let vykonával rovněž funkci ve stavebním výboru obce Brněnec a relativně bohatě dochovaná dokumentace povolovacího řízení nových staveb firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* z tohoto období svědčí

o tom, že rozhodně svou firmu během stavebního řízení neprotěžoval. Stejně jako jeho strýc Izák i Arnold byl řadu desetiletí členem místní školní rady. A rozvoj školství v obci i výrazně finančně podporoval.

Roku 1873 byla v Brněnci otevřena jednotřídní obecná německá škola (čp. 22). Celkové náklady na stavbu a školní zařízení činily 5421 zl. Samotný Izák Löw-Beer věnoval na stavbu 1462 zl. (Josef František Daubek 1400 zl.).⁷⁴ Na vlastní vybavení školy potom přispěli i někteří další příslušníci rodiny Löw-Beerových. Vzhledem k tomu, že již ve školním roce 1876/77 docházelo do této školy 97 dětí, bylo povoleno rozšířit školu o druhou třídu. Náklady opět z větší části převzali oba továrníci. Ani toto rozšíření nakonec nestačilo, proto došlo během školního roku 1890/91 ke stavbě prostornější jednopatrové školní budovy v Brněnci (čp. 28) se dvěma učebnami a tělocvičnou. Finančně i materiálně výstavbu nové brněnecké školy opět podpořili někteří příslušníci Daubkovy i Löw-Beerovy rodiny. Na výslovné přání obou továrníků, tj. Arnolda Löw-Beera a Josefa Šebestiána Daubka, byl do nové školy dosazen jako podučitel František Bartoš, rodem Čech, který měl zkoušky způsobilosti pro obecnou školu českou i německou, a to proto, „... *aby mimořádně vyučoval i češtině*“. Za to mu oba továrníci ročně platili 200 zl. jako zvláštní odměnu ke stálému platu. Z 92 dětí se jich k výuce češtiny přihlásilo celkem 76.⁷⁵

Pohled do historie obce Brněnec a podnikatelské rodiny Löw-Beerovy by rozhodně nebyl úplný, kdybychom se zde podrobněji nezmínili o druhé významné rodině, rodině Daubkově, která doslova vytvářela rukou společnou právě s příslušníky rodiny Löw-Beerovy tehdejší (ale přenesené i dnešní) obraz Brněnce i řady okolních obcí.

Josef František Daubek koupil roku 1854 v Brněnci od manželů Antonína a Anny Fischerových bývalý panský mlýn, který byl tvořen pilou, valchou a lamačkou prosa. Protože J. F. Daubek se

⁷¹ V letech 1912-1916 jsou stavební plány na úřednické domky, stejně jako pozdější kolaudační rozhodnutí, signovány zástupcem stavební firmy *August Weisz* z Brna. Tedy firmy, která prováděla výstavbu vil v Půlpecnu. K tomu viz dále v další kapitole.

⁷² SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Archiv obce Chrástavec, karton č. 1.

⁷³ SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Vlastivědná kniha české dvoutřídní obecné školy v Brněnci, KR 65, s. 265–266.

⁷⁴ SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Gedenkbuch der Schule in Brünnlitz Angelegt im Jahre 1873; Volksschule Brünnlitz. Schul – Chronik seit 1873 (1873-1942), KR 132, s. 2.

⁷⁵ SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Vlastivědná kniha české dvoutřídní školy v Brněnci, KR 65, s. 2.

Daubkův mlýn v Brněnci, 1. polovina 20. století

po roce 1848 soustředil na dodávky plátna a sukna pro rakouskou armádu bojující v Lombardii a Benátsku, rozhodl se přestavět výše zmíněný mlýn na úpravářenské provozy (mandl a valchu). K přestavbě však nakonec nepřistoupil (mezitím došlo k ukončení válečných operací rakouské armády v Itálii) a rozhodl se podnikat v oblasti mlynářství. Přestěhoval se i s rodinou z Poličky do Brněnce a v roce 1858 požádal Krajský obchodní soud v Chrudimi o zápis společnosti jednotlivce pod zněním „*J. F. Daubek*“. V následujících letech prováděl celkovou modernizaci a přestavbu mlýna, roku 1865 převedl mlýn na parní pohon. V roce 1871 koupil od Ludvíka Schütze papírnu v Brněnci-Podlesí čp. 8 a přeměnil ji na provoz pro výrobu jáhel a mletí žita. Nemalé prostředky investoval do nákupu dalších pozemků, a to jak v samotném Brněnci, tak i v Německé Bělé (dnes Bělá nad Svitavou). Rozšiřoval své podnikatelské záměry i do oblasti uhelného průmyslu (Chomutovsko a Mosteccko), potravinářského průmyslu (lihovarnictví, pivovarnictví, cukrovarnictví), zakoupil několik velkostatků (především velkostatek Liteň) atd. Výrazně se angažoval v podpoře chudinských fondů, dobročinných ústavů, Ústřední matice školské, přispěl na stavbu Národního divadla v Praze apod.⁷⁶

Po smrti Josefa Františka Daubka (25. 12. 1882) převzal rodinné dědictví jediný syn, Josef Šebestián Daubek. Ten byl již od roku 1871 veřejným společníkem ve firmě spravující mlýn v Brněnci. Od mládí se angažoval v politice, nejdříve ovšem na komunální úrovni. V roce 1872, při své první

kandidatuře, byl zvolen členem okresního zastupitelstva a posléze i okresním starostou. Tuto funkci poté vykonával po několik volebních období za sebou. Výrazně se zasadil o to, že Brněnec se roku 1887 stal samostatnou obcí. A právě Josef Šebestián Daubek byl zvolen prvním starostou. V letech 1895 až 1901 držel i poslanecký mandát v českém zemském sněmu. Výrazných úspěchů dosáhl též na poli podnikatelském, a to jak v Brněnci, tak na liteňském majetku. V roce 1912 (od 1. 1. 1912) provedl úspěšnou transformaci firmy spravující brněnecký mlýn ve společnost s ručením omezeným, podnik dále fungoval pod názvem *J. F. Daubek, parní mlýn, společnost s. r. o. Brněnec*. Firma již v osmdesátých letech 19. století zaměstnávala ve mlýně v Brněnci přes 70 dělníků, ve 30. letech 20. století již kolem 100, a to nejen z Brněnce, ale i z okolních vsí. Na počátku nového století prošel mlýn dalším mohutným rozvojem (bylo postaveno nové železobetonové silo na 2 000 tun pšenice, pásový transformátor, vyhořelý žitný mlýn v Podlesí byl přebudován na podnikovou elektrárnu apod.). Firma i samotný J. Š. Daubek podporovali různé charitativní projekty v Brněnci i širším okolí (podpora českých menšinových škol v blízkých obcích se smíšeným česko-německým obyvatelstvem, podpora různých českých spolků, vyživovací akce apod.). Firma rovněž pro své zaměstnance přestavěla bývalý klášter v Podlesí na byty, přímo v Brněnci bylo postaveno několik vilových a bytových domů pro dělníky a úředníky.

Josef Šebestián Daubek si na konci 80. let 19. století nechal v Brněnci vybudovat nové reprezentativní sídlo. Přestavbou a přístavbou původního sídla byl pověřen pražský architekt Antonín Wiehl. Nová vila, čtvercového půdorysu, byla postavena v duchu novorenesančního slohu, štítový a stěny byly zdobeny sgrafity. Na vnější části vily se nacházely i malby s tematikou *Lovu a Orby*, jejichž autorem byl malíř František Ženíšek. Uvnitř vily shromáždil J. Š. Daubek celou řadu uměleckých předmětů a děl, mimo jiné objednal u malíře Maxmiliána Pirnera cyklus rozměrných pastelů *Mytologické mesaliance*. Vila, která se nacházela již na moravské straně území, však byla v 70. letech 20. století zbořena.

⁷⁶ Většina informací o rodině Daubků a jejich podnikatelské a stavební aktivitě v Brněnci pochází z těchto zdrojů: HRADILOVÁ D.: *Podnikatelská rodina Daubků*, in: Středočeský sborník historický, č. 37, roč. 2011, s. 66–91; dále SOA Zámorsk – SOKA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Vlastivědná kniha české dvoutřídní obecné školy v Brněnci, KR 65.

Daubkova vila v Brněnci, přelom 19. a 20. století

Rytíř Josef Šebestián Daubek (do šlechtického stavu s rytířským titulem jej povýšil císař František Josef I. roku 1896) zemřel 15. července 1922. V závěti založil chudinskou nadaci, která měla vyplatit několikatisícovou částku mimo jiné i obci Brněnec. V dědickém řízení získali větší část majetku synové Josef František Daubek a Jiří Antonín Daubek. Právě starší syn Josef František ještě za otcova života zahájil rozsáhlou rekonstrukci mlýna. Na počátku 20. let 20. století vybudoval v jeho těsném sousedství největší továrnu v Čechách na zpracování prosa, dále plně zautomatizoval provoz samotného mlýna, založil zde chemicko-biologickou laboratoř, parní stroj nahradil elektromotory, zavedl ojedinělou výrobu ovesných vloček. Stejně jako otec se angažoval v komunální politice, dlouhá léta byl členem obecního zastupitelstva v Brněnci, v letech 1919-1923 vykonával funkci starosty. Po jeho smrti v roce 1935 přešlo řízení brněneckého podniku a majetku na jeho mladšího bratra Jiřího Antonína. Ten se však musel potýkat nejen s celou řadou ekonomických problémů (vysoké zadlužení firmy), ale i se složitou politickou situací a v roce 1939 emigroval s rodinou do USA. Mlýn se i v době války podařilo udržet v provozu, ovšem roku 1942 sem byl dosazen německý správce. Podle některých autorů se rodinná vila ke konci války stala sídlem a kanceláří Oskara Schindlera.⁷⁷ V poválečném období se na brněnecký mlýn vztahoval znárodňovací dekret prezidenta

republiky a z majetkové podstaty tak vznikl národní podnik. Ten v následujících desetiletích prošel celou řadou změn a majetkových transformací, v současné době je jednou z poboček společnosti *Penam, a. s.*

Téměř všichni příslušníci rodiny Löw-Beerovy se tradičně angažovali v charitativní oblasti, a to jak samotní majitelé firmy, tak i jejich manželky. Izák a později i August Löw-Beerovi pravidelně přispívali relativně vysokými částkami na nákup školních pomůcek, na nákup knih pro školní mládež. Velkou příznivkyní, respektive donátorkou školy se stala Izáková manželka Lea Löw-Beerová. Podobně vystupovala i Friederike, manželka Arnolda Löw-Beera. Obě podnikatelské rodiny, tedy Löw-Beerovi i Daubkovi, ve vzácné shodě každoročně podporovaly několik desítek chudých školních dětí, především v rámci tzv. vánoční nadílky. Děti dostávaly šaty, případně látku na ně, obuv, jídlo. Podobné akce se ve škole odehrávaly také ve výročních dnech rakousko-uherské monarchie (oslavy narozenin císaře, výročí jeho vlády apod.). V některých letech je doložena i jakási stravovací akce, kdy několik dětí (např. v roce 1912 jich bylo 10) dostávalo zdarma obědy v závodní jídelně firmy Löw-Beer. Podobně se tak dělo i za první světové války. Zajímavé je, že poté, co ve školním roce 1910/11 (25. 9. 1910) byla otevřena i jednotřídní česká soukromá škola *Ústřední matice školské*, dostalo se podobné podpory i žákům této školy. Rodina Löw-Beerova však podporovala i školy a žáky v okolních obcích, v Moravské Chrastové (zde finančně i materiálně přispěli na stavbu školní budovy, později přispívali finančně na pomůcky, pořádali různé stravovací akce)⁷⁸, v Německé Bělé (dnes Bělá nad Svitavou), Lavičném, Baníně apod. Příslušníci rodiny tak v průběhu několika desetiletí podpořili jak brněnecké školy, tak i školy v okolních obcích materiálně i finančně. Pravdou ovšem zůstává, že až do roku 1918 byly značně vyššími částkami podporovány školy s německým vyučovacím jazykem. Po roce 1918 již bylo striktně uplatňováno pravidlo, že peněžní částky se dělily mezi školy německé a české v poměru podle stavu žactva.

⁷⁷ GRUNTOVÁ, J.: *Oskar Schindler, legenda a fakta*, Brno 1997, s. 72–73.

⁷⁸ „Od 1. 11. 1903 do 30. 4. 1904 podělováno bylo 10 školních dítek obědy, čtyřikrát týdně ... třikrát týdně celým obědem, sestávajícím z polévky, masa a příkrmu, v pátek polévky a buchet ...“. Viz SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Školní kronika obecné školy v Brněnci a Osmileté střední školy v Moravské Chrastové, KR 98, s. 1.

Velkou zásluhu měl Arnold Löw-Beer i na zřízení dětského útulku (mateřské školky), který byl v Brněnci otevřen 4. 2. 1913.⁷⁹ Zapsáno bylo 22 dětí (15 českých a 7 německých), zařízení bylo pro děti bezplatné, Arnold Löw-Beer se zavázal nést veškeré provozní náklady.

Situaci löw-beerovských továren i jejich zaměstnanců výrazně ovlivnila první světová válka.⁸⁰ Zpočátku se výrazně přibrzdil rozvoj textilních podniků, a to jak ve Svitávce, tak v Brněnci i v Brně. Část mužského osazenstva totiž postupně odešla na frontu, navíc se začalo nedostávat surovin. Ovšem to, že se továrny začaly podílet na válečných dodávkách pro armádu, situaci brzo stabilizovalo. Dělníci pracující na válečných dodávkách dostávali přednostně potravinové přídělky. V Brněnci navíc zaměstnanci löw-beerovské textilky výrazně profitovali z činnosti Daubkova obilního mlýna, odkud získávali, ačkoli v mnoha případech na černo, především mouku pro sebe a své rodiny.⁸¹ Přesto se ani v Brněnci nepodařilo státním orgánům udržet v obci klid až do úplného konce války. V archívech se dochovala celá řada policejních hlášení z léta roku 1918, která informují o narůstajícím neklidu mezi dělníky obou brněneckých podniků. Objevuje se řada požadavků na zlepšení zásobování potravinami (stížnosti na nedostatek chleba a mouky), zkrácení pracovní doby i zvýšení

platu. Zřejmě během května roku 1918 byla v závodech v Brněnci založena i odborová organizace.⁸² Na novou politickou situaci, vznik Československé republiky, reagoval Arnold Löw-Beer téměř okamžitě (stalo se tak 30. 12. 1918), a to doplněním českého překladu do úředního názvu firmy. V roce 1922 došlo i k zásadní změně ve vedení podniku. Po Arnoldově smrti⁸³ převzali firmu jeho tři synové, tj. Felix (měl hlavní slovo ve firmě, žil převážně v Brněnci), Walter (ve firmě fungoval jako technický ředitel a byl odpovědný za nákup vlny, bydlel ve vile v areálu brněneckého závodu) a August⁸⁴ (měl na starosti především obchod a vývoz do zahraničí).⁸⁵ Po Felixově smrti roku 1932 do firmy

Tovární areál firmy Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne v Brněnci – Eliščině údolí, 1. polovina 20. století

⁷⁹ SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Gedenkbuch der Schule in Brünnlitz Angelegt im Jahre 1873; Volksschule Brünnlitz. Schul – Chronik seit 1873 (1873-1942), KR 132, s. 82–83. Školní kronika matiční školy v Brněnci udává otevření „opatrovny“ až 18. 2. 1913. Viz SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Školní kronika matiční školy v Brněnci, KR 45, s. 12. V obou kronikách se připomíná i zásluha továrníka Badera.

⁸⁰ Těsně před válkou, roku 1913, bylo zaměstnáno ve firmě Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne, a to ve všech závodech (tj. Brněnec, Brno, Rozhraní), 1600 lidí. Viz *Compass. Finanzielles Jahrbuch für Oestereich-Ungarn 1913*, Wien 1912, s. 1940. Ovšem „... následkem války vyskytla se ve zdejších okolí, rovněž i ve zdejší obci, veliká nezaměstnanost chudšího lidu, továrny vyrábí zboží pouze jen pro vojenský erár, čímž přivedeno mnoho občanů jest bez práce...“. Viz SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Archiv obce Chrastavec, Kniha protokolů obecního úřadu v Chrastovci – Půlpecnu, zápis z 13. září 1914. Podle jedné ze školních kronik došlo dokonce k tomu, že „...po atentátu na následníka trůnu ... též odtud muselo mnoho lidí pod své prapory, následkem čehož musely zdejší továrny zastavit výrobu“. Viz SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Školní kronika matiční školy v Brněnci, KR 45, s. 18.

⁸¹ „V naší obci přesto nebylo nedostatku, poněvadž zdejší továrny firmy Daubek mly pro vojsko a továrny firmy Löw-Beer pak pro stát vyráběly látky, dbalo hejtmanství v Poličce o to, aby se Brněnci povolených přidělů skutečně také dostávalo. Mlýny firmy Daubek udržovaly po celou válku svoji pekárnu chleba v činnosti a měly vždy tolik chleba a mouky, mnoho-li se na poukázky potřebovalo, takže se zde přímo o hladu ani mluvíti nemohlo.“ SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Vlastivědná kniha české dvoutřídní obecné školy v Brněnci, KR 65, s. 297.

⁸² SOA Zámorsk – SOkA Litomyšl, OÚ Polička – odd. prezidiální spisy, kart. č. 38, hlášení z 10. 5. 1918, 3. 6. 1918, 26. 8. 1918 atd.

⁸³ Arnold Löw-Beer zemřel na následky náhlé srdeční příhody 18. září 1922. „Dne 20. září bylo jeho tělo převezeno z Brněnce do Brna, až do Chrastové Lhoty s ním šel početný zástup lidu.“ Arnold je společně s manželkou Friederikou pochován na židovském hřbitově v Brně-Židenicích, a to v sekci 23A, řada 1, hrob č. 8. Nedlouho před ním, konkrétně 15. července 1922, zemřel dlouholetý brněnecký starosta a zastupitel Josef Šebestián rytíř von Daubek.

⁸⁴ V roce 1927 byl uveden jako honorární konzul Rakouské republiky v Brně.

⁸⁵ „Na zasedání okresní správní komise 6. 11. 1922 vzdán dík p. továrníkům Felixi, Walterovi a Augustinu Löw-Beerovým za dar 4000 Kčs ... složili k uctění památky svého zesnulého otce pana Arnolda Löw-Beera s přáním, aby z tohoto daru poděleny byly chudé vdovy a osiřelá školní mládež z těchto obcí: Banína, Lavičného, České Dlouhé, Vítějevsi, St. Svojanova, Rohozné a Předměstí.“ Jitřenka, roč. XLII, 16. 11. 1922, č. 22, s. 330.

vstoupily i jeho nezletilé děti, Herbert (*1912) a Georg (*1916).⁸⁶ K další změně ve struktuře řízení podniku přikročili jeho majitelé v roce 1929, sídlo celé firmy bylo z Brněnce převedeno do Brna na ulici Ugartovu č. 2 (dnes Václavská č. 2). Zřejmým důvodem této změny byl stále narůstající podíl exportu na celkové produkci firmy, proto se Brno jako hlavní sídlo firmy jevílo ekonomicky výhodnější. Nejlepších exportních výsledků z celkové výrobní struktury löw-beerovského textilního komplexu tradičně dosahovaly především pánské oblekové látky, pánské zimníkové látky, dámské kostýmové a pláštové látky. V roce 1937 dosáhl podíl vývozu na celkové produkci firmy již 44 %, vyváželo se nejvíce do Nizozemska, Švédska, Finska, Albánie, Švýcarska, Jugoslávie, Německa, USA, Belgie, Norska, Palestiny, Francie, Kolumbie, Peru, Mexika.⁸⁷ Walter, August, Herbert a Georg Löw-Beerovi kromě zmíněných závodů vlastnili i firmu *Perfect, obchodní společnost*

s textilem, spol. s r. o., a August Löw-Beer byl od roku 1933 akcionářem firmy *Viktoria, a. s. pro gumový průmysl*, v Brně, která se zabývala „tovární výrobou pneumatik a jiného gumárenského zboží, jakož i provozováním veškerého s tím spojeného obchodu“.

I během první republiky pokračovala účinná spolupráce mezi obcí Brněnec a firmou *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne*. V roce 1922 získala firma do svého majetku prameny vyvěrající na louce nad obcí. Vodu zachytila a železným potrubím svedla do obce. V roce 1926 firma vodovod postoupila do vlastnictví obci a ta poté zabezpečila rozvod vody k jednotlivým nemovitostem. Firma se podílela na rozvoji obce i v jiných oblastech. Růst podniku přispíval k tomu, že v Brněnci se zvyšoval počet obyvatel i počet domů. Firma nadále pokračovala ve výstavbě řady nemovitostí v Brněnci a okolí, které byly určeny pro její zaměstnance, jako příklad můžeme uvést úřednický domek v Eliščině údolí z roku 1926 nebo dělnický dvojdomek z let 1928-29 (autorem a stavitelem obou nemovitostí byl městský stavitel v Brně ing. Hermann Mainx).⁸⁸

Firma se na rozvoji obce podílela i v mnoha dalších oblastech. V Brněnci v meziválečném období provozovalo svou činnost celkem 27 živnostníků, z toho 5 obchodníků se smíšeným zbožím a jeden obchod se střížním zbožím, 3 hostinští, 1 trafikant, 2 zelináři, 1 cukrář, 5 krejčích, 2 truhláři, 3 obuvníci a 1 výrobce kvasinek. Existence většiny živnostenských provozoven byla přímo závislá právě na dělnících, kteří přicházeli z okolních obcí do Brněnce za výdělkem.⁸⁹

Ani hospodářská krize v letech 1929-1932 se Löw-Beerových podniků podstatně nedotkla – pouze dělníci z některých provozů byli průběžně na kratší dobu vysazováni z práce. Lze konstatovat, že v některých ohledech dokonce pokračovala expanze firmy. Přes všechny hospodářské potíže probíhala i nadále modernizace strojového zařízení, především v brněneckých továrnách. V roce 1931 pracovalo ve zdejší přádelně 20 nových mykacích strojů, 30 selfaktorů se 14 000 vřeten; v přádelně na poločesanou přízi bylo dalších 5200 vřeten, kromě 2000 kroužkových; strojních tkalcovských stavů bylo 370

Katastr osob do Brna příslušných.

Jméno <i>Löw-Beer August</i>		Povolání, postavení <i>továrník</i>		Odvodnění domovského práva		§ zákona ze dne _____ rozhodnutí rady ze dne _____ Čís. _____ 19____			
Narození den a měsíc rok místo (fara, okres, země)		náboženství stav		Obdržené doklady		Majetkové poměry (podpory)		Pobytové poměry	
<i>1. 6. 1883 Brněnec</i>		<i>ivr. žen.</i>							
Rok odvodu		Sluha a voj. (ústředn.)		Domobrana		Vojenská taxa			
<p><i>Jamovské právo nájaténo usnesením poradního sboru ke dne 10. 11. 1919, č. 41483/1919, ale 9 5 katastru ke dne 5. 12. 1896</i></p>									
Manželka křestní jméno a příjmení		Narození den a měsíc rok místo (fara, okres, země)		Místní úřad		Údaje o sňatku		Poznámka: Pobytové poměry, chudinská podpora, údaje o úmrtí atd.	
<i>2. Alice roz. Bottlieb-ova</i>		<i>10. 6. 1889 Brno</i>		<i>ivr. vd.</i>		<i>20. 3. 1909 v Brně</i>			
I.		3.							
II.		4.							
III.									
Původ		<i>Arnold Friederike roz. Polak-ova</i>		1900		1910		1920	
Dřívější domovská příslušnost		<i>Widetz S. R.</i>		Kraňskovodín		Vhlíně křič 240		Volbní katastr	
Adresa bytu		<i>U plotárny č. 15</i>							

Domovský list Augusta Löw-Beera

⁸⁶ MZA Brno, Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne, kart. č. 1, inv. č. 2.

⁸⁷ MZA Brno, Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne, kart. č. 23, inv. č. 94.

⁸⁸ MZA Brno, Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne, kart. č. 24, inv. č. 102.

⁸⁹ SOA Zámorsk – SOKA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Vlastivědná kniha české dvoutřídní obecné školy v Brněnci, KR 65, s. 156.

(zde je ovšem započítán stav k roku 1928). Dařilo se i v zahraničí, kde i přes probíhající hospodářskou krizi došlo v roce 1931 ke zřízení odštěpného závodu v Berlíně (byl zrušen v roce 1937), o rok později v německé Chotěbuzi/Cottbusu (závod byl zrušen roku 1938). Firma měla svou vlastní prodejní pobočku ve Vídni (2/3 podíl v ní vlastnila

firma, 1/3 Alžběta Löw-Beerová), která fungovala jako prodejní místo pro výrobky brněnského závodu, a dále několik sesterských společností ve velkých západoevropských městech (*Supertex A. G.* v Curychu, *Royaltex A. G.* v Paříži a *Royaltex S. A.* v Amsterdamu). Firma vlastnila i několik menších podniků ve Francii a Německu.⁹⁰

Pohled na celý tovární areál bývalé firmy Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne v Brněnci, foto 2010

⁹⁰ MZA Brno, Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne, kart. č. 1, inv. č. 2.

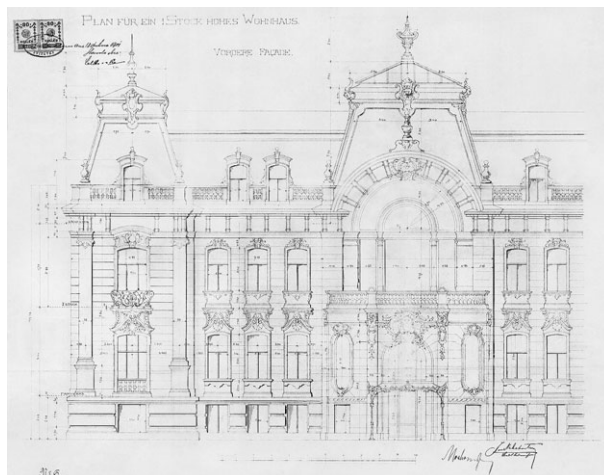
Löw-Beerovy vily

Vily příslušníků rodiny Löw-Beerovy ve Svitávce a v Brně

Ve Svitávce, kde byla soustředěna podstatná část textilní výroby průmyslné rodiny Löw-Beerových, si dali její příslušníci na počátku 20. století postavit dvě vily. V letech 1900-1902 to byla tzv. Velká vila (Hybešova čp. 166) a v roce 1906 tzv. Malá vila (Hybešova čp. 197).⁹¹ Obě stavby navrhl brněnský stavitel Josef Nebehosteny (1852-1921).⁹² Původem rodák z Vídně prakticoval krátce po studiích u vídeňského stavitele Wasserburgera a pak jako inženýr u Jižní dráhy. Později pracoval u Ferdinanda Fellnera a Heinricha Helmera, kteří se proslavili především návrhy a realizacemi divadelních budov v celé monarchii, včetně *Německého městského divadla* v Brně (tzv. Staré, dnes *Mahenovo divadlo*). Do Brna přišel Nebehosteny právě jako provádějící architekt novostavby divadla (1881-1882), které navíc proslulo coby první plně elektricky osvětlená divadelní budova v Evropě. V roce 1883 zde získal stavitelské oprávnění a na Křenové ulici si zřídil vlastní firmu. V letech 1901-1907 zastával funkci prvního viceprezidenta Moravské živnostenské komory. Proslul zejména spoluautorstvím na projektu a realizaci budovy brněnského hlavního nádraží z let 1902-1904.⁹³

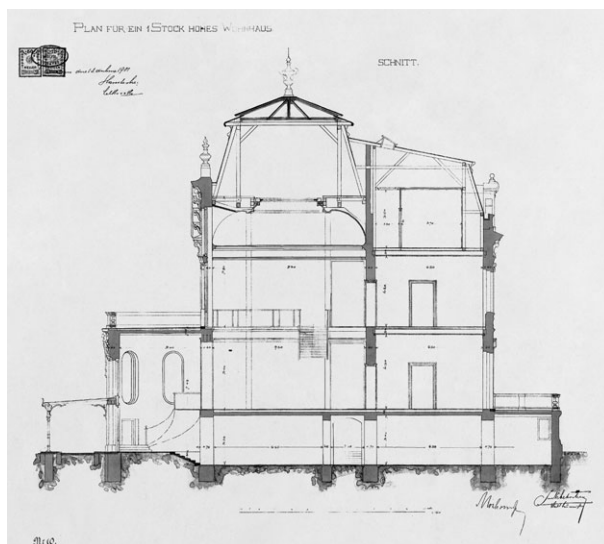

Velká vila ve Svitávce, čelní pohled, stavitel Josef Nebehosteny, pohlednice pravděpodobně z prvního nebo druhého desetiletí 20. století

Velká vila, hlavní průčelí, 1900, sign. Josef Nebehosteny

Téměř zámecký charakter Velké vily s barokními a klasicistními prvky se promítá v celkové hmotě i měřítku stavby, na průčelích, ale i v dispozici, která je řešena jako podélný dvoutrakt. V ose předního traktu je situován portikus se vstupním vestibulem, v němž je mramorové schodiště,

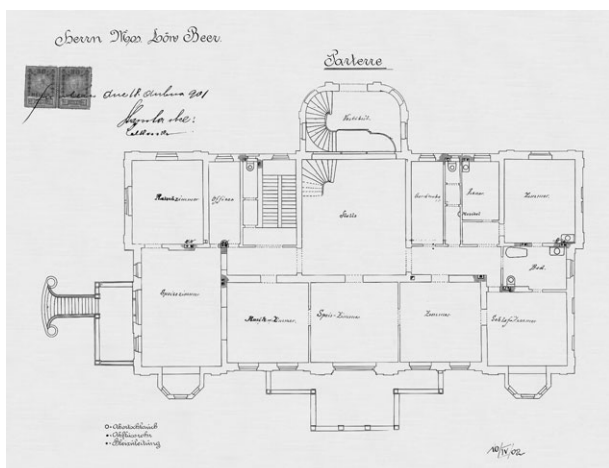

Velká vila, řez, 1900, sign. Josef Nebehosteny

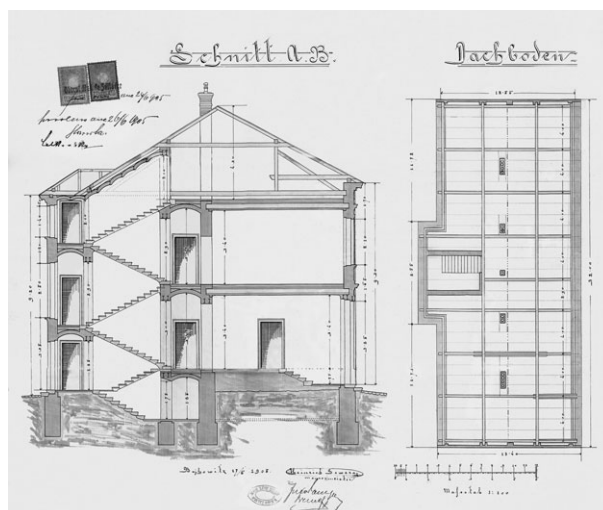
⁹¹ Velká vila je zapsána v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod rejstř. č. 11389/7-8698; Malá vila pod rejstř. č. 11416/7-8697.

⁹² ČERNOUŠKOVÁ, D. – ČERNÁ, I.: *Velká Löw-Beerova vila, Malá Löw-Beerova vila*, in: SEDLÁK, J. (ed.): *Slavné vily Jihomoravského kraje*, Praha 2007, s. 32-38. V době vydání této publikace byla k dispozici jen část nesignované původní plánové dokumentace. Teprve nedávno byly objeveny další původní plány vily signované J. Nebehostenym. Všechny jsou uloženy na Úřadu městyse Svitávka, který ve Velké vile sídlí.

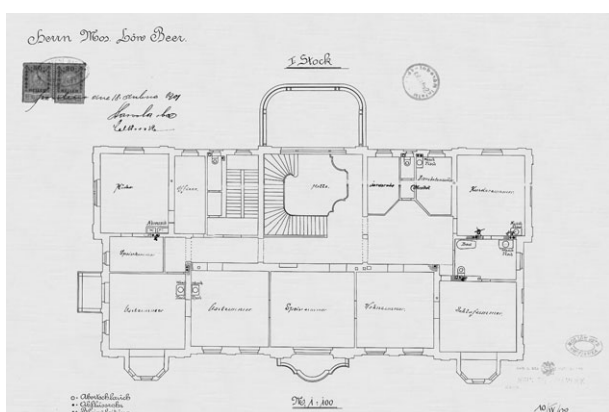
⁹³ K osobnosti a dílu J. Nebehosteny viz např. http://encyklopedie.brna.cz/homemmb/?acc=profil_osobnosti&load=10500.

Velká vila, půdorys přízemí, 1901

Velká vila, řez a půdorys krovu, 1901

Velká vila, půdorys 1. patra, 1901

kteří ústí do obrovské haly s reprezentativním dřevěným schodištěm do patra. Ve vestibulu stálo sousoší andělů, kteří drželi lampióny osvětlující schodiště, dále socha ženy v životní velikosti, palmy a množství květin. Na stěnách v hale byl zelený, stříbrem protkaný brokát, stál zde krb, kulečník, šachový stůl, zelená kožená křesla a brokátěm potažená lavice. V pravé části dispozice přiléhá k hale velký „čínský“ pokoj s arkýřem. S ním sousedila knihovna s tisíci svazky a hostinský pokoj se starožitným nábytkem. Dále navazovala jídelna s velkým stolem, stolkem a křesly, vitrínami s nádobím a s nádherným perským kobercem s růžovými růžemi na

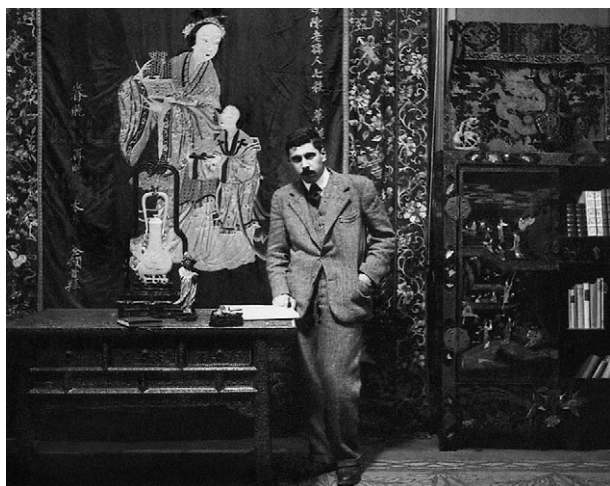
šedém podkladu. V obývacím pokoji stál klavír a dvě menší knihovny s posezením. V levé části dispozice byla ložnice s arkýřem, na kterou navazovala koupelna. V patře se nacházela kuchyň, jídelna a velký pokoj Ernsta Löw-Beera. Sousední budoár s klavírem byl zařízen „růžovým“ nábytkem. Ve dvou dětských pokojích se odbyvaly veškeré domácí aktivity dětí. Všude visely obrazy.⁹⁴ Zajímavým technickým prvkem bylo umístění prádely, která se nacházela na půdě domu. Byl zde zřízen naprosto neobvyklý systém svodu dešťové vody, která byla ze střechy sváděna vnitřními koryty do zásobníků na půdě a poté využívána na praní.

Ve Velké vile bydlel Benno Löw-Beer (1874-1916) s manželkou Johanou (1884-?) a třemi dětmi: Marií (1904-?), Fritzem (1906-1976) a Ernstem (1911-?). Fritz Löw-Beer s rodinou utekl hned v březnu 1939 do Anglie a později do USA, kam posléze přijeli i Ernst a Marie. Dále zde bydlel Bennův bratr Rudolf Löw-Beer (1865-1953) s manželkou Elisou (1874-1957). Jejich dcera Helena (1908-?) později odjela do USA, kde žila v New Yorku, syn Pavel (Paul; 1910-2003) žil ve Vídni.⁹⁵ V letech 1934-1935 realizoval ve Velké vile nové úpravy svého bytu Fritz Löw-Beer podle projektu

⁹⁴ Popis vily i okolního parku a další vzpomínky poskytla Pavlu Krejcarovi prostřednictvím zvukové nahrávky v dubnu 2000 Helena Klemšová (1921-2003), která jako dcera hospodyně a správce prožila ve Velké vile ve Svitávce své dětství a mládí. Důvěrně znala nejen život rodiny Löw-Beerových, s jejichž dětmi vyrůstala, ale také obě jejich zdejší vily. Originál nahrávek je uložen v archivu spolku Löw-Beerovy vily, kopie jsou uloženy ve Studijním dokumentačním centru vily Tugendhat.

⁹⁵ K jednotlivým příslušníkům rodiny Löw-Beerových viz např. domovské listy v Archivu města Brna (dále jen AMB), B1-39, kartotéka domovského práva, a dále rodokmen zpracovaný Pavlem Krejcarem na základě domovských listů a dalších pramenů. K osobnosti Pavla Löw-Beera (1910-2003) viz SCHMIDT, T.: *Das Schicksal hat mich verschont... Versuch einer politischen Biographie. Die Lebens- und Familiengeschichte von Paul Löw-Beer (1910-2003)*, diplomová práce na univerzitě ve Vídni, 2005.

vídeňského architekta židovského původu Rudolfa Baumfelda (1903-1988). Baumfeld absolvoval vídeňskou techniku a v letech 1932-1937 měl ve Vídni společný ateliér s Norbertem Schlesingerem (1908-1980). Byl poradcem města Vídně v otázce bytové výstavby a konzultantem firmy Julius Meinl. V polovině třicátých let často pobýval v Československu. Od roku 1939 žil v Praze, odkud v květnu 1940 utekl do USA.⁹⁶ Spolupracoval s brněnským architektem Ernstem Wiesnerem a jeho prostřednictvím se asi spřátelil

Fritz Löw-Beer ve svém bytě – domácím muzeu ve Velké vile, asi polovina 30. let 20. století

Marianne Löw-Beerová v bytě – domácím muzeu ve Velké vile, asi polovina 30. let 20. století

s Fritzem a Ernstem Löw-Beerovými, kteří mu ve Svitávce poskytli dočasný úkryt na útěku před nacismem. Pro Fritze Löw-Beera navrhl ve Velké vile mj. interiér „čínského“ pokoje v duchu soukromého muzea, jídelnu a také Ernstův pokoj v patře. Fritz Löw-Beer byl jedním z prvních sběratelů východoasijského umění na Západě.⁹⁷ Tato jeho záliba se promítla i do úpravy okrasné zahrady kolem Velké vily, kde byly vysazeny magnolie a sakury pocházející z Číny. Před Velkou vilou stával dřevěný altán a za ní „lusthaus“ ve formě slaměného japonského domečku. Na konci třicátých let se Fritzovi podařilo sbírku

Interiér bytu – domácího muzea ve Velké vile s tzv. dračím trněm, asi polovina 30. let 20. století

Interiér bytu Fritze Löw-Beera v 1. patře Velké vily, asi polovina 30. let 20. století

⁹⁶ KAPFINGER, O.: *Victor Gruen und Rudi Baumfeld. Traumkarriere einer Partnerschaft*; KATKOV, N.: *Erinnerungen an Rudi Baumfeld; Biographien, Rudolf Baumfeld (1903-1988)*, in: BOECKL, M. (Hrsg.): *Visionäre und Vertriebene. Österreichische Spuren in der modernen amerikanischen Architektur*, Wien 1995, s. 255–262, 281–283, 328–329. Dále viz <http://www.architektenlexikon.at/de/27.htm>.

⁹⁷ ČERNOUŠKOVÁ, D.–ČERNÁ, I.: *Pro les nevidět stromy. Jiný svět sběratele Fritze Löw-Beera*, in: KROUPA, J.–ŠEFERISOVÁ–LOUDOVÁ, M.–KONEČNÝ, L. (eds.): *ORBIS ARTIUM. K jubileu Lubomíra Slavíčka*, Brno 2009, s. 755–765.

Interiér bytu Fritze Löw-Beera v 1. patře Velké vily, asi polovina 30. let 20. století

vyvézt z Československa přes Holandsko do USA. Proslulý je hlavně jeho soubor čínských laků, který patří od roku 1978 k nejhodnotnějším sbírkám Linden-Muzea ve Stuttgartu.⁹⁸

V roce 1906 si dal postavit Alfred Löw-Beer (1872-1939) tzv. Malou vilu. Je situována doslova pár kroků od Velké vily, kde žili Alfredovi bratři Benno a Rudolf s rodinami.⁹⁹ Alfred Löw-Beer bydlel v Malé vile se svou ženou Marianne (1882-1939?) a třemi dětmi: Maxem (1902-1954), Gretou (1903-1970, od r. 1928 provdanou Tugendhatovou) a Hansem (1911-?). Později pak bydlel v Malé vile ve Svitávce Alfredův syn Max Löw-Beer se ženou Editou a dětmi Margaretou a Františkem. Do Svitávky často jezdila i jeho sestra Greta Tugendhatová s rodinou.

Autorem návrhu Malé vily byl opět Josef Nebehosteny.¹⁰⁰ Třítraktová dvoupodlažní stavba se sníženým přízemím a kýlovou střechou, zhruba

Greta Löw-Beerová, později provdaná Tugendhatová, na zahradě ve Svitávce, asi 1906-1908

Malá vila

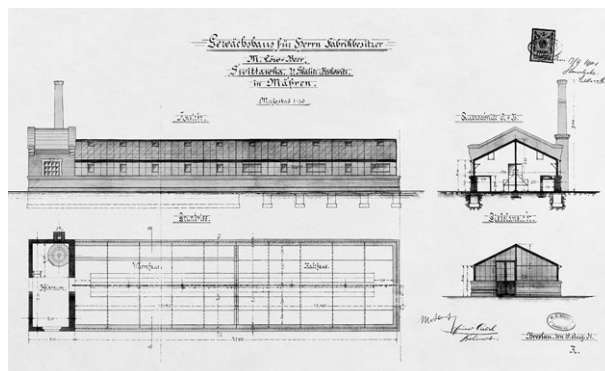
Malá vila, hala, 2014

⁹⁸ KOPPLIN, M. (Hrsg.): *Im Zeichen des Drachen. Von der Schönheit chinesischer Lacke Hommage an Fritz Löw-Beer*, München–Stuttgart 2006.

⁹⁹ Za zmínku stojí, že tři bratři Löw-Beerovi se oženili se třemi sestrami Wiedmannovými z Vídně – Alfred s Marianne (1901), Benno s Johannou (1903), Rudolf s Elise (1905), dcerami Heinricha Wiedmanna (1843-1916) a Berthy Wiedmannové, roz. Steinerové (1853-1942).

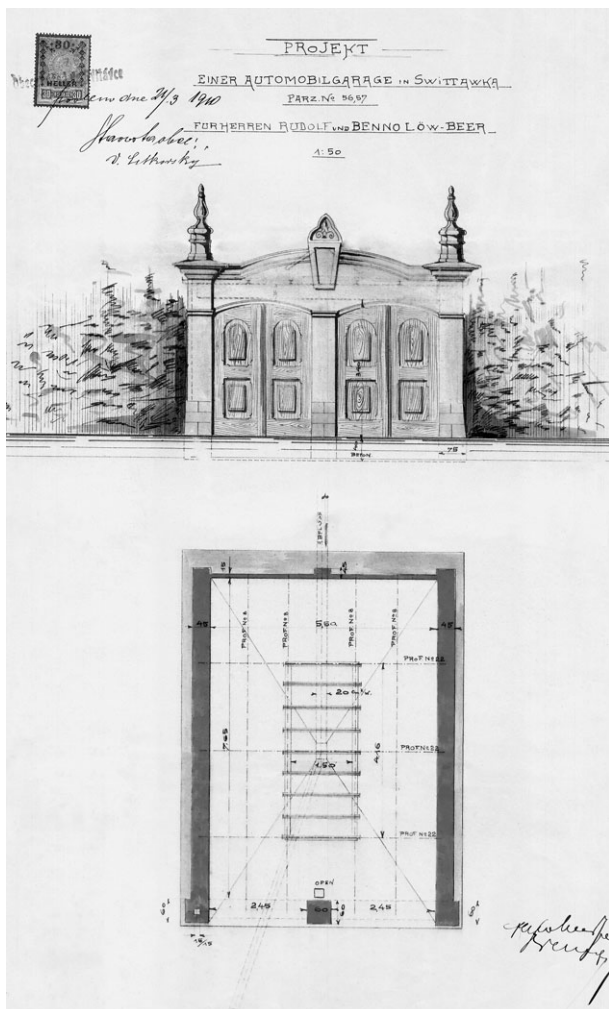
¹⁰⁰ Původní plánová dokumentace je uložena u současného majitele Malé vily, MUDr. Pavla Loskota. Na plánech je poznačeno povolení ke stavbě od starosty Svitávky V. Cetkovského z 27. 2. 1906.

na půdorysu čtverce, má charakter příměstského letohrádku, usazeného do půvabného přírodního rámce okolního parku. Vnější konkávně modelované schodiště s terasou ústí do vstupní haly s krbem, kde stával kulatý stůl, proutěná křesla a velká knihovna. Po pravé straně haly byl hostinský pokoj a po levé straně obývací pokoj s mahagonovým vyřezávaným nábytkem, knihovnou a klavírem. Na něj navazovala jídelna s letní terasou, s velkým stolem uprostřed, s příborníky, servírovacími stolkami a se stojacími hodinami. Za ní byl office se dvěma příborníky a pracovním stolem, kam ústil výtah z kuchyně. V levém zadním koutě dispozice byla ložnice, na kterou navazovala koupelna a malý pokojíček pro vychovatelku, kde se většinou šilo a žehlilo. V pravém zadním koutě dispozice až k vnitřnímu dvouramennému schodišti byly situovány dva dětské pokoje. Ve

Plány skleníku postaveného poblíž Malé vily, 19??

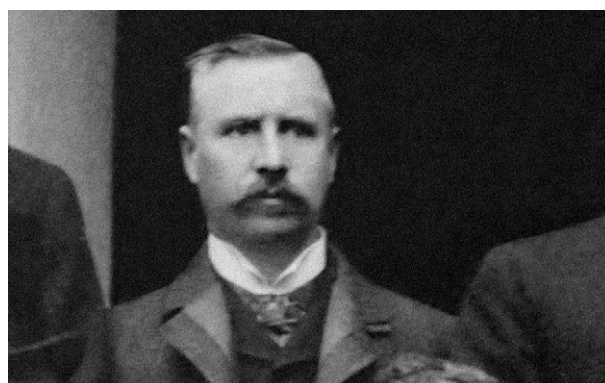
sníženém přízemí se nacházely velká a malá kuchyně, pokoj kuchařky, prádelna a sklady potravin. Prádelna sloužila i jako tělocvična s náradím.¹⁰¹ Obě vily obklopoval rozlehlý park, kde stál skleník, včelín, kuželna a garáže. Od okrasného parku pak byla oddělena užitková zahrada s ovocnými stromy a zeleninovými záhony. Ve skleníku se pěstovaly výhradně květiny, hlavně růže a primule. Za Malou vilou bylo později vybudováno koupaliště s bazénem, který se napouštěl vodou z továrny a v zimě sloužil jako kluziště.

Plán garáže pro Rudolfa a Benna Löw-Beerovy poblíž Malé vily, 1910 (?)

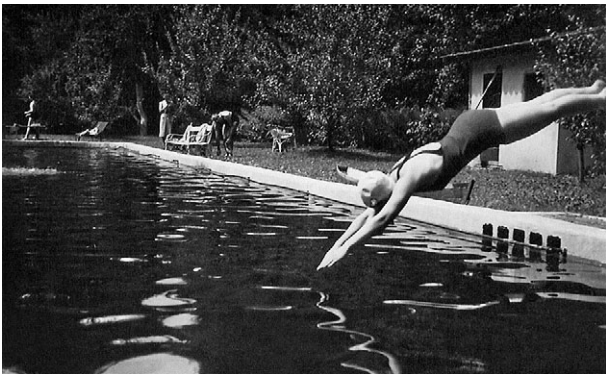

Obecní výbor zemského hlavního města Brna, rok 1905

Josef Nebelosteny na fotografii členů obecního výboru města Brna v roce 1905

¹⁰¹ Viz vzpomínky H. Klemšové (pozn. 94).

Koupaliště u Malé vily ve Svitávce, 30. léta 20. století

Fritz Löw-Beer (vpravo) a malíř Rico Mikeska na koupališti u Malé vily ve Svitávce, 30. léta 20. století

Pouhých sedm let po dostavbě Malé vily ve Svitávce, v roce 1913, koupil Alfred Löw-Beer vilu s rozlehlým pozemkem na ulici Sadové (nynější Drobného) č. 22 v Brně.¹⁰² Jejím stavebníkem byl továrník Moritz Fuhrmann (1850-1910), pro kterého ji zřejmě navrhl v letech 1903-1904 vídeňský architekt Alexander Neumann (1861-1947).¹⁰³ Velkoryse pojatý rodinný dům, dnes všeobecně znám jako Löw-Beerova vila, vznikl na úpatí svahu nad Lužánkami, kde byla již v šedesátých letech 19. století založena první vilová kolonie

v Brně. V prostoru mezi ulicemi Drobného a Černopolní navrhl a realizoval v letech 1860-1863 brněnský stavitel Josef Arnold čtyři vily, snad dle urbanistického konceptu vídeňského architekta Heinricha Ferstela.¹⁰⁴ Na počátku 20. století doplnily zástavbu tohoto území rodinné a činžovní domy podél ulice Drobného, v ulicích Antonína Slavíka a Helfertově a v nově vytyčené ulici Schodové, která protнула příkrý svah nad Lužánkami.¹⁰⁵

Vila v řadové zástavbě má třítraktovou dispozici s prostornou centrální halou s velkým střešním světlíkem. Fasády zdobí secesní vegetabilní štukový dekor a ve spodní partii pásová rustika. Členitějšímu zahradnímu průčelí je předloženo schodiště s terasou. Podobný dekor je užít i na stěnách a střepech v interiérech, secesní rostlinné motivy jsou také na keramické dlažbě a na litinovém zábradlí vstupního schodiště. Střídmá geometrie křbu z umělého mramoru a dřevěného obložení stěn i schodišťového zábradlí

Zahradní průčelí Löw-Beerovy vily v Brně na Drobného ulici, foto Pavel Borský, 2005

¹⁰² Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno–venkov se sídlem v Brně, Archiv Pozemkové knihy (dále jen PK), knih. vl. 97. Vila je zapsána v Ústředním seznamu kulturních památek pod rejstř. č. 41917/7–6987.

¹⁰³ Původní plánovou dokumentaci vily se doposud nepodařilo objevit. V soupise díla architekta Alexandra Neumanna je však dům na někdejší Parkstrasse (Drobného) 22 v Brně uveden – viz <http://www.architektenlexikon.at/de/425.htm> – zde také více k osobnosti architekta.

¹⁰⁴ WIBIRAL, N. – MIKULA, R.: *Heinrich von Ferstel*, Wiesbaden 1974, s. 171. Vlastní vilu Josefa Arnolda z r. 1862 si v r. 1909 koupila Cecílie Hože (1864-1942), rozená Löw-Beerová (sestra Alfreda Löw-Beera), manželka brněnského advokáta Cornelia Hože. V letech 1909-1915 realizovala úpravu vily v duchu art deco s prvky secese, jejíž autor není z důvodu absence pramenů znám. Viz ČERNOUŠKOVÁ, D.: *Arnoldova vila nad Lužánkami. Mateřská škola na Drobného ulici č. 26 (čp. 299) v Brně. K první vilové kolonii v Brně*, stavebněhistorická dokumentace, Brno 2009 – http://www.tugendhat.eu/data/arnoldova_vila_LR_SDC.pdf.

¹⁰⁵ K tématu viz ČERNOUŠKOVÁ, D.: *Arnoldova vila nad Lužánkami. K první vilové kolonii v Brně*, in: ČERMÁKOVÁ, J. – ČERVENÁ, R. – JORDÁNKO-VÁ, H. – LOSKOTOVÁ, I. – ŠIBÍČKOVÁ, J. (eds.): *A VŮBEC... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám*, Brno 2010, s. 394–427 a 574–575 nebo ČERNOUŠKOVÁ, D.: *Genius loci svahu nad lužáneckým parkem. K první vilové kolonii v Brně*, in: 67. bulletin Moravské galerie v Brně, Brno 2011, s. 70–79. Uvedené publikace jsou k dispozici na: <http://www.tugendhat.eu/cz/veda-a-vyzkum/vyzkum-a-publikace.html>.

v centrální hale prozrazuje již mladší interiérové úpravy. Jejich rozsah ani autorství nejsou z důvodu absence jakýchkoli pramenů doposud přesněji známy. Na základě formální analogie lze připsat architektu Rudolfo Baumfeldovi, který v polovině třicátých let pracoval pro Alfrédova synovce Fritze na úpravách Velké vily ve Svitávce.¹⁰⁶

V roce 1940 zabavilo Löw-Beerovu vilu gestapo, v roce 1946 přešla pod národní správu a v roce 1954 se stala majetkem československého státu. V letech 1962-2012 zde sídlil domov mládeže. Vila, která je v majetku Jihomoravského kraje, je od roku 2012 ve správě Muzea Brněnska a v současnosti probíhá její obnova. Pro veřejnost bude vila otevřena v roce 2015. Objekt se stane kulturním stánkem, mimo jiné s expozicí věnovanou architektonickému vývoji Brna od poloviny 19. století do třicátých let 20. století, historii textilního průmyslu v Brně, dále rodině Löw-Beerových a jejich továrnám a vilám v Brně a ve Svitávce, osobnosti a dílu architekta Ludwiga Miese van der Rohe a v neposlední řadě vile Tugendhat. Obě slavné vily budou také po téměř osmi desetiletích opět propojeny a stanou se tak jistě jednou z nejvyhledávanějších brněnských turistických památek.

V roce 1929 daroval Alfred Löw-Beer své dceři Gretě, provdané Tugendhatové, v horní části

pozemku při ulici Černopolní parcelu s nádhernou vyhlídkou na město ke stavbě rodinného domu.¹⁰⁷ Vila Tugendhat, vrcholné evropské dílo architekta Ludwiga Miese van der Rohe z let 1929-1930, později proslula jako jedna z nejvýznamnějších staveb světové moderní architektury. Gretina rodičovská Löw-Beerova vila byla s vilou Tugendhat propojena zahradami a oba objekty včetně pozemku tak tvořily vždy jeden územní, i když nikoli architektonický celek.¹⁰⁸

Pro Ernsta Löw-Beera, Fritzova bratra, navrhl v letech 1934-1935 Rudolf Baumfeld s Norbertem Schlesingerem vilu na Kalvodově ulici v Brně-Pisárkách.¹⁰⁹ Stavba v exponované lokalitě na jižním svahu Pisárek poněkud připomíná uspořádáním obytného prostoru a vytříbenými detaily vilu Ernstovy sestřenice Grety Tugendhatové, byť v celkových uměleckých i technických dimenzích její úroveň nedosahuje. Paralely s vilou Tugendhat lze spatřovat např. v proskleném průčelí piana nobile, kterým se otevírá výjimečný pohled na město a okolní přírodu, anebo v technickém zázemí domu. Dům s vestavěným nábytkem a obklady z třešňového dřeva, s elegantním osvětlením od firmy Lobmeyr, s atypickým kovááním oken a dveří, s moderní klimatizací a exkluzivní střešní terasou s krásnou vyhlídkou se řadí k nejpозорuhodnějším vilovým stavbám

Vila Grety a Fritze Tugendhatových v Brně na Černopolní ulici, zahradní průčelí, foto David Židlický, 2012

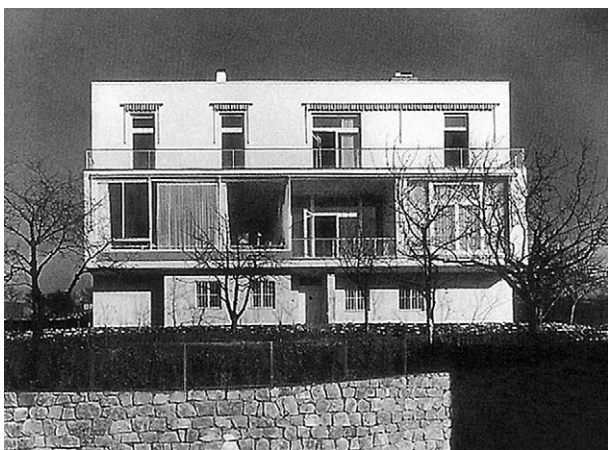
Vila Grety a Fritze Tugendhatových v Brně na Černopolní ulici, hlavní obytný prostor, foto David Židlický, 2012

¹⁰⁶ Tuto domněnku dokládá i přesné datování realizace těchto prací, a sice tužkou poznačené datum 15. 8. 1934 na rubu demontovaného dřevěného obložení. Pod ním se skrývalo původní dřevěné, bohatě vyřezávané zábradlí schodiště a parapetu v patře haly, pocházející z doby výstavby vily v letech 1903-1904.

¹⁰⁷ Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov, PK, knih. vl. 1120 a sbírka listin č. d. 2697/29.

¹⁰⁸ K historii vily Tugendhat od jejího vzniku až po současnost, včetně obsáhlého soupisu naší i zahraniční literatury, viz ČERNÁ, I. – ČERNOUŠKOVÁ, D. (eds.): *Mies v Brně. Vila Tugendhat*, Brno 2012.

¹⁰⁹ Vila je zapsána v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod rejstř. č. 11389/7–8698. K osobnostem a dílu obou architektů viz <http://www.architektenlexikon.at/de/27.htm> a <http://www.architektenlexikon.at/de/543.htm>.

Vila Ernsta Löw-Beera na Kalvodově ulici v Brně, uliční průčelí, 30. léta 20. století

Vila Ernsta Löw-Beera na Kalvodově ulici v Brně, hlavní obytný prostor, 30. léta 20. století

v Brně.¹¹⁰ V souvislosti s osobnostmi architektů jde o výjimečný příklad vídeňské vilové a interiérové kultury dvacátých a třicátých let 20. století v Československu se zřejmými loosovskými reminiscencemi v mramorových a dřevěných plochách či živých barvách podlah a stěn. Inspiraci k této velkorysé stavbě poskytl snad vídeňský dům Beer na Wenzgasse v Hietzingu od Josefa Franka a Oskara Wlacha (1929) a zcela jistě také brněnská vila Fritzy a Ernstovy sestřenice Grety Tugendhatové. Podobně jako vilu Tugendhat realizovala i tuto stavbu firma bratří Artura a Mořice Eislerových.¹¹¹

Příslušníci rozvětvené rodiny Löw-Beerovy vlastnili v Brně ještě další rodinné a nájemní domy. Manželé Alfred a Mariana Löw-Beerovi si koupili v roce 1935 nájemní dům na Botanické č. 14¹¹² a v témže roce se stala majitelkou novostavby činžovního domu na ulici Střední č. 9 nezletilá Alžběta Löw-Beerová.¹¹³ Max Löw-Beer si dal v letech 1936-1937 postavit nájemní dům na Cejlu, poblíž křižovatky s Kolištěm, který pro něj realizovala firma bratří Artura a Mořice Eislerových.¹¹⁴

¹¹⁰ BOECKL, M. (Hrsg.): *Visionäre und Vertriebene. Österreichische Spuren in der modernen amerikanischen Architektur*, Wien 1995, s. 255–262, 281–283, 328–329; ČERNOUŠKOVÁ, D. – ČERNÁ, I.: *Pro les nevidět stromy. Jiný svět sběratele Fritze Löw-Beera*, in: KROUPA, J. – ŠEFERISOVÁ–LOUDOVÁ, M. – KONEČNÝ, L. (eds.): *ORBIS ARTIUM. K jubileu Lubomíra Slavička*, Brno 2009, s. 755–765.

¹¹¹ *Heraklitové rozhledy*, 6. roč., březen 1936, č. 1; ČERNOUŠKOVÁ, D. – ČERNÁ, I.: *Vila Ernsta Löw-Beera*, in: SEDLÁK, J. (ed.): *Slavné brněnské vily. 77 domů s příběhem*, Praha 2013, s. 192–194.

¹¹² Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov, PK, knih. vl. 709; AMB, U 17, Botanická 14, plány domu z října 1928 signované brněnskými staviteli Leopoldem Jungmannem a Hubertem Svobodou; dále viz KUDĚLKA, Z. – CHATRŇÝ, J. (eds.): *O nové Brno. Brněnská architektura 1919-1939*, II. část, Brno 2000, s. 174 a ČERNÁ, I. – ČERNOUŠKOVÁ, D. (eds.): *Mies v Brně. Vila Tugendhat*, Brno 2012, s. 33 (pozn. 18).

¹¹³ Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov, PK, knih. vl. 863; AMB, U 17, Střední 9, plány domu z února 1935 signované brněnským stavitel Františkem Zukalem.

¹¹⁴ Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov, PK, knih. vl. 734; AMB, U 17, Cejl 6, plány domu z června 1936. Firma bratří Artura a Mořice Eislerových již nedlouho předtím realizovala vily pro Ernsta Löw-Beera a Grety Tugendhatovou.

Vily příslušníků rodiny Löw-Beerovy v Půlpecnu a v Brně

Když v roce 1854 kupoval Izák Löw-Beer za finanční pomoci svého bratra Leopolda papírenskou provozovnu v Brněnci, bydlel a podnikal stále v Boskovicích. Relativně rychle se rozvíjející podnikatelské aktivity v Brněnci však zřejmě velmi brzy začaly vyžadovat přítomnost majitele v brněneckém podniku. Lze tedy předpokládat, že se Izák spolu se svou rodinou přestěhoval do místa své hlavní podnikatelské aktivity, tedy do Brněnce. Bohužel jakýkoliv přesnější údaj o počátku jeho pobytu v Brněnci zatím neznáme. Otázkou je i to, kde spolu s manželkou a později i dcerou bydlel. Jedna z reálných možností je, že obýval dům čp. 1 v Brněnci (dnešní dětské zdravotní středisko). Jde o dům, který by svou reprezentativností

i velikostí odpovídal novému podnikatelskému naturelu příslušníků rodiny Löw-Beerových (později zde bydleli zaměstnanci jeho podniku). Situaci nám komplikuje ovšem fakt, že Löw-Beerovi v prvních desetiletích svého pobytu v Brněnci část nemovitostí, které v Brněnci získali do svého vlastnictví, nechali zapisovat do úředních listin na jiné majitele (většinou úředníky svého podniku).¹¹⁵

V roce 1871 si však Izák Löw-Beer nechal postavit novou rodinnou vilu, která se nacházela v těsné blízkosti stávajícího továrního areálu čp. 17. Vila měla původně 35 místností, z nichž bylo 16 obytných. Ještě téhož roku se do vily nastěhovala Izákova rodina, tj. Izák Löw-Beer, jeho žena Lea (1830-?) a jediná dcera Sára (1868-1878).

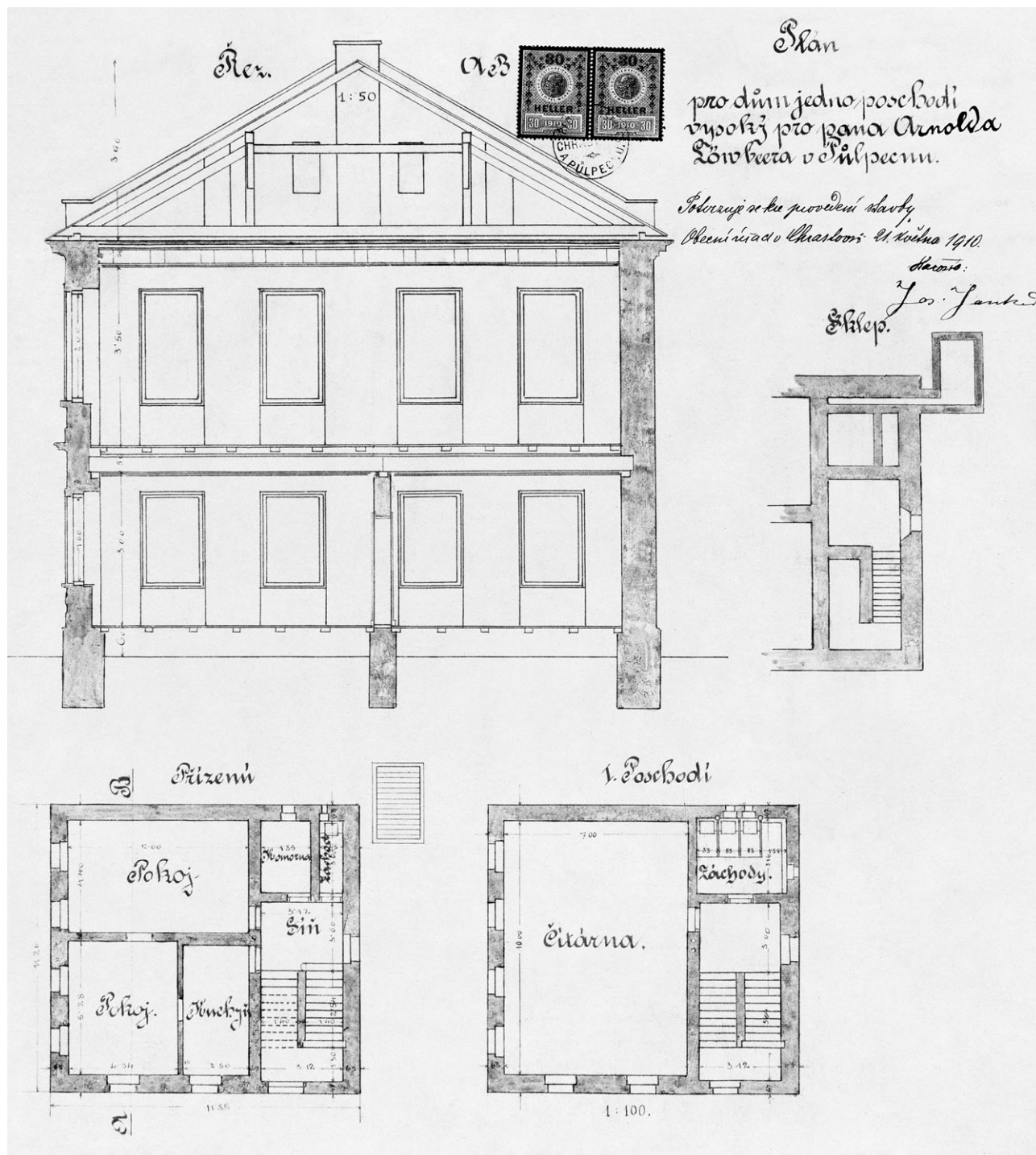

Rodinná vila Löw-Beerových v Brněnci z roku 1871, pozdější ředitelství n. p. Vitka, foto pravděpodobně počátek 20. století

¹¹⁵ Katastrální úřad pro Pardubický kraj, pobočka Svitavy, Archiv Pozemkové knihy (dále jen PK); původní knih. vl. č. 187, dnes knih. vl. č. 200. Dům byl 15. 9. 1848 zapsán jako majetek Andrease a Annemarie Weberových; v jejich vlastnictví byl veden do roku 1895 a po několika změnách v následujících letech přešlo vlastnické právo roku 1905 na Arnolda Löw-Beera, který dům roku 1916 převedl do majetku firmy.

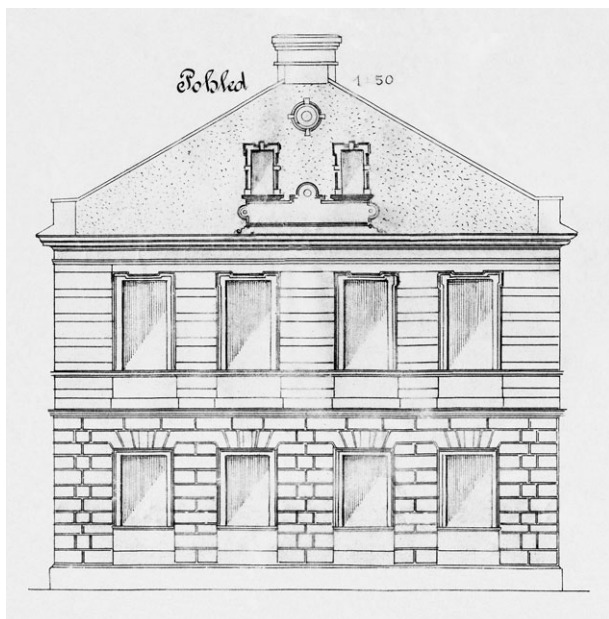
Objekt vily byl postaven téměř na samém česko-moravském pomezí, přímo nad řekou Svitavou a v těsné blízkosti železniční tratě z Brna do České Třebové. Z tohoto důvodu musel, stejně jako většina sousedních továrních budov, splňovat velmi přísná protipožární kritéria. Součástí domácnosti byly i dvě služky a domovník. Majitelé

si jako součást domu nechali zřídit zimní zahradu a na letní posezení potom sloužil zajímavý altán s kulatou střechou. K vile dále patřily i hospodářské budovy, ze sčítacích protokolů víme, že zde drželi 4 koně a 1 krávu. Izák však příliš dlouho v novém domě nepobýval. Roku 1878 zemřela jeho dcera Sára¹¹⁶ a Izák se poté začal postupně

Plán rodinné vily Arnolda Löw-Beera v Půlpečnu z roku 1910, nerealizovaná verze

¹¹⁶ Sára je společně s otcem Izákem pochována na židovském hřbitově v Brně-Židenicích, a to v sekci 1A, řada 4, hrob č. 14 a 15.

Plán rodinné vily Arnolda Löw-Beera v Půlpecnu z roku 1910, boční pohled, nerealizovaná verze

stahovat do ústraní a zřejmě se přestěhoval z Brněnce do Brna. Novým obyvatel vily se stal jeho synovec Arnold s rodinou. Vila poté sloužila jako hlavní löw-beerovské sídlo v Brněnci až do roku 1913, tedy do postavení nové vily v nedalekém Půlpecnu. I poté plnila svou roli, až do konce 30. let 20. století zde bydlel některý z příslušníků löw-beerovského rodu (některý ze spolumajitelů firmy). Po roce 1945 byla přeměněna na kancelářskou budovu a sídlilo zde ředitelství podniku. Dnes je budova vily prázdná a v nepříliš dobrém stavu. Naštěstí zatím unikla, na rozdíl od sousedních továrních budov, asanačním zásahům. Jak se postupně rozrůstalo löw-beerovské podnikatelské impérium, objevovala se v rodině majitele firmy, tedy Arnolda Löw-Beera, pravděpodobně stále aktuálnější otázka výstavby nového reprezentativního sídla rodiny v Brněnci. Zřejmě nemalou roli sehrál i příklad výstavby rodinných vil příslušníků rodinné větve ze Svitávky. Dochované archivní prameny, bohužel velmi skromné povahy, nám prozrazují to, že v roce 1910 měl Arnold Löw-Beer k dispozici první architektonický

návrh budoucí stavby. Plán počítal s tím, že se bude jednat o jednoposchodovou a podsklepenou budovu, zapuštěnou částečně do svahu. Více než dvě třetiny horního patra měla zabírat prostorná čítárna. Vila měla stát v dolní třetině rozsáhlého pozemku, který byl v majetku rodiny v katastru osady Půlpecen. Přesto, že 21. května 1910 proběhlo na místě uvažované budoucí stavby povolovací řízení, které dopadlo pro rodinu Löw-Beerových pozitivně, stavět se nakonec nezačalo. O důvodech můžeme pouze spekulovat, ale pravděpodobně nebudeme daleko od pravdy, když jako hlavní důvod uvedeme nespokojenost Augusta Löw-Beera s velikostí a rovněž reprezentativností vily.

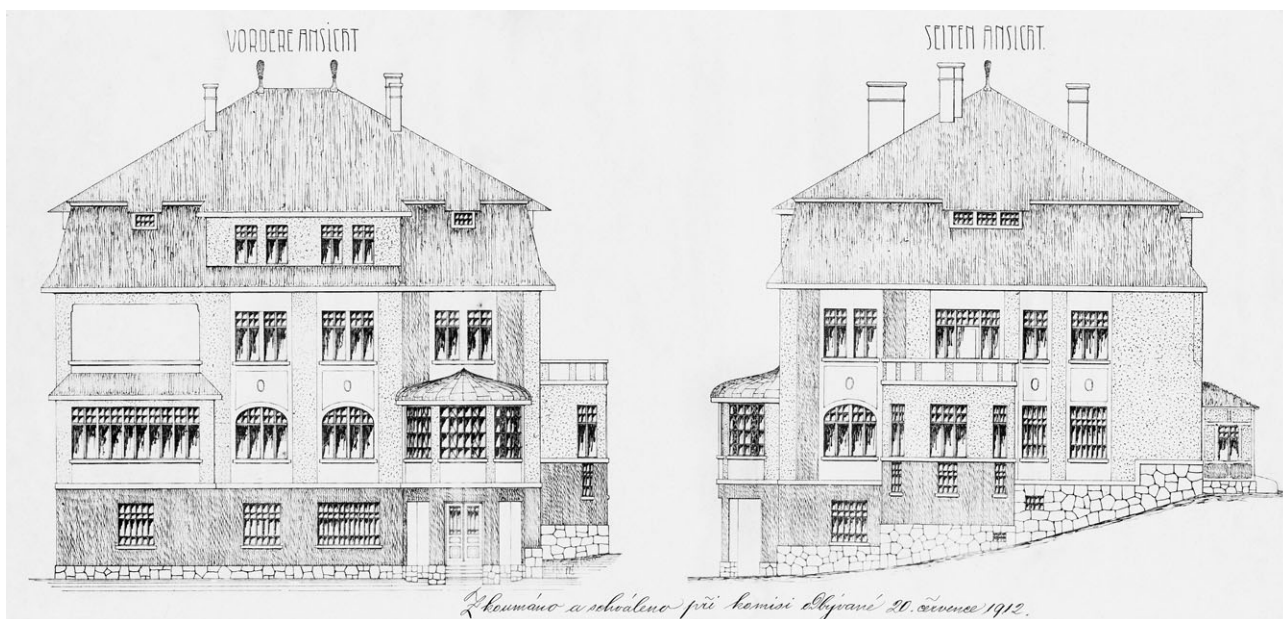
Nový architektonický návrh byl vypracován o dva roky později a opět bez problémů prošel stavebním řízením, povolení ke stavbě bylo vydáno 20. července 1912. I zde se původně počítalo s variantou jednoposchodového domu, ovšem s mnohem větší základnou (18,60 x 15,60 m). Nakonec však nové plány již pracovaly s variantou trojpodlažního, z hlediska zastavěné plochy velmi prostorného domu. Plány jsou na rozdíl od první varianty signovány, a to brněnským stavitel Hansem Weiszem (firma *August Weisz, Baumeister, Brünn, Josefstadt 55*).¹¹⁷ Ten je s velkou mírou pravděpodobnosti nejen autorem architektonického návrhu, ale i realizátorem stavby vily.

Vila obdélného půdorysu s mansardovou střechou byla usazena do prudkého svahu nad silnicí z Brněnce do Chrastavce.¹¹⁸ Přední část budovy stojí na uměle navržené terase s přední kamennou stěnou. Od silnice se směrem k vile zdvihalo dvouramenné schodiště s kamennými stupni, lemované sloupkovými balustrádami. Podle historika umění P. Panocha se jedná o stavbu stylově zakotvenou mezi pozdní středoevropskou secesí a modernu, a to především díky střídání, avšak výrazově bohaté fasádě (použité různé druhy omítek – drsněné, hladké, vlnkovitě šrafované).¹¹⁹ Vila stála uprostřed rozsáhlé a upravené zahrady (poměrně prudce se zdvihající do svahu za

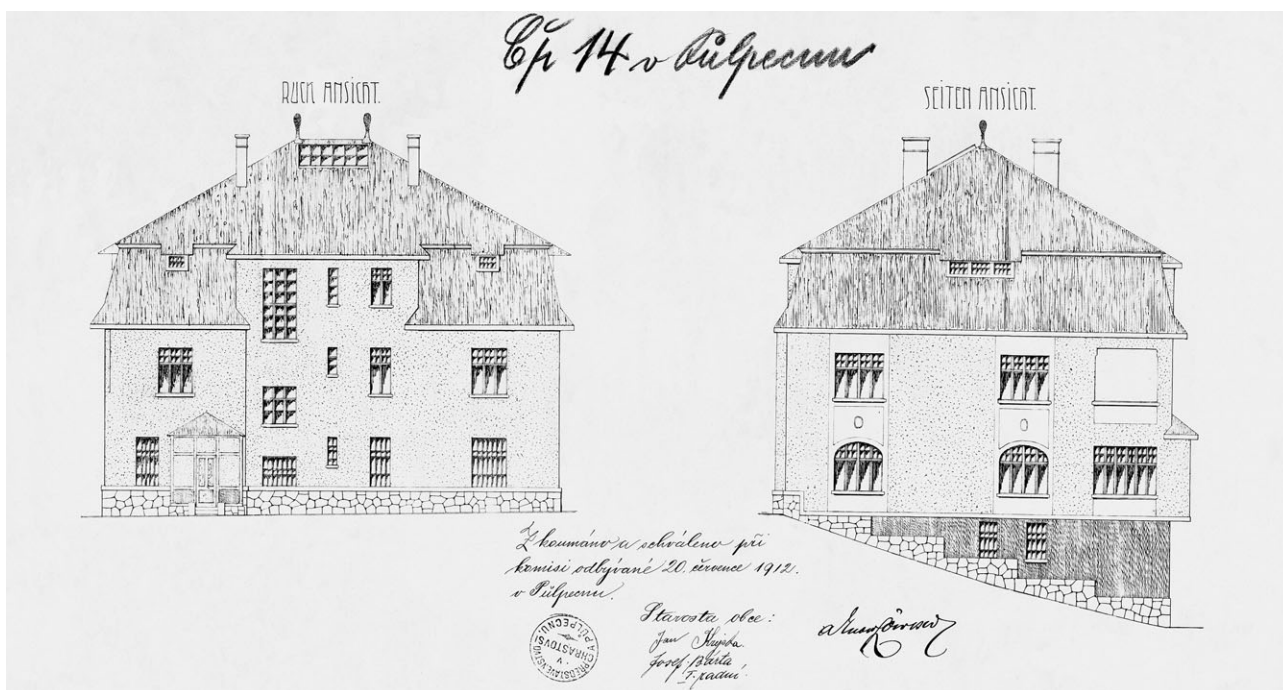
¹¹⁷ SOA Zámorsk – SOKA Litomyšl, Archiv obce Brněnec, kart. č. 2. Zmíněnou stavební firmu založil August Weisz (1834-1907), stavitel a majitel domu v Brně. Od roku 1907 firmu převzali jako veřejní společníci dva z jeho čtyř synů, konkrétně Ludwig Weisz (1872-1945), architekt a profesor c. k. německé státní živnostenské školy, a ing. Johann Weisz (1885-1936), stavitel. Právě Johann Weisz signoval (ovšem pod jménem Hans Weisz) všechny plány z roku 1912. K tomu viz AMB, B1-39, domovská karta August Weisz a AMB, B1-16, živnostenský referát – kartotéka živností, karta August Weisz. Za poskytnutí informací ze živnostenské kartotéky děkujeme Mgr. Stanislavu Konečnému.

¹¹⁸ Vila je zapsána v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod rejstř. č. 102007.

¹¹⁹ PANOCH P.: *Vila Löw-Beer*, in: PANOCH, P.: *Slavné vily Pardubického kraje*, Praha 2009, s. 70.

Plán rodinné vily Arnolda Löw-Beera v Půlpecku z roku 1912, realizovaná verze, sig. Hans Weisz

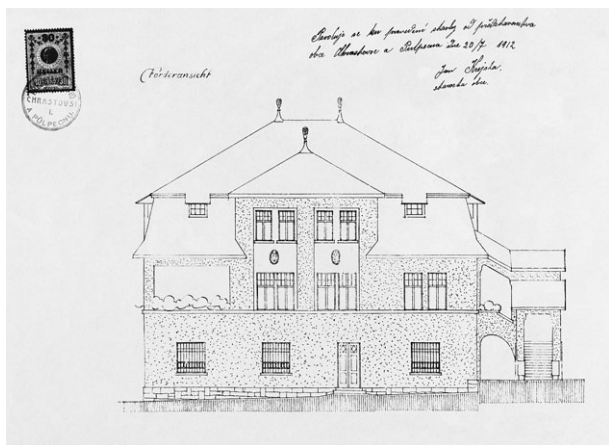
Plán rodinné vily Arnolda Löw-Beera v Půlpecku z roku 1912, realizovaná verze, sig. Hans Weisz

domem), která měla charakter parku, v níž rostlo mnoho vzácných stromů a keřů. V areálu zahrady, v části nad samotnou vilou, se nacházelo koupaliště (bylo obloženo kachličkami; dnes jsou v terénu patrné pouze jeho zbytky) a tenisové kurty (v éře po roce 1948 upraveny jako společenská plocha, kde se konaly různé společenské akce). Podle vlastivědné knihy obecné školy

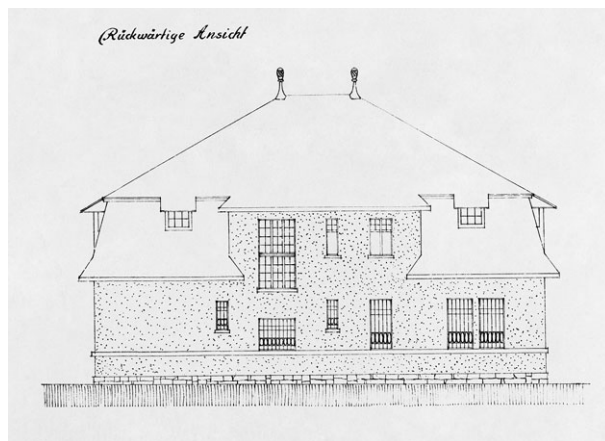
v Brněnci „... vyhlíží z dálky jako zámek. Ze zahrady k ní vede schodiště, jímž je umožněn ze dvou stran přístup k hlavnímu vchodu vily. Naši pozornost upoutají menší balkony na rozích vily a velký otevřený balkon uprostřed“.¹²⁰

Hlavní vstup do vily byl situován do pravé části průčelí, kde se nacházel půlkruhový sloupový portik s dvěma toskánskými sloupy, nad nímž se

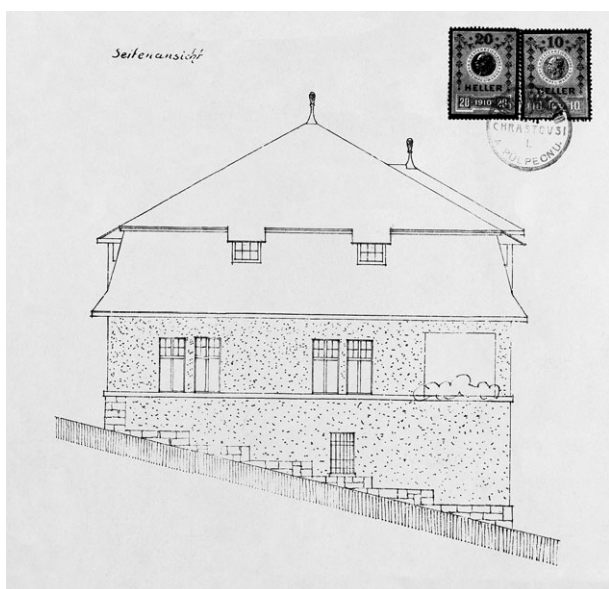
¹²⁰ SOA Zámorsk – SOka Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Vlastivědná kniha české dvoutřídní obecné školy v Brněnci, KR 65, s. 127–128.

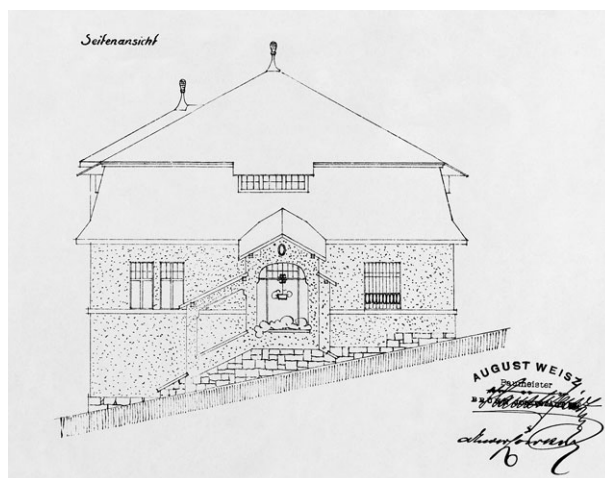
Návrh úpravy rodinné vily Arnolda Löw-Beera – čelní pohled

Návrh úpravy rodinné vily Arnolda Löw-Beera – zadní pohled

Návrh úpravy rodinné vily Arnolda Löw-Beera – boční pohled

Návrh úpravy rodinné vily Arnolda Löw-Beera – boční pohled

nacházel patrový arkýř s výklenkem zimní zahrady a s věncem pěti oken s vitrážemi, vsazenými v olověné síti. Historik P. Panoch ve *Slavných vilách Pardubického kraje* vilu v Půlpecnu dále popisuje takto: „Kvadratickou hmotu hlavního průčelí domu oživuje střídavý rytmus pravidelných obdélníkových oken, vybavených dodnes funkčními stahovacími dřevěnými žaluziemi, s okny se segmentovým záklenkem. Pozoruhodná je také působivá modelace hlavní pohledové západní fronty vily: z líce levé části fasády vybíhá v I. patře hranolové těleso arkýře, vyložené na robustních konzolách; nad ním se těleso domu naopak otevírá do nitra domu. ... Dochovanými

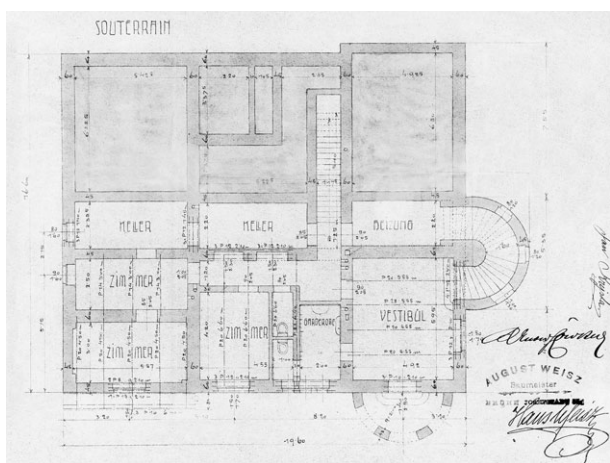
originálními dveřmi se procházelo do mramorem obloženého foyeru, kterým se po schodišti (projevujícím se půlválcovým patrovým arkýřem na severním boku vily) stoupalo až do centrální dvorany ve druhém nadzemním podlaží objektu. Na zadní, do zářezu svahu obrácené straně domu vybíhá křídlo s terasou a otevřenou vstupní předsíňkou, vedoucí opět do obdélně disponované dvorany, jakési komunikační šachty s ochozy procházející celou výškou domu, jež je završena proskleným světlíkem.“¹²¹

Stěny centrální haly uvnitř domu byly zčásti obloženy dřevěnými obklady a zčásti pokryty látkovými tapetami s rostlinným motivem (dnes bohužel ve značně zanedbaném stavu). Výraznou dominantou tohoto prostoru bylo vícetahenné schodiště, které směřovalo k ochozům ve dvou vyšších podlažích. Dřevěná zábradlí schodiště i galerií byla zdobena několika geometrickými motivy, které se následně opakují.

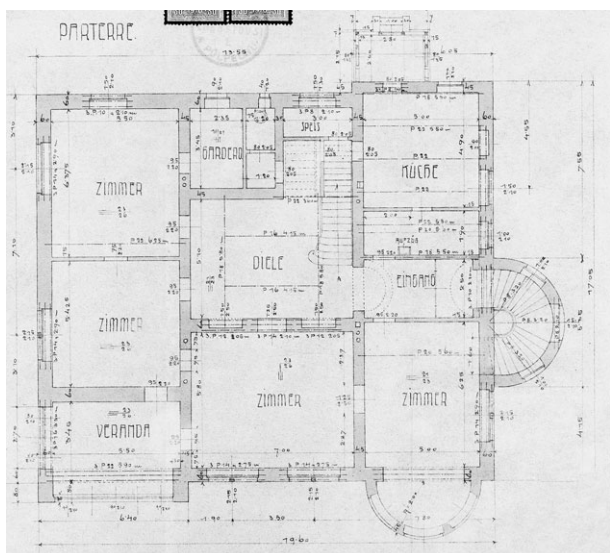
¹²¹ PANOCH P.: *Vila Löw-Beer*, in: PANOCH, P.: *Slavné vily Pardubického kraje*, Praha 2009, s. 71.

Kolaudace hotové stavby vily, která byla na svou dobu vybavena velmi moderním zařízením, včetně ručního etážového jídelního výtahu, proběhla 29. září 1913 naprosto bez závad. Komise kladla důraz především na uzavřenou a nepropustnou jímku, aby nedocházelo k vypouštění odpadů do řeky Svitavy. Podle sdělení obecního úřadu v Chrastavci bylo „pro dům rezervováno čp. 14“. Elektrická energie pro vilu byla zabezpečována z nedalekého textilního závodu (vlastní elektrárna v Rozhraní).¹²²

Podle dochovaných plánů počítal architekt s tím, že v suterénu bude umístěno technické zabezpečení domu (šatna, sklep, místnosti pro topení atd.), v přízemí se potom měla nacházet šatna, kuchyně, spíže, veranda a celkem 4 obytné místnosti.

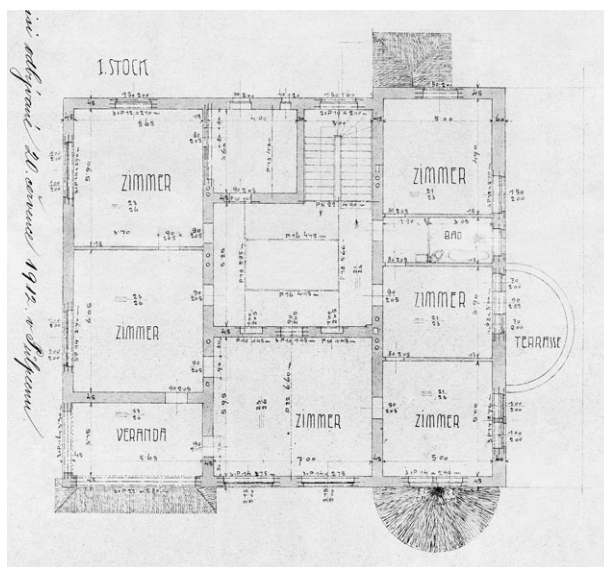

Vila A. Löw-Beera – půdorys suterénu, 1912, sig. Hans Weisz

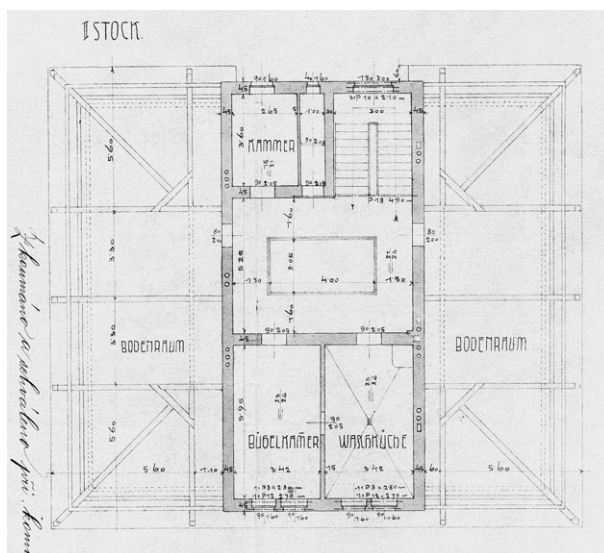

Vila A. Löw-Beera – půdorys přízemí, 1912

V I. patře bylo počítáno celkem s pěti obytnými místnostmi, koupelnou, verandou, terasou. II. patro bylo opět vyhrazeno zabezpečení domu, byla zde umístěna prádelna, žehlárna, komora, jako sušárna sloužily půdní prostory. Je více než pravděpodobné, že veškeré původní představy architekta nebyly následně při výstavbě respektovány. Otázkou zůstává především umístění prádelny na půdě vily, zde se minimálně nabízí možná inspirace Velkou vilou ve Svitávce. Vzhledem k množství provedených stavebních zásahů po roce 1945 je dnes prakticky nemožné jednoznačně doložit způsob, jakým byla do prádelny

Vila A. Löw-Beera – půdorys 1. patra, 1912

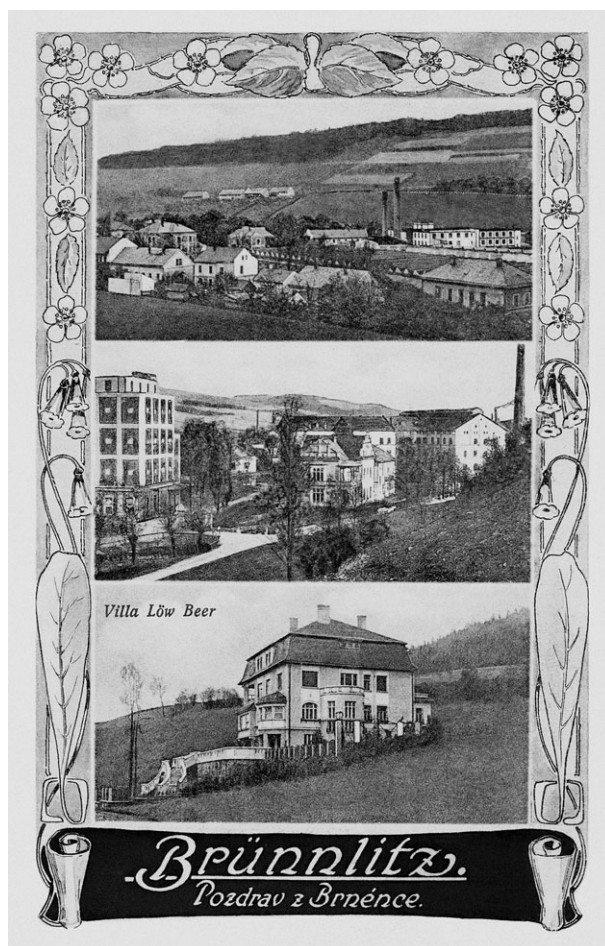
Vila A. Löw-Beera – půdorys 2. patra, 1912

¹²² SOA Zámorsk – SOKA Litomyšl, Archiv obce Chrastavec, kart. č. 1.

přiváděna voda. Vezmeme-li úvahu, že v okolí se nachází několik vodních pramenů a k vile patřila i samostatná studna, je spíše pravděpodobné, že voda sem byla přiváděna zvenčí vodovodem a poté využívána k praní. Nasvědčuje tomu i umístění několika nádrží, z nichž ta největší se nachází těsně pod vyvrcholením střechy, další nádrže, již menšího rozsahu, na ni kaskádovitě navazují. Bohužel platí, že k reálnému popisu běžného života vily a jejích obyvatel nám chybí dostatek dobových pramenů. Navíc vila prošla v poválečném období, jak již bylo konstatováno, celou řadou poměrně necitlivých stavebních zásahů, které nám přinejmenším značně znesnadňují objektivní popis. Nicméně je třeba dodat, že přes veškerá negativa zůstaly především v interiéru vily dochovány některé původní prvky, jako např. původní dřevěné obložení stěn včetně výzdoby geometrickými motivy, dřevěný kazetový strop, některé originální kusy nábytku atd.

Vila pravděpodobně nesloužila Arnoldovi Löw-Beerovi k celoročnímu bydlení, využíval ji především při svých pracovních návštěvách závodu v Brněnci nebo jako letní byt. Vlastnil dům i v Moravské Chrastové (čp. 40), dále samozřejmě nemovitosti v Brně a dům ve Vídni (zdědil jej po rodičích). Po Arnoldově smrti v roce 1922 vilu převzal jeho nejstarší syn Felix (1879-1932), který do této doby obýval vilu čp. 20 v areálu brněneckého závodu. Po jeho přestěhování do Půlpecnu v ní bydlel jeho bratr Walter.

V době nacistické okupace, kdy byl veškerý löw-beerovský majetek zabaven, přešlo i vlastnictví vily pod nacistickou správou. Její přesný osud je však dosud nejasný. V poválečném období byla rodinná vila v Brněnci znárodněna¹²³ a postupně přeměněna na bytový dům o několika bytových jednotkách (ještě v létě roku 1945 se počítalo s tím, že zde budou provizorně ubytováni odsunovaní Němci z Půlpecnu a okolí).¹²⁴ Podle archivních pramenů tady např. v polovině 50. let bylo hlášeno celkem 24 osob.¹²⁵ Přes tyto negativní stavební zásahy, časté střídaní nájemníků a tomu odpovídajícímu vztahu k interiéru budovy zůstalo

Pohlednice Brněnce, pravděpodobně 20. léta 20. století

Současný stav vily v Půlpecnu, foto Jaroslav Horák, 2013

¹²³ Jako hlavní důvod konfiskace vily byla uvedena „německá národnost majitele“. Původní majetkové podíly dědiců löw-beerovského sídla byly stanoveny takto: Walter Löw-Beer 1/3 domu, Augustin Löw-Beer 1/3 domu, Herbert Löw-Beer 1/6 domu a nezletilý Georg Löw-Beer 1/6 domu. Viz SOA Zámorsk – SOKA Litomyšl, Okresní národní výbor Svitavy, odd. II, kart. č. 1211.

¹²⁴ SOA Zámorsk – SOKA Litomyšl, Místní národní výbor Chrastavec (dále jen MNV Chrastavec), Kniha protokolů č. 1, zápis ze 4. čerence 1945.

¹²⁵ SOA Zámorsk – SOKA Litomyšl, MNV Chrastavec, kart. č. 1.

základní prostorové schéma objektu zachováno, stejně jako relativně velké množství originálních detailů. Vila tak byla v říjnu roku 2006 prohlášena kulturní památkou a následně proběhla za podpory Pardubického kraje rekonstrukce venkovní části domu.

Součástí majetkového impéria rodiny Löw-Beerových byl i dům čp. 2 v Brněnci, hospodářství s několika díly polí a luk. Právě tento statek sloužil jako zemědělská základna pro tuto větev rodiny (podobně jako tomu bylo u nemovitosti čp. 100 ve Svitávce). Nemovitost byla původně (od roku 1851) zapsána jako majetek Viktorie Bergerové, od roku 1896 rodiny Kašparovy, teprve 21. 6. 1912 bylo vlastnické právo převedeno na firmu Löw-Beerových.¹²⁶

Příslušníci rozvětvené rodiny Löw-Beerovy rovněž vlastnili další rodinné a nájemní domy v Brně. Obytné budovy stály např. v areálu textilní továrny na nároží ulic Václavské a Hybešovy na Starém Brně, který byl v majetku firmy *Arona a Jacoba Löw-Beera synové*.¹²⁷ Přímo v továrně na Václavské ulici bydlel původně Jonas Löw-Beer, jenž vlastnil od roku 1881 také dům na Hlinkách č. 104. Tento dům později držel Walter Löw-Beer, který uváděl jako součást nemovitosti skleník, zahradu a hospodářské budovy. Právě ulice Hlinky byla mezi příslušníky rodiny Löw-Beerovy značně populární, obě dvě větve zde vlastnily dohromady několik nemovitostí (na počátku 20. století to bylo celkem sedm domů, a to č. 40, 42, 54, 86, 104 a 114).¹²⁸

Arnold a Friederike Löw-Beerovi byli od roku 1909 majiteli domu právě na Hlinkách č. 86. Ten v tomto roce koupili od svých podnikatelských společníků Johanna a Jonase Karpelesových. Původní dům však zbořili a vystavěli zde jednopatrový palác, jehož autorem byl pravděpodobně rakouský architekt Arthur Brausewetter (1849-1920). Celkový charakter domu vychází z francouzské renesance, ale detaily výzdoby jej posouvají do pozdně historizující, stylově pluralitní polohy.¹²⁹ Další dům vlastnili na nedaleké Vinařské ulici č. 4.¹³⁰ August Löw-Beer byl veden jako majitel domu v Hlinkách č. 132–134. V této nemovitosti bylo celkem 28 místností, z toho 18 pokojů, k domu náležela i rozsáhlá zahrada (výměra přes 2 ha), zahradní domek a skleník. Personál domu tvořili vychovatelka, služka, sluha, pokojská, pomocnice v domácnosti, učitel jazyků, kuchařka, domovník se svou manželkou a dcerou.

Na ulici Veslařské v Brně-Jundrově vznikla na počátku 20. století kolonie dělnických domků nazývaná „*Linaheim*“ (jednalo se o domy čp. 176, 177, 178, 179, 180), která patřila firmě *Arona a Jacoba Löw-Beera synové*.¹³¹ Obytné domy byly určeny pro přestarlé dělníky firmy, kteří pracovali u Löw-Beerů minimálně 25–30 let. Zřejmě z daňových důvodů bylo pro kolonii zvoleno označení „invalidní“.¹³² Bytová jednotka se skládala z jedné obytné místnosti, kuchyně, chodbičky a sociální místnosti. Celá kolonie byla pojmenována po manželce Jonase Löw-Beera Lině.¹³³

¹²⁶ Katastrální úřad pro Pardubický kraj, pobočka Svitavy, PK obce Brněnec, původní knih. vl. č. 188, dnes knih. vl. č. 200.

¹²⁷ Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov, PK, knih. vl. č. 182. Od r. 1948 *Masilana, vlnařské závody, národní podnik* a od r. 1952 *Vitka, vlnařské závody, národní podnik* v Brněnci (nová knih. vl. č. 1460). Firma *Arona a Jacoba Löw-Beera synové* vlastnila také dům charakteru velké městské rodinné vily na Pellicově ulici č. 73 pod hradem Špilberkem, který byl postaven v r. 1923. Viz Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov, PK, knih. vl. č. 184.

¹²⁸ Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov, PK, knih. vl. č. 362. Ve 20. letech 20. století byla majitelkou obytného domu na Václavské č. 2 (dříve Ugartova) i domu na Hlinkách č. 104 Gusti Löw-Beerová. Viz AMB, U 17, Hlinky 104, plány stavebních úprav domu pro Gusti a Felixe Löw-Beerovy (arch. Rudolf Bredl, Vídeň).

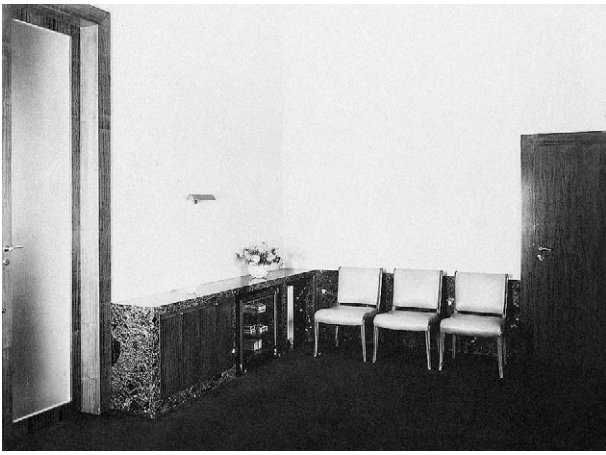
¹²⁹ P. Zatloukal ve svém průvodci brněnskou architekturou uvádí: „... v roce 1897 koupili manželé Löw-Beerovi od svých podnikatelských společníků Johanna a Jonase Karpelesových nemovitost s domem (který původně patřil rodině Fleschů), dům vzápětí zbořili a vystavěli novostavbu“. Viz ZATLOUKAL, P.: *Brněnská architektura 1815-1915: průvodce*, Brno 2006, s. 131. Podobně i SMUTNÝ, B.: *Brněnští podnikatelé*, s. 261.

¹³⁰ Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov, PK, knih. vl. č. 89 a 364. Součástí majetku byla i část domu na Vinařské č. 1 s pozemky. K tomu viz Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov, PK, knih. vl. č. 365.

¹³¹ Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov, PK, knih. vl. č. 156.

¹³² „*Invaliden Colonie „Linaheim“ für Arbeiter und Gstarbeiter der Firma k. k. priv. Elisenthaler Spinnfabrik von Aron und Jacob Löw Beer's Söhne in Brünn*“. Tamtéž.

¹³³ K tomu viz VRÁNA, F.: *Z historie Jundrova – Kolonie Linahaim*, in: Jundrov, F.: *Zpravodaj místní části Brno-Jundrov*, roč. 23, č. 2, 2013, s. 8.

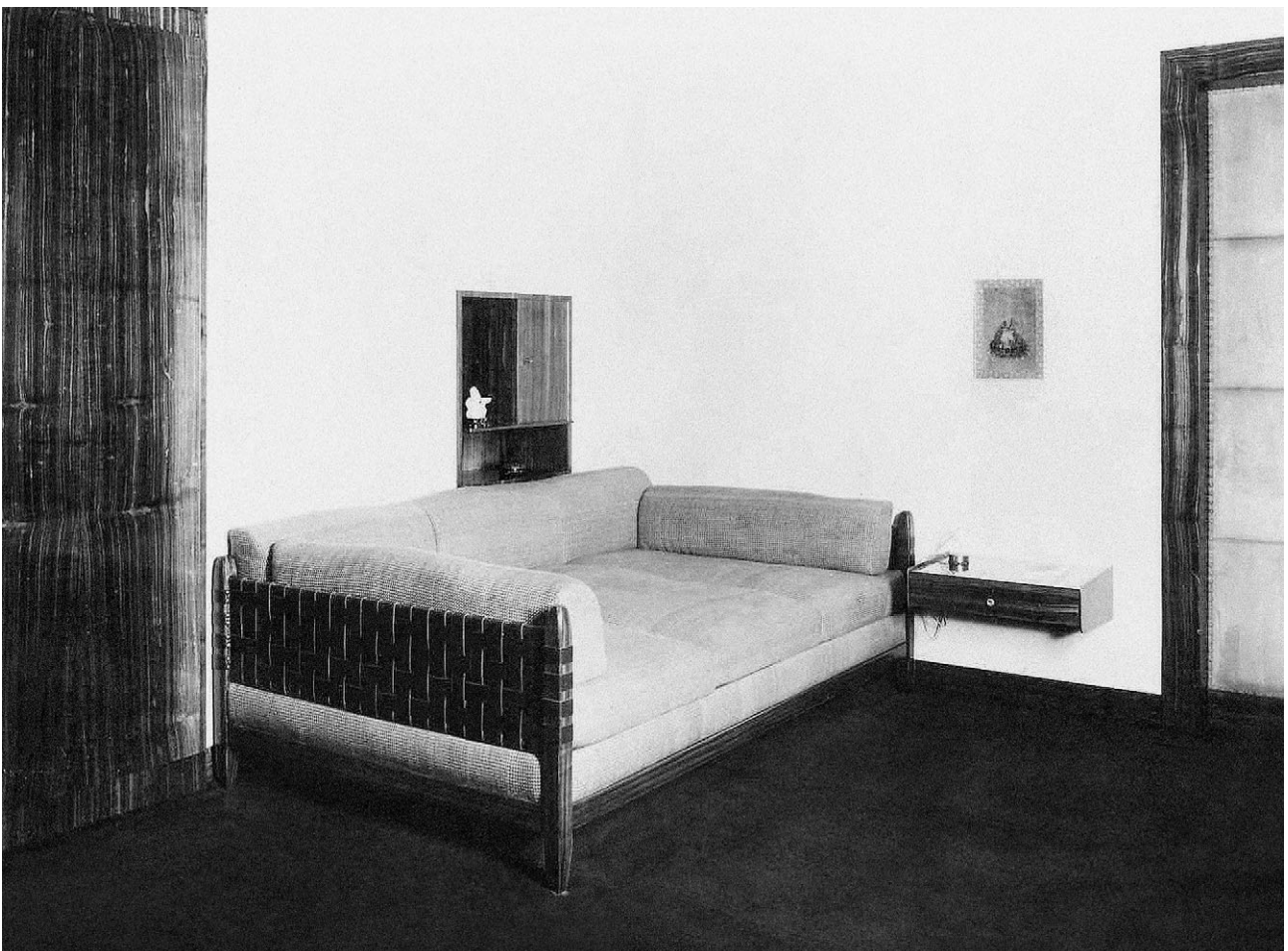

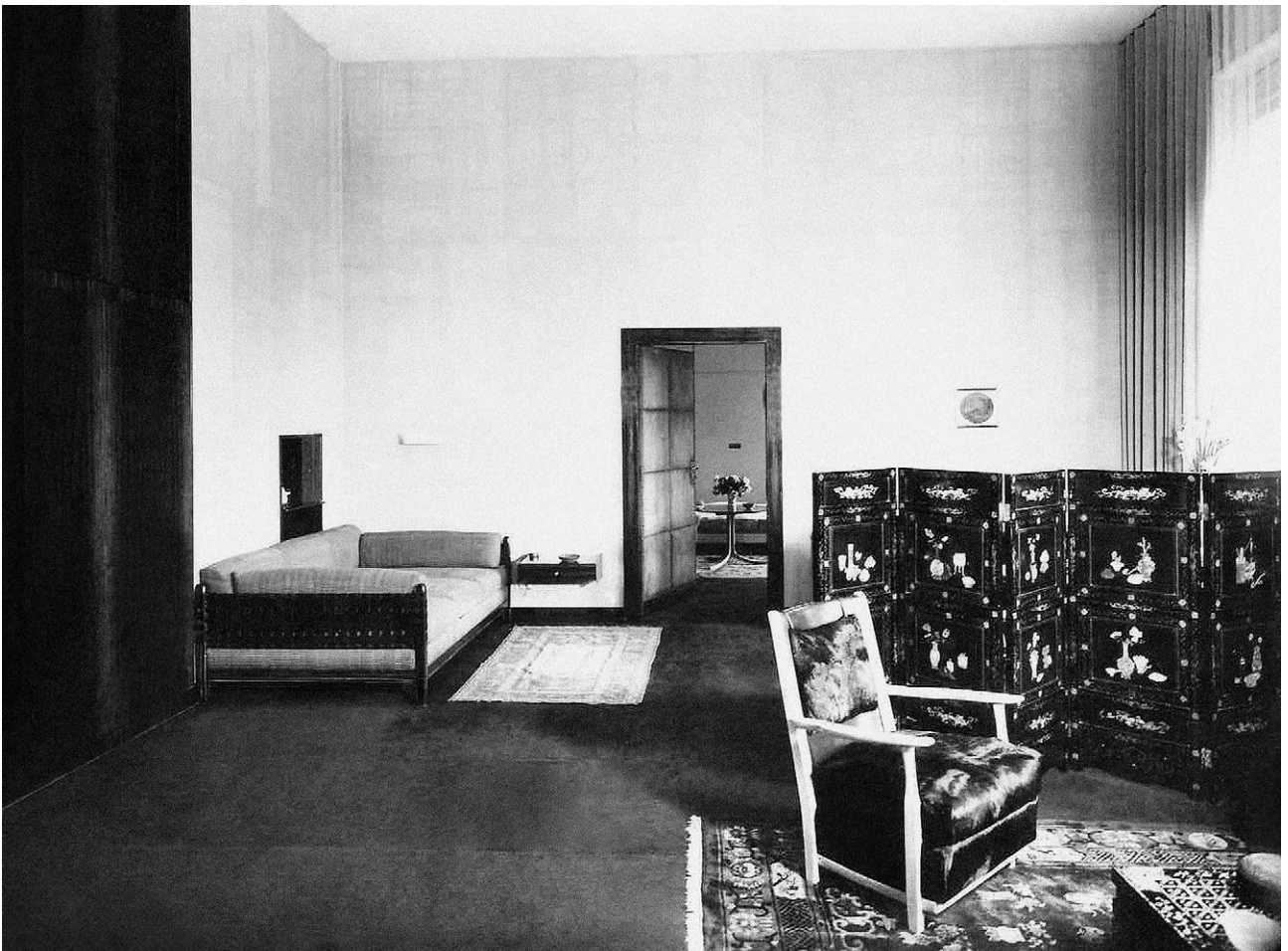
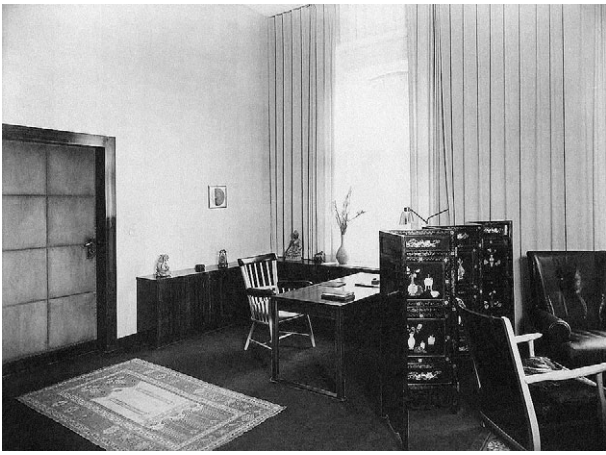
*Byt Fritze Löw-Beera v 2. podlaží
Velké Löw-Beerovy vily – společenská místnost
– dnes třída Základní umělecké školy*

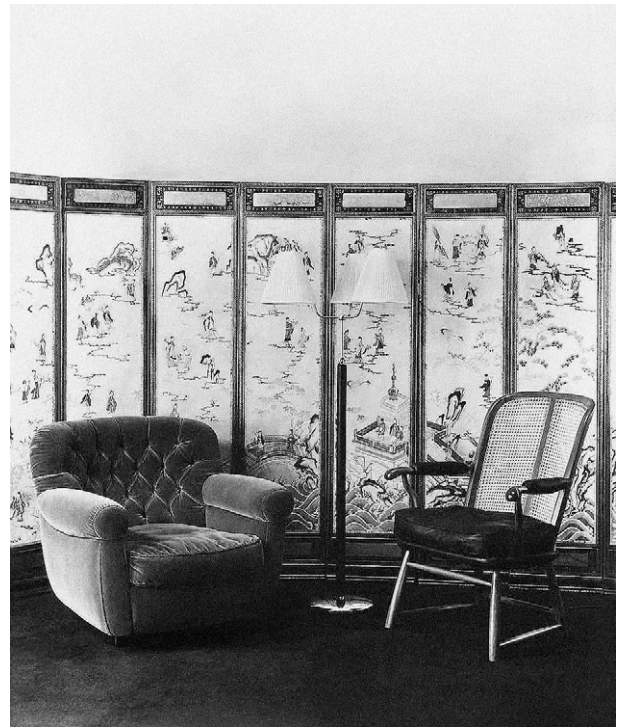

*Byt Fritze Löw-Beera ve 2. podlaží
Velké Löw-Beerovy vily – obývací pokoj s pracovnou
– v současné době Mateřské centrum Ferda*

Byt Fritze Löw-Beera ve 2. podlaží Velké Löw-Beerovy vily – ložnice – dnes knihovna

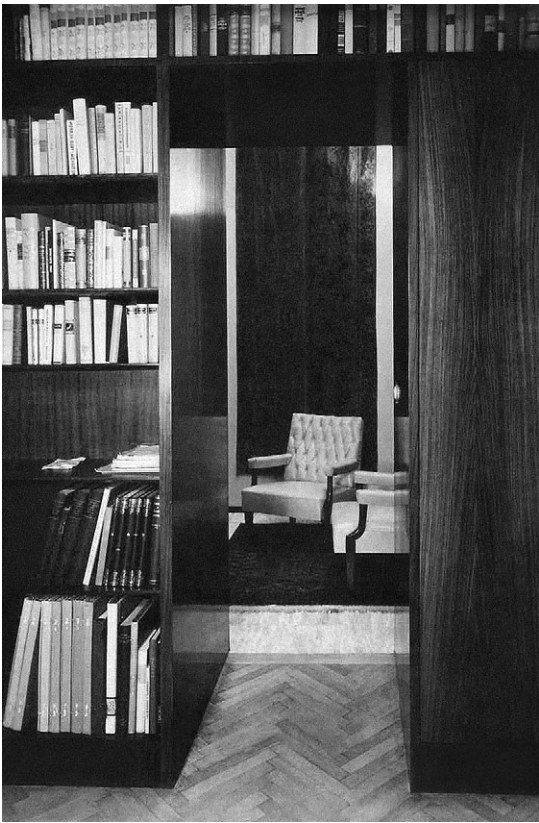

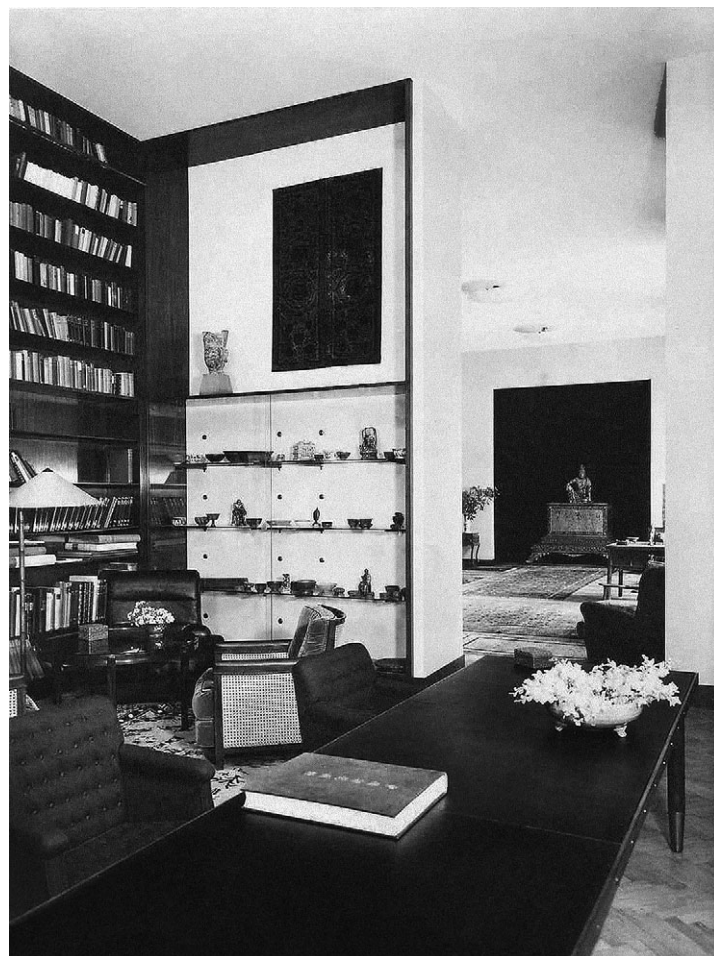

1. podlaží Velké Löw-Beerovy vily – místnost se sbírkou Fritze Löw-Beera – dnes velký společenský sál

1. podlaží Velké Löw-Beerovy vily – velká knihovna s čítárnou – dnes velký společenský sál

Pohled na Svitávku

Velká Löw-Beerova vila

Velká Löw-Beerova vila

Skleník a Malá Löw-Beerova vila

Velká Löw-Beerova vila

Hlavní vchod Velké Löw-Beerovy vily

Hala se schodištěm Velké Löw-Beerovy vily

Malá Löw-Beerova vila

Malá Löw-Beerova vila

Dělnické domky – zástavba „V Domkách“

Úřednické domky – Švancarova ul.

Löw-Beerova vila v Půlpecnu

Löw-Beerova vila v Půlpecnu

Löw-Beerova vila v Půlpecnu

Období let 1938-1945

Firma Moses Löw-Beer v době druhé světové války – osudy lidí, továren a majetku

Během třicátých let docházelo k čím dál většímu zostřování mezinárodního napětí v Evropě, především kvůli politice nacistického Německa. Přestože ještě nemohlo být jasné, že celá situace vyústí ve světovou válku, v případě Židů pak v pokus o vyhlazení jejich evropské populace jako celku, je nepravděpodobné, že by rodina natolik činná v mezinárodním obchodě, jako byli Löw-Beerovi, brala hrozbu nacismu na lehkou váhu. Už v dřívější době bylo zřízeno rodinné konto ve Švýcarsku, nepochybně právě pro případ ohrožení rodinného majetku v neklidné středoevropské oblasti. Předejrou k odchodu rodiny z Československa se stal osud poboček firmy na území německé říše. Ty tam byly zřízeny ještě v dobách Výmarské republiky, a to v Chotěbuzi/Cottbusu a v Berlíně. Po nástupu nacistů k moci ještě několik let tyto pobočky fungovaly, v letech 1937/1938 však byly nakonec zlikvidovány. V demokratickém Československu zdánlivě podobný osud nehrozil, ve skutečnosti však mělo být otázkou jediného roku, než se celá první republika promění v nacistický protektorát. Dobře informovaní příslušníci rodiny Löw-Beerovy pochopitelně nechtěli čekat na naplnění takového osudu.

Paul Löw-Beer, syn hlavního majitele firmy Rudolfa, vzpomíná, že rodina se už na jaře 1938 v souvislosti s připojením (*anšlusem*) Rakouska k Německé říši rozhodla, že emigruje. V té době byli společníky firmy následující členové rodiny: Rudolf Löw-Beer se svojí ženou Elsou, rozenou Wiedmannovou, jeho syn Paul (někdy uváděný

jako Pavel) se svou ženou Alicí (sám ji nazývá ve svých písemně zachycených vzpomínkách Ala). Dále pak Rudolfův bratr Alfred Löw-Beer se svou ženou Marianne, rozenou Wiedmannovou (byla sestrou Rudolfovy ženy Elsy), Greta Tugendhatová, Max Löw-Beer se svou ženou Editou, dr. Ernst Löw-Beer se svou ženou Marikou, Friedrich (Fritz) Löw-Beer se svou ženou Marianne (známá také jako Mimi) a ing. Hans (někdy je též uváděn jako Hanuš) Löw-Beer. Nutno říci, že díky včasnému rozhodnutí o emigraci se všem společníkům podařilo uniknout nacistickému holocaustu židovského obyvatelstva a všichni společníci svitávecké firmy druhou světovou válku přežili, až na jednu výjimku.¹³⁴

Rozmístění československých závodů svitávecké firmy *Moses Löw-Beer* způsobilo, že žádný z nich nebyl zabrán už během podzimních událostí roku 1938. Jak Svitávka, tak Brno ležely mimo obsazené pásmo sudetského pohraničí. Přesto už v této době měly události světových dějin na osud rodiny a jejího podniku významný a neblahý vliv.

Dr. Alfred Löw-Beer, mladší bratr hlavního majitele firmy Rudolfa a prostřední ze synů Maxe Löw-Beera, zůstal i po emigraci zbytkem rodiny v roce 1938 v Československu, což se mu stalo také osudným. V březnu 1939, když říšskoněmecké ozbrojené síly okupovaly zbytek Československa, Alfred zrovna pobýval v Brně. Podle společného rodinného rozhodnutí měl zachránit rodinný majetek v Československu. Až do března 1939 se mu to také dařilo. Dne 15. března 1939

¹³⁴ Během nacistického holocaustu však zemřelo několik příslušníků, nebo spíše příslušnic, svitávecké větve löw-beerovského rodu. Prokazatelně se jednalo o Cäcilii, dceru Maxe a Pauliny Löw-Beerových (11. 6. 1864 Brno - 7. 9. 1942 Terezín, okres Litoměřice), která byla provdaná za brněnského advokáta JUDr. Cornelia Hože (12. 9. 1854 Brno - 19. 8. 1936 Wien, Rakousko), spolupodílníka maloměřické cihelny a cementárny *Leo Czech*; dále dceru Salomona a Augusty Löw-Beerových Emmu (8. 11. 1869 Brno - po 21. 9. 1942 KT Treblinka, Polsko), ve Vídni provdanou Mandlerovou; Annu Saru (25. 10. 1866 - 3. 9. 1942 Terezín), provdanou Biach, dceru Josefa a Reginy Löw-Beerových; dále obě dcery Leopolda a Berthy Löw-Beerových, tedy Hermínu (11. 4. 1872 Brno - 29. 7. 1942 Terezín), provdanou za Alfreda Kleina (10. 2. 1865 - 12. 2. 1944 Terezín), zástupce pojišťovny *Viktoria* v Berlíně, a Eugenii (7. 8. 1878 Brno - po 1. 4. 1942 KT Piaski, Polsko), provdanou roku 1899 v Brně za Otto Druckera (1. 8. 1873 Brno - 25. 3. 1938 Brno), podnikatele v dřevovýrobě v Brně. Zahynulo rovněž několik příslušníků tzv. křtinské větve Löw-Beerů, mimo jiné i Nathan (4. 4. 1866 - 9. 9. 1942 Terezín), jeho manželka Regina (10. 4. 1875 - 15. 10. 1942 Treblinka), rozená Schnabelová, jejich syn Siegfried (4. 9. 1918 - 1. 4. 1942 KT Piaski, Polsko) a jeho manželka Ilse (13. 3. 1921 - 1942, KT Polsko), rozená Brülllová. K tomu viz blíže např. KÁRNÝ, M.: *Terezínská pamětní kniha: židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1945*, díl 1. a 2, Praha 1995.

byl však v Brně ještě před příchodem německých jednotek do města zatčen, a to na „úřední rozkaz 1. oddělení“.¹³⁵ Ačkoliv byl později téhož dne propuštěn, nepobyl na svobodě dlouho. Hned následujícího dne byl na pokyn *Celní bezpečnostní služby* zatčen znovu, tentokrát byl již donucen souhlasit s odevzdáním majetku německé říši. Mimo to byl Afredu Löw-Beerovi zabaven cestovní pas, čímž mu pochopitelně byla velmi ztížena případná emigrace z území protektorátu.¹³⁶ Alfred Löw-Beer se o ni přesto pokusil. Na začátku dubna 1939 vycestoval pod falešným jménem jako Friedrich Schweigler z Brna a vydal se vlakem na západ. Zemřel za doposud ne zcela vyjasněných okolností, pravděpodobně byl na cestě zavražděn. Vražda nebyla jasně prokázána, Alfredovi bylo tehdy již 67 let, mohl tedy cestou zemřít přirozeným způsobem. S ohledem na okolnosti (bohatý židovský průmyslník v nepřátelské třetí říši, i když ještě před zahájením války a masového vyvražďování Židů) se však vražda jeví jako pravděpodobnější možnost. Jeho mrtvola byla prokazatelně nalezena 11. dubna 1939 poblíž západočeského Stříbra (německy *Mies*), tehdy už ležícího na území říšské župy Sudety. Pod falešným jménem byl pak pohřben na hřbitově ve Stříbře. Až po válce bylo dosaženo exhumace jeho těla, které bylo dne 19. května 1950 pohřbeno na židovském hřbitově v brněnské čtvrti Židenice.¹³⁷

V březnu 1939 se mimo Alfreda měli ještě ve Svitávce zdržovat také Fritz a Mimi Löw-Beerovi a snad též Ernst Löw-Beer. Jejich emigrace však byla úspěšná. Hned v den okupace Čech a Moravy, 15. března 1939, údajně matka Marianne telefonovala svému zeti Fritzovi do továrny ve Svitávce, aby co nejrychleji dorazili do Prahy. Fritz, Marianne (Mimi) a Ernst se tam shromáždili do 24. března 1939.¹³⁸ Stejně jako Alfred pak cestovali

vlakem přes Německo na nizozemské hranice, které ještě 24. března 1939 překročili.¹³⁹ Začátkem září 1939 se pak lodí *Athenia* vydali do kanadského Montrealu. *Athenia* se však stala obětí – jako vůbec první ve druhé světové válce – německé ponorky, která ji 3. září 1939 potopila. Fritz i Marianne Löw-Beerovi přežili, byli však rozděleni. Mimi byla evakuována do Skotska, Fritz do Irska.¹⁴⁰ Týden pak o sobě navzájem nevěděli, utrpěli jisté škody na penězích i na majetku. Nicméně přežili, do Montrealu se nakonec šťastně dostali, přinejmenším jsou tam v roce 1940 hlášeni. Za války pak podporovali československý odboj. Hanuš, bratr Mimi se za války stal pilotem britského Královského letectva (RAF), avšak v roce 1943 zahynul při bojové akci. Problematickou otázkou je účast Fritze a Marianne Löw-Beerových v protinacistickém odboji během války. Jde o otázku, která byla značně zpolitizována během poválečných let, v době snah některých členů rodiny Löw-Beerových o navrácení československého občanství. Zažádali o ně i Fritz a Marianne, kteří se mimo jiné odvolávali i na to, že za války podpořili československou zahraniční akci finančními příspěvky. Zatímco o samotném faktu podpory nepanují víceméně pochybnosti, je těžké říct, o jak rozsáhlou finanční pomoc se jednalo – právě tento bod je jedním z těch nejvíce zpolitizovaných. O účasti Löw-Beerových v československém odboji a o rehabilitačních snahách však bude ještě řeč. JUDr. Ernst (Arnošt) Löw-Beer uprchl přes Kanadu do USA. Zde se stal členem československé hospodářské poradny v New Yorku. Do Kanady uprchl i ing. Hans Löw-Beer, zde se stal mimo jiné členem československého národního sdružení. Během války byl zaměstnán jako vedoucí výzkumný inženýr v kanadském válečném průmyslu. V Kanadě zřídil společnost, která vyráběla letecké vrtule a další součástky do letadel. Do

¹³⁵ Viz k tomu http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=13897.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Když příslušníci rodiny Löw-Beerových v Anglii zjistili, že Alfred do emigrace (do Švýcarska) nedošel, obrátili se na anglického detektiva Paula Dukese, který následně odjel do Stříbra na území Třetí říše a údajně dosáhl exhumace zemřelého, kterého snad následně identifikoval jako hledaného Alfreda Löw-Beera. Po svém návratu do Anglie napsal o tomto příběhu knihu *An Epic of Gestapo* (London 1940). K tomu nejnověji NENUTIL, J. a kol.: *Druhá světová válka /případ Tachovsko*, Plzeň 2010, s. 65–66. Alfred Löw-Beer byl prohlášen za mrtvého usnesením Okresního soudu civilního v Brně ze dne 22. 6. 1949, datum a místo úmrtí bylo stanoveno na 11. 4. 1939 ve Stříbře.

¹³⁸ Dopis Evy Hercogové Pavlu Krejcarovi ze dne 15. ledna 2014, uloženo v archivu Löw-Beerovy vily, spolek.

¹³⁹ Jejich emigrace nebyla bezproblémová. Museli si (stejně jako Paul Löw-Beer při svém útěku z Rakouska na jaře roku 1938) vypomoci uplácením. Podle Evy Hercogové šlo v případě Fritze a Mimi konkrétně např. o luxusní osobní vůz značky Bentley. Viz dopis, citovaný v předešlé poznámce.

¹⁴⁰ Tamtéž.

Kanady emigroval i jeho bratr Max Löw-Beer a rovněž on zde vstoupil do československého národního sdružení.

Rodiny Rudolfa a Paula Löw-Beerových se do emigrace dostaly již v roce 1938. O okolnostech jejich útěku podává ve svých vzpomínkách svědectví Paul Löw-Beer. Ten se v březnu 1938 zdržoval ve Vídni, kde prožil i anšlus Rakouska. Tehdy se během vypuknuvších protizidovských nálad dostal do sklepa jedné vídeňské kavárny, v níž musel čistit okna.¹⁴¹ Sám hovoří o štěstí, neboť jiné Židy nechali rakouští nacisté např. čistit ulice holýma rukama. Hned v prvním týdnu bylo pak Paulovi a jeho matce, která tehdy pobývala s ním, zabaveno auto. Ačkoliv hned po připojení Rakouska byl jejich vídeňský byt prohledán gestapem, vyvázli tehdy Löw-Beerovi bez úhony.¹⁴² Ve Vídni však přišli o majetek, ať již nemovitosti nebo bankovní vklady. Přesto se jim povedlo uprchnout, i když Paul vzpomínal, jak musel uplácet příslušné úředníky mnohatisícovými částkami. Jeho žena Ala takové problémy neměla, byla totiž občankou Litvy, na litevský pas se jí povedlo vycestovat do Československa bez problémů.

Následný pobyt v Československu byl krátký. Paul vzpomíná na překročení hraničního mostu u Angernu, naproti kterému stál v Uhorské Vsi cukrovar Löw-Beerovy firmy. Přes Brno pak pokračovali do Svitávky, kde se zdrželi jen několik dní.¹⁴³ V létě 1938 pak Rudolf i Paul se svými manželkami emigrovali z Československa do Anglie, kam dorazili v průběhu července, ještě před tragickým vyvrcholením sudetské krize. Zatímco Paul Löw-Beer se svou ženou ve Velké Británii zůstali a zapojili se poté, co jim bylo coby „podezřelým nepřátelským cizincům“¹⁴⁴ uděleno příslušné povolení (v roce 1942), do válečného úsilí Velké Británie (Paul pracoval u chemické firmy *R. F. Reed Ltd.*, jeho žena Ala v dětských nemocnicích), jeho otec Rudolf se svou ženou se přesunul do švýcarského města Lugana. Odtamtud měl řídit rodinné i firemní záležitosti. V roce 1940, necelý rok po zahájení druhé světové války, však došlo k německému vpádu do Francie. Z obavy před osudem Švýcarska proto Rudolf Löw-Beer a jeho žena museli narychlo prchat do Anglie.

Do Lugana se však vrátili po válce, Rudolf Löw-Beer zde v roce 1953 zemřel.

Na rozdíl od příbuzných v Brněnci se nedočkali Löw-Beerovi ze Svitávky toho, že by jejich majetek byl po německé okupaci zbytku Čech a Moravy rozdělen. Byl sice samozřejmě arizován, ale ze strany nacistů existovala snaha zachovat majetek jako jediný celek. Z nařízení říšského protektora Konstantina von Neuratha byla na celé jmění firmy *Moses Löw-Beer*, a to jak přímo firemní majetek, tak soukromé jmění jednotlivých společníků, uvalena správa *treuhändera*, kterým byl ustanoven dr. Alfred Wehowsky. Šlo v tomto případě především o obytné domy v Brně a majetek na účtech u různých peněžních ústavů.

Co se týče samotné firmy *Moses Löw-Beer*, její správce byl určen poměrně brzo po začátku okupace. Už v červnu 1939 jím byl ustanoven profesor Alfred Watzke z Brna, který firmu spravoval až do počátku roku 1941. V lednu toho roku byl však odvolán, jeho nástupcem byl pak jmenován obchodník z Brna Rudolf Frey. Ani to nebyla definitivní varianta. V dubnu 1941 byl Frey jmenován z pozice plnomocného správce pouze správcem. Dne 12. února 1942 byl však odvolán a po měsíci byl novým správcem jmenován dr. Alfred Wehowsky. Tím se v rukou jednoho muže ocitl celý majetek firmy *Moses Löw-Beer*. Dr. Alfred Wehowsky byl jeho správcem až do konce druhé světové války. Podobně jako v případě brněneckých příbuzných pak výrobu v löw-beerovských továrnách potkal de facto útlum, v případě pobočky v Trhonicích došlo dokonce k úplnému zastavení výroby.

Základem soukromého majetku Löw-Beerových bylo osm obytných domů v Brně. Tragicky zesnulý Alfred Löw-Beer byl sám majitelem dvou obytných domů. Jedním byl obytný dům na Botanické ulici (č. 14, dříve též zvaná Kudlichova), který Alfred Löw-Beer vlastnil na polovinu se svojí manželkou Marianne, rozenou Wiedmanovou, dům na ulici Drobného (č. 22, též zvaná Sadová). Oba tyto domy byly zabaveny v počátečním období druhé světové války, již v únoru 1940, německou státní policií. V domě na Drobného ulici č. 22 pak sídlilo gestapo. Dne 12. ledna 1942

¹⁴¹ SCHMIDT, T: *Das Schicksal*, s. 47.

¹⁴² Tamtéž, s. 47–48.

¹⁴³ Tamtéž, s. 49.

¹⁴⁴ Šlo o opatření Velké Británie v době druhé světové války, když do země zamířilo velké množství především židovských emigrantů z Německa a Rakouska. Mezi nimi se ovšem nacházeli i nacističtí agenti.

Malá vila ve Svitávce a její noví majitelé v době nacistické okupace Československa v letech 1939-1945

byly oba dva domy na základě nařízení gestapa převedeny do vlastnictví Velkoněmecké říše. Tento akt byl však definitivně uskutečněn až 14. března 1943. Oba domy jako majetek Velkoněmecké říše byly následně spravovány *Majetkovým úřadem říšského protektora (Vermögensamt des Reichsprotektors)*.¹⁴⁵ Na jaře 1945 byl pak dům č. 14 na Botanické ulici poškozen během osvobození Brna. Byla zničena jeho střecha a nejvyšší poschodí, vnitřek budovy byl poškozen následnými otřesy. Národní správa soukromého majetku firmy *Moses Löw-Beer* vyčíslila celkovou škodu na tomto domě na více než 766 tisíc Kč v hodnotě z roku 1948.¹⁴⁶

Osvobozovací boje v březnu a dubnu 1945 neušetřily ani vilu na ulici Sadová (Drobného) č. 22, sloužící během druhé světové války jako úřadovna gestapa. Jednak byl dům poškozen několika přímými zásahy bomb, pravděpodobně jak z německé, tak ze sovětské strany, podle zprávy národního správce jej ještě gestapo „*před opuštěním vandalským řáděním zcela vydrancovalo*“. Škody zde přesáhly jeden milion Kč (podle odhadu 1,075 milionu Kč cen z roku 1947). Předchozí zpráva z června 1945 pouze konstatuje, že značnou část vybavení tvořily těsně po válce jen svršky členů rodiny Löw-Beerových.¹⁴⁷

Po německé okupaci byl zabaven i dům na Kalvodově ulici č. 8, který před válkou patřil dr. Ernstu (Arnoštu) Löw-Beerovi. I ten byl veden jako majetek Velkoněmecké říše, v průběhu války byl pak pronajat brněnskému továrníkovi Bruno Reimannovi, který měl tento dům v nájmu nejspíše až do roku 1944. Tehdy byl převeden na dalšího německého majitele Herberta Viertela. V tomto domě nedosáhly válečné škody takové výše jako ve dvou předchozích případech, činily „pouze“ 336 tisíc Kč poválečné měny.¹⁴⁸ V roce 1945 se uživatelem domu č. 8 v Kalvodově ulici stala po osvobození Brna Rudá armáda. Tato skutečnost se např. podepsala na faktu, že ocenění vybavení tohoto domu ve fondu národní správy je považováno za „*velmi nekompletní*“.¹⁴⁹ Později však byl objekt navrácen národnímu podniku Mosilana, v jehož rámci se po válce ocitla i někdejší firma *Moses Löw-Beer*.

¹⁴⁵ BRZOBOHATÁ, H.: Inventář fondu H 1008 *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, MZA Brno 1999, s. II.

¹⁴⁶ MZA Brno, H 1008 – *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, kart. č. 1, inv. č. 14.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž.

Max Löw-Beer byl před válkou majitelem domu č. 6 na Cejlu. I tento objekt byl záhy po okupaci zabaven, přežil válečná léta, velmi těžce jej však zasáhlo osvobození Brna. Tehdy zcela vyhořel, protože jej předtím zasáhlo velké množství zápalných bomb. Jediným pozůstatkem zůstala železobetonová konstrukce domu. Opravy se zde protáhly na několik poválečných let a vyžádaly si téměř 1,7 milionu Kč.¹⁵⁰ Na konci války zůstali v tomto domě už pouze čtyři nájemníci, vesměs navíc Němci, kteří byli okamžitě po skončení války sestěhováni do jednoho bytu a jejich majetek byl zajištěn.

Osud architektonicky nejcennější části majetku Löw-Beerových v Brně, totiž vily Tugendhat, kde před válkou žili Fritz Tugendhat a jeho žena Greta, roz. Löw-Beerová, se během války příliš nelišil od ostatních domů. I tato jedinečná vila byla roku 1940 zabavena gestapem, po nějaké době (v tomto případě od roku 1943), kdy vystupovala jako majitel vily Velkoněmecká říše, byl pronajat řediteli *Klöcknerových závodů* v Brně Walteru Messerschmidtovi. I zde zanechal konec války své

nesmazatelné stopy a škody na vybavení vily a její zahrady se vyšplhaly na téměř 260 tisíc Kč.¹⁵¹ Podle fondu národní správy soukromého majetku firmy *Moses Löw-Beer* se na neblahém stavu vily podepsali valnou měrou jízdní vojáci Rudé armády, kteří její část využili jako maštale pro koně.¹⁵² K majetku v Brně náležely ještě tři další domy, o nichž je bohužel z válečných let zachováno informací mnohem méně. Šlo o objekty na ulici Střední (č. 9), Čechyňská (č. 14) a Úvoz (č. 29). Jejich osud se totiž po válce od výše uvedených domů lišil. U domu na ulici Střední č. 9 došlo v roce 1949 (poté, co byla i u firmy *Arona a Jakoba Löw-Beera synové* rozšířena národní správa i na soukromé jmění společníků) k předání národní správy na tuto firmu. Domy na ulicích Čechyňská a Úvoz byly po válce spravovány v rámci národní správy firmy *Moses Löw-Beer*, zatímco ostatní objekty byly stále objektem národní správy soukromého jmění společníků této firmy. Od obou národních správ se zachovalo málo materiálů a osud těchto tří domů v době druhé světové války je tak hůře rekonstruovatelný.

Jednotky německé armády ve Svitávce ke konci druhé světové války

¹⁵⁰ Tamtéž, inv. č. 17.

¹⁵¹ BRZOBOHATÁ, H.: Inventář fondu H 1008 *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, MZA Brno 1999, s. III.

¹⁵² MZA Brno, H 1008 – *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, kart. č. 1, inv. č. 14.

S jistotou víme vlastně jen to, že i tyto domy spadaly do působnosti správce dr. Alfreda Wehowského, který spravoval celý majetek firmy jako celek, tedy nejen jmění podniku, ale i veškerý soukromý majetek jednotlivých členů rodiny. Nepochybně tedy šlo i o domy v ulicích Střední, Čechyňská a Úvoz. Minimálně v případě domu na Čechyňské ulici byla nepochybně důvodem této úpravy bezprostřední blízkost domu k tamní tovární budově – spojení se tedy jeví v tomto případě jako účelné.

K rodinnému majetku přirozeně patřily i obě vily ve Svitávce. K nim se dochovalo jen minimum zpráv o tom, v jakém stavu přečkalo druhou světovou válku jejich vybavení. Za všechno však opět hovoří fond národní správy firmy *Moses Löw-Beer*, který v létě 1945 popisuje stav vybavení všech objektů kdysi patřících rodině. O obou svitáveckých vilách se zachovaly dvě hodnotící zprávy z let 1945 a 1946. Ty neuvádějí odhad škod, které vily utrpěly. Výmluvný je už sám fakt,

že v roce 1945 je veškeré vybavení velké vily ve Svitávce shrnuto do 19 položek, které obsahují celkem pouhopouhých 35 předmětů. Většinou navíc takových, které je nesnadné uvolnit a odnést, jako např. umyvadla...¹⁵³ Stavební stav obou vil ve Svitávce byl po válce pravděpodobně relativně dobrý.

Pouze ve zkratce lze načrtnout i osud továrních zařízení firmy *Moses Löw-Beer* a jejích dalších budov. Především se za německé okupace skutečně podařilo udržet jednotu celého celku továrních komplexů pod jednotnou správou (na rozdíl od brněneckého podniku tamní větve *Löw-Beero-vých* – firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne*), a to včetně pobočky v Trhonicích u Jimramova (i když v této továrně za války výroba neprobíhala). Do národní správy firmy v každém případě patřila těsně po válce všechna firemní zařízení (včetně dělnických domů ve Svitávce a Trhonicích, polnosti, dětský domov, tzv. Stará fabrika ve Svitávce atd.).

¹⁵³ MZA Brno, H 1008 – *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, kart. č. 1, inv. č. 14.

Rodina brněneckých Löw-Beerů a jejich továrny v době druhé světové války

Události roku 1938 a následujících let druhé světové války měly tragický dopad na osud československého státu a neméně tragicky se dotkly i osudu rodiny Löw-Beerových. Ačkoliv většina rodiny si včasnou emigrací zachránila vlastní život, majetek se jim zachránit nepodařilo.

V roce 1938 tvořil na území Československa firmu *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* komplex dvou závodů, které sídlily v Brně a Brněnci (vedení podniku bylo v Brně).¹⁵⁴ Zahraniční pobočky v Německu, konkrétně v Berlíně a Chotěbuzi/Cottbusu byly už v posledních letech před mnichovskou krizí zrušeny. Zatímco brněnský závod zůstal po Mnichovu součástí zbytkového Česko-Slovenska, závodu v Brněnci se zábor dotkl.

Národnostně smíšený Brněnec byl zahrnut do tzv. pátého pásma odstoupeného území a dne 10. října 1938 se v něm objevily jednotky říšskoněmeckého wehrmachtu. Přesto nebylo o osudu Löw-Beerova továrního komplexu rozhodnuto okamžitě. Podle původních záměrů nebyla část obce s továrnou do odstoupeného území zahrnuta. O jednoznačných důvodech, proč tomu nakonec bylo jinak, lze dlouze polemizovat. Jednu z možných příčin uvádí ve své publikaci *Od valchy k Vlněně. Historie textilního závodu v Brněnci*, kterou vydal tehdejší národní podnik *Vlněna*, J. Kopecký. Ten zásadní rozhodnutí o změně hranic záboru připisuje působení některého z německých úředníků Löw-Beerovy továrny.¹⁵⁵ Ať je pravda jakákoli,¹⁵⁶ faktem zůstává, že od 10. října 1938 byl brněnecký závod Löw-Beerových součástí Německé říše. V březnu 1939 byl Německem okupován zbytek Česko-Slovenska, čímž se na území Německa ocitl i druhý závod v Brně.

Právním důsledkem záboru Sudet a následné okupace zbytku českých zemí bylo roztržení dosud jednotné firmy do dvou samostatných subjektů. Továrna v Brně se následně dostala do nucené správy, zatímco závod v Brněnci, který se tehdy nacházel na území sudetské župy Německé říše, byl arizován.

Stručněji je možné shrnout historii brněnské továrny. Jejím správcem byl v prosinci 1939 ustanoven Jindřich Tvrdý (Heinrich Tvrdy), prokurista této löw-beerovské továrny. Jeho správcovství bylo ovšem jenom krátkodobé, neboť už 9. února 1940 byl nahrazen advokátem dr. Alfredem Wehowskym, příslušníkem gestapa. Jindřich Tvrdý následně působil jako Wehowského zástupce a vedoucí závodu. Během válečných let byla v brněnské továrně postupně zastavena výroba, závod však nadále právně existoval, a dokonce se dále věnoval zpracování látek. Ty byly nyní šity u firmy Adolfa Drdly v Nedvědicích (tehdy okres Tišnov, dnes okres Brno-venkov), a to až do listopadu 1945 (tzv. ve mzdě).

Pravděpodobně již během válečných let byl v Nedvědicích zřízen i sklad surovin, jedno ze dvou podobných zařízení brněnské továrny – druhý takový sklad se nacházel pochopitelně v Brně. Továrna v Brněnci měla skladiště samostatné. Fond továrny, uložený v Moravském zemském archivu, nám dává možnost učinit si představu o účelech jednotlivých skladů. Podle záznamů z roku 1943 byl nedvědicí sklad určen především pro skladování surovin, čemuž odpovídá jeho označení za „skladiště vlny“ (Wolllager), v praxi se v něm skladovala příze. U samotných továren pak hlavní položku tvořilo hotové zboží. Ve zmíněném roce 1943 dosahovala celková hodnota skladovaného zboží 185 tisíc K,

¹⁵⁴ Kromě nich existovala prodejní pobočka brněnského závodu ve Vídni.

¹⁵⁵ KOPECKÝ, J.: *Od valchy k Vlněně. Historie textilního závodu v Brněnci*, Brněnec 1965, s. 24.

¹⁵⁶ Jako zajímavost je zde možné uvést žákovskou práci, která se dochovala v kronice německé školy v Brněnci (je do ní volně vložena) z doby druhé světové války. Podle ní se Češi snažili osudného dne před příchozími německými vojáky tovární areál „zapřít“. Žákovskou práci samozřejmě nelze brát v potaz jako relevantní historický pramen, ale jistou vypovídací hodnotu mu nelze upřít. Navíc v tomto případě rozhodně nelze mluvit o nestrannosti – dle zadání měla popsat „mé zážitky z osvobození Brněnce v roce 1938“. Viz SOA Zámorsk – SOKA Svitavy, Mezifondový soubor kronik, Gedenkbuch der Schule in Brünnlitz Angelegt im Jahre 1873; Volksschule Brünnlitz. Schul – Chronik seit 1873 (1873-1942), KR 132.

ke konci války se však množství zásob poněkud snížilo.¹⁵⁷

Osudy továren v Brněci a Eliščině údolí byly poněkud složitější. Jakožto židovský majetek podléhaly arizaci, která byla provedena se zpětnou platností k 15. říjnu 1938. Fakticky však v prvním období příslušnosti k německé říši řídil továrnu správce – treuhänder, teprve počátkem roku 1940 se jejími vlastníky dle kupní smlouvy stali bratři Wilhelm a Franz Hoffmannové (firma *Brüder Hoffmann*), majitelé továrny na sukna v Zaháni ve Slezsku (něm. Sagan; dnes Žagaň v Polsku). Podle účetních listin dochovaných ve fondu firmy v Moravském zemském archivu v Brně činila celková cena závodu tehdy více než 13 milionů K, z čehož 2 miliony byly účtovány za zisk v dřívější době komisařského vedení (nezapomínejme, že arizace byla prováděna se zpětnou platností), dalších pět milionů činil arizační poplatek, zbytek ceny pak samotný poplatek za továrnu.¹⁵⁸ Tak vysokou částku však Hoffmannové nemohli ihned splatit, a proto kupní cena i arizační poplatek byly vedeny mezi dluhy podniku.

Další výdaje vznikly v pozdějším období, když byla kupní cena zvážena jako příliš nízká. Bratři Hoffmannové následně dostali za úkol zaplatit, nebo proinvestovat celkovou částku 13 milionů K,

Elisenthaler Tuch- und Hutfabriken Brüder Hoffmann Brünnlig bei Jwitzau, Sudetenland

Bahnstation: Brüßau/Brünnlig
Fernsprecher: Brüßau 33, 34, 40
Drahtwort: Spinnfabrik Brünnlig
V. Codes 1929, ABC 5th u. 6th Edition
Postfachamt Berlin Nr. 22372
Bank: Deutsche Bank, Fil. Jwitzau
M. M. Warburg & Co., Hamburg

Hutfabrik

Firemní hlavičkový papír z let 1938-1945

ačkoliv investice byly odloženy až po skončení války. Třináctimilionová částka byla následně vedena jako rezerva v pasivech bilance podniku.¹⁵⁹ K jejímu celkovému splacení ale nikdy nedošlo, nepochybně hlavně kvůli vývoji druhé světové války, který začal být pro Německo nepříznivý.

S platností od 3. července 1940 byla zřízena firma *Elisenthaler Tuch- und Hutfabriken Brüder Hoffmann* (Továrna bratří Hoffmannů na plátno a klobouky v Eliščině údolí). Větší část její produkce navazovala na výrobu bývalých majitelů – Löw-Beerových. Šlo o produkci textilního zboží všeho druhu, především přize a klobouků. Navzdory válečným podmínkám se také podařilo udržet brněnecké závody v zisku, který se do roku 1941 zvýšil téměř dvacetinásobně od začátku války. Na rozdíl od předválečného období se však Hoffmannovi museli o továrny v Brněci dělit, jejich část byla pronajata zbrojařským podnikům *SU-DETIA* a *MEWA*.

Firma *MEWA* (*Metallwaren Gesellschaft m. b. H.; Kovové zboží, s. r. o.*) byla založena až v polovině druhé světové války, konkrétně v roce 1943.¹⁶⁰ Její název určuje, čím se zabývala – šlo o produkci železářského a kovového zboží. Nepochybně z toho lze vyčíst částečnou orientaci brněnecké továrny na potřeby válečného průmyslu Německé říše. Rovněž vedoucími společnosti *MEWA* byli bratři Wilhelm a Franz Hoffmannovi, Wilhelm byl až do roku 1944 také jedním z kapitálových společníků firmy *MEWA*, druhým byla společnost *Elisenthaler Tuch- und Hutfabriken* bratrů Hoffmannových.¹⁶¹ Vidíme tedy, že ačkoliv nebyl nyní celý areál využíván jen k textilní výrobě, rozhodující část zůstala nadále v rukou jedněch majitelů.

Ke konci války byl v Brněci „v tzv. horní části bývalé Löw-Beerovy textilní továrny, v jejím zadním traktu u řeky Svitavy, za níž stál Daubkův mlýn“ zřízen koncentrační tábor. Jednalo se o pobočku koncentračního tábora v Groß Rosen.¹⁶² Právě sem přestěhoval rodák z nedalekých Svitav Oskar Schindler svou válečnou výrobu, která se původně

¹⁵⁷ Srovnání pro závěrečné období války je v tomto ohledu velice obtížné už z toho důvodu, že ačkoliv se dochovaly inventurní údaje z let 1943-46, jsou vedeny ve dvou různých měnách. O skutečném stavu zásob a jejich hodnotě, která by odpovídala stavu na konci války, je tak velice těžké zjistit cokoliv hodnověrného.

¹⁵⁸ Moravský zemský archiv Brno, H 301 – Arona a Jakuba Löw-Beera synové, továrna vlněného zboží, Brno (dále jen MZA Brno, H 301), kart. č. 1, inv. č. 15.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Její zápis do obchodního rejstříku však pochází až z jarních měsíců roku 1944. Viz MZA Brno, H 301, kart. č. 1, inv. č. 3.

¹⁶¹ MZA Brno, H 301, kart. č. 1, inv. č. 3.

¹⁶² GRUNTOVÁ, J.: *Oskar Schindler: legenda a fakta*, Brno 1997, s. 72.

Část tzv. Schindlerovy továrny, administrativně–technické zázemí, později Vitka Brněnec

nacházela v Krakově (dnes Polsko). Ve své továrně zaměstnával více než tisícovku polských Židů. Kolem jejich záchrany a Schindlerovy osobnosti vůbec panují dodnes kontroverze, jejichž popis by dalece přesáhl rámec této knihy. Mezi firmou MEWA a Schindlerovým podnikem fungovala za války dosti těsná spolupráce, kterou popisuje Jitka Gruntová na základě výpovědi jednoho z dělníků firmy MEWA. Podle jeho vzpomínky měli vězňové v Schindlerově továrně vyrábět součástky, která pak byly předávány právě firmě MEWA. Ta pak municí kompletovala a odvážela k naplnění prachem do relativně blízké muniční továrny v Poličce.¹⁶³

Válečné uspořádání trvalo de facto do chvíle německé kapitulace a konce druhé světové války, de iure pak nejpozději do července 1945, kdy byla nad továrnami v Brněnci, které kdysi patřily rodině Löw-Beerových, ustanovena národní správa. Ještě předtím však převzala závod Rudá armáda¹⁶⁴, která stroje na válečnou výrobu (tedy pravděpodobně především zařízení firmy MEWA), začala odvážet do Sovětského svazu (jako válečnou kořist), což se pak protáhlo až do roku 1946.¹⁶⁵ Dle poválečných odhadů přesáhly válečné škody na majetku firmy Löw-Beerových 11,6 milionu korun. Rudá armáda podle stejného hlášení měla mimo zařízení na válečnou výrobu odvézt také koně a voly. Dvě auta z inventáře továrny již předtím odvezl německý ředitel.¹⁶⁶

V době krizových událostí roku 1938 měla firma *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* čtyři společníky. Těmi byli synové Arnolda Löw-Beera August a Walter, z nejmladší generace rodiny pak Herbert a Georg, synové Felixe Löw-Beera, zeměděleho roku 1932. Podobně jako v případě svitáveckých Löw-Beerů ani brněnecká větev rodiny nebyla přímo postižena nacistickou perzekucí a holocaustem, již v roce 1938 se jim totiž povedlo emigrovat. Všichni čtyři brněnečtí společníci firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* byli současně i společníky firmy *Perfect, obchodní společnost s textilem, s. r. o.*, kterou se však zachránit nepodařilo a která byla během druhé světové války zlikvidována.

Nejstarším společníkem firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* byl v době nacistického záboru sudetského pohraničí August Löw-Beer, tehdy už pětapadesátiletý, někdejší rakouský honorární konzul v Brně. Podobně jako jeho mladší bratr Walter emigroval August Löw-Beer s celou svou rodinou, tedy synem Erichem (*1910) a dcerou Margaretou (*1919) i manželkou Alicí, rozenou Gottliebovou. Podobně jako u většiny brněneckých Löw-Beerů se jeho válečným domovem stala Velká Británie, na rozdíl od ostatních se však August konce druhé světové války nedočkal, protože 18. května 1942 v Galashielsu zemřel. Nároky této části rodiny pak zastupoval Augustův syn Erich, který poté pobýval v Londýně se svým strýcem Walterem.

Mladší syn Arnolda Löw-Beera, Walter Löw-Beer, působil před válkou na pozici technického ředitele, který byl osobně zodpovědný za nákupy vlny pro firmu. Coby absolvent technických vysokých škol v Brně a Leedsu měl pro tuto pozici pravděpodobně nejlepší předpoklady v rodině, nějaký čas dokonce působil jako viceprezident *International Woollen Federation (Mezinárodní vlnářské federace)*. Do emigrace odešel s celou svou rodinou, dcerou Friederike (*1922) a syny Gerhardem (*1923) a Thomasem (*1932). Za války se domovem Waltera Löw-Beera stal Londýn, kde pobýval spolu se svým synovcem Erichem (v některých materiálech je pojmenováván Erik), synem svého staršího bratra Augusta, mezitím zemřelého.

¹⁶³ GRUNTOVÁ, J.: *Oskar Schindler – legenda a fakta*, Brno 1997, s. 74.

¹⁶⁴ KOPECKÝ, J.: *Od valchy k Vlně. Historie textilního závodu v Brněnci*, Brněnec 1965, s. 24–25.

¹⁶⁵ Továrna byla zabrána jako válečná kořist.

¹⁶⁶ MZA Brno, H 301, kart. č. 1, inv. č. 19.

Zřejmě nejméně výraznou stopu v dobách druhé světové války zanechali z brněneckých členů rodiny Löw-Beerových dva synové Felixe Löw-Beera, Herbert (*30. 6. 1912) a Georg (*3. 6. 1916), kteří se stali společníky firmy po smrti svého otce v roce 1932. Stejně jako ostatní brněnečtí společníci odešli do emigrace snad už během roku 1938, tedy v době, kdy stále ještě byli poměrně mladí. Válečné události také oba dva bez potíží přečkali.

Žádný z posledních předválečných společníků brněnecké firmy *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* se tedy nestal obětí největší tragédie židovských dějin, nacistického holocaustu. Až na Augusta, který uprostřed druhé světové války

zemřel, také všichni šťastně tuto válku přečkali. Návrat do Československa jim však už po válce natrvalo umožněn nebyl, v čemž se shodoval jejich osud s osudem příbuzných ze Svitávky. Ani firma *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* nemohla být obnovena v původní podobě. Na první pohled viditelnou, ale v zásadě nepřilíš závažnou změnou bylo její důsledné označování českou verzí oficiálního názvu – *Arona a Jakoba Löw-Beera synové*. Fatálnější důsledky mělo, zejména pro samotnou rodinu předválečných majitelů, zavedení národní správy do firmy a její postupné znárodnění. Členy rodiny Löw-Beerových pak čekaly spory o uznání jejich československé státní příslušnosti.

Osudy rodiny Löw-Beerových, jejich továren a vil po druhé světové válce

Ve chvíli, kdy skončila druhá světová válka, se z předválečných představitelů rodiny Löw-Beerových na území obnoveného Československa nenacházel nikdo, přinejmenším nikdo z vedoucích obou firem, ať už *Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* z Brněnce nebo *Moses Löw-Beer* ze Svitávky. Tovární budovy, ale i vily nebo jiné obytné domy, především v Brně, přečkaly válku v rukou německých majitelů a správců. Ačkoliv tento stav byl de iure bezprostředně po válce napraven a všechny prodeje pozemků a nemovitostí firmě bratří Hoffmannů v případě podniku *Arona a Jakuba Löw-Beera synové* v Brněnci, Moravské Chrastové a okolních vesnicích byly prohlášeny za neplatné¹⁶⁷ (ve Svitávce správce firmy *Moses Löw-Beer* dr. Alfred Wehowsky zmizel ještě během posledních válečných dní), nemělo obnovení Československa znamenat automaticky i obnovení löw-beerovských firem.

Členové rodiny Löw-Beerových se totiž v československých předválečných sčítáních lidu hlásili k německé národnosti, jejich majetek byl tedy posuzován jako bývalý majetek německý, a proto se na něj vztahovala národní správa. Ta se týkala v případě firmy *Moses Löw-Beer* majetku celkem osmnácti jejích členů. V první řadě šlo o několik domů v Brně, včetně nejcennější vily Tugendhat.¹⁶⁸ Při zavádění národní správy na někdejší löw-beerovský majetek je patrná snaha československých úřadů tento majetek netříštit. Třebaže fungovala národní správa odděleně na soukromý majetek členů rodiny Löw-Beerových a na majetek jejich firmy, nežřídka najdeme na pozici národního správce stejné osoby. Tak hned 17. července 1945, kdy byla národní správa zavedena, byli národními správci ustanoveni Jan Horáček, Jindřich Lechner a dr. Jaroslav Macůrek a jejich národní správa se týkala domů na ulici

Kalvodova č. 8, Sadová (Drobného) č. 22, Střední č. 9 a několika katastrálních území v Brně.¹⁶⁹ Oficiální konfiskační výměr nebyl ovšem nikdy vydán na žádný ze soukromých objektů, které rodině Löw-Beerových (přinejmenším svitávecké větvi) v moravském hlavním městě patřily.¹⁷⁰ Tříčlenná národní správa se prý neukázala jako příliš efektivní, v září 1946 tak byli Lechner s Macůrkem odvoláni a jediným národním správcem zůstal Jan Horáček.¹⁷¹ V dalším období docházelo v národní správě někdejšího majetku Löw-Beerových ke změnám, protože některé jeho součásti byly z národní správy vyjímány. Typickým příkladem je vila Tugendhat, která byla výnosem Krajského národního výboru v Brně z října 1950 přepsána do majetku *Státního ústavu léčebného tělocviku*.¹⁷² Naproti tomu u domů na ulicích Botanická a Cejl je národní správa zmiňována téměř až do počátku 50. let. Poté byly tyto domy zařazeny do majetku *Bytového podniku města Brna* s lakonickým konstatováním, že jde o domy převážně obytné.¹⁷³ To už ale správcem nebyl Jan Horáček, v roce 1950 ho totiž nahradil Vlastimil Krippel. Nejnáročnějším úkolem národní správy löw-beerovských domů v Brně bylo zjištění výše škod a zajištění jejich oprav. Na jaře roku 1945, těsně před osvobozením Brna, byly totiž prakticky

Národní správa soukromého jmění

Mos. Löw Beer

správce

Jan A. Horáček

Brno, Masarykova 37 Tel. 18973

Razítko národního správce Jana Horáčka

¹⁶⁷ Katastrální úřad pro Pardubický kraj, pobočka Svitavy, PK obce Moravská Chrastová, vl. č. 37, 39, 64, 100; PK obce Brněnec, dnes vl. č. 200 (dříve vl. č. 184, 186, 187, 188, 198 atd.).

¹⁶⁸ MZA Brno, H 1008 – *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, kart. č. 1, inv. č. 1.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ MZA Brno, H 1008 – *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, různá místa fondu.

¹⁷¹ Tamtéž, inv. č. 2.

¹⁷² Tamtéž, inv. č. 8.

¹⁷³ Tamtéž, inv. č. 9.

všechny nemovitosti ve městě při bojích poškozeny, škody na nich se počítaly do statisíců. Smutný rekord drží obytný dům č. 6 na Cejlu, který byl poškozený už při náletu na Brno v listopadu 1944, a jarní boje při osvobození města pak dílo zkázy dokončily – škoda zde přesáhla 1,6 milionu korun.¹⁷⁴ Celkovou škodu na majetku i zařízení všech budov pak národní správa vyčíslila na více než 15 milionů korun a opravy se protáhly v některých případech až do roku 1948.¹⁷⁵ Souhrnné hodnocení výkonu národní správy firmy *Moses Löw-Beer* vykazovalo řadu nesrovnalostí a nejasností. Představitelé národní správy vysvětlovali tyto nedostatky ještě v roce 1949. Odůvodnili je nutností vydávat vysoké částky na opravy budov, které nebylo možno odhadnout dopředu, roztržitěnou majetkovou strukturou firmy (patřily k ní budovy nejrůznějšího typu – cukrovar, textilní továrny, obytné domy atd.). V neposlední řadě pak k nejasnostem dle národní správy přispívaly restituční snahy rodiny Löw-Beerových, datované zejména do roku 1947, o nichž bude řeč dále.¹⁷⁶

Co se týče vlastnictví členů brněnské větve rodiny, bývalých představitelů firmy *Arona a Jakuba Löw-Beera synové*, byla národní správa postupně ustanovena během léta 1945. Jejimi členy byli Bohdan Teiner, Jiří Osouch a o něco později jmenovaný třetí národní správce Karel Veverka.¹⁷⁷ Poměry, které těsně po válce v brněnské firmě vládly, byly pro poválečné Československo, tím spíše pro sudetské pohraničí, naprosto příznačné. Kopecký v publikaci *Od valchy k Vlněně*, vydané po dvaceti letech od skončení války, připomíná, že ihned po té, co 9. května 1945 skončila éra vídeňských Hoffmannů, převzala Rudá armáda továrnu coby válečnou kořist (šlo tehdy o německý majetek) a stroje na válečnou výrobu i s materiálem začala odvážet do SSSR. Vztah českých dělníků

k příslušníkům Rudé armády byl přitom naprosto přátelský.¹⁷⁸ Po nezbytných obnovovacích a úklidových pracích byla zahájena výroba, i když zprvu jen v omezené míře. V osudu rodiny Löw-Beerů v Brněnci nakonec sehrál důležitou roli i zesílený vliv komunistické strany, který se po válce nově v jejich továrnách projevil (v předchozích obdobích byla tradičně nejsilnější stranou mezi dělníky jejich továren v Brněnci sociální demokracie, ať již česká (ČSDSD), nebo německá (DSAP).¹⁷⁹ Když se tedy Löw-Beerové (žádný materiál není v tomto bodě bohužel úplný a nesdělují nám ani jméno konkrétního člena rodiny ani datum, kdy se tak mělo stát) do Brněnce vrátili a požadovali restituci svého majetku, dělnická schůze jejich požadavek odmítla všemi hlasy kromě jednoho.¹⁸⁰ Kopecký uzavírá kapitolu o znárodnění löw-beerovských továren v Brněnci a o ustanovení národní správy v nich spokojeným konstatováním, že „znárodnění vrátilo lidu jen to, co z jeho práce vzrostlo a jemu tak po právu náleželo.“¹⁸¹ Jak dokládají předchozí

Vila Arnolda Löw-Beera před poslední rekonstrukcí, 2005

¹⁷⁴ MZA Brno, H 1008 – *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, kart. č. 2, inv. č. 35.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ MZA Brno, H 1008 – *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, kart. č. 1, inv. č. 11.

¹⁷⁷ KOPECKÝ, J.: *Od valchy k Vlněně*, s. 25.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 24–25.

¹⁷⁹ Např. v parlamentních volbách v roce 1929 skončila ČSDSD na prvním místě se 126 hlasy, DSAP byla za ní druhá s 59 hlasy (více než zisk všech ostatních československých i německých stran). Druhou nejsilnější stranou mezi Němci byli agráři (46 hlasů), mezi Čechy národní demokracie (27 hlasů). Pokud jde o komunisty, v roce 1929 činila jejich podpora v Brněnci pouhých 12 hlasů, což v celkovém součtu znamenalo až desáté místo. Vliv dělnictva Löw-Beerovy továrny na tento výsledek je nepochybný. Viz SOA Zámorsk – SOKA Litomyšl, Mezifondový soubor kronik, Gedenkbuch der Schule in Brünnlitz Angelegt im Jahre 1873; Volksschule Brünnlitz. Schul – Chronik seit 1873 (1873-1942), KR 132, s. 124.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 26.

kapitoly, je toto tvrzení poněkud problematické a vůči mnoha členům rodiny Löw-Beerových z Brněnce pak docela určitě nespravedlivé. Stačí zde vzpomenout na dobročinnou činnost Izákovu, Arnolda a Friederike, Felixe i dalších Löw-Beerových. Obyvatelstvo Brněnce, který Löw-Beerovi (a s nimi také především Daubkovi) neuvěřitelně povznesli od nesamostatné osady Bělé nad Svitavou k jednomu z největších průmyslových center celého okresu Svitavy (míně „velký okres“ v hranicích z roku 1960), se tak k původcům svého povznesení zachovalo, pokud ne zločinně, tedy určitě nevděčně.

Snahy o restituce majetku, které Löw-Beerovi vyvíjeli během několika málo let poválečného Československa před komunistickým převratem, představují složitou otázku, což je dáno už tím, o jak rozvětvenou rodinu se jednalo. Jen v případě svitávecké větve rodiny se národní správa a následné restituční kroky týkaly celkem osmnácti členů rodiny Löw-Beerů. Jisté schéma se přesto najít dá. Továrny rodin byly jako německý majetek znárodněny, totéž se týkalo soukromého jmění, tedy především nemovitostí. Přestože změny ve vlastnictví majetku, ke kterým došlo během války, byly na základě prezidentského dekretu prohlášeny za neplatné (v případě brněneckých Löw-Beerů však k tomuto kroku došlo fakticky až v roce 1947, kdy byly změny, k nimž došlo v době války, vymazány i z pozemkových knih¹⁸²), pohlíželo se i na rodinu Löw-Beerových jako na rodinu německou. Základem byla předválečná sčítání lidu, kdy se skutečně Löw-Beerové k německé národnosti přihlásili. Např. z osmnácti členů svitávecké větve, u nichž se o restitucích jednalo, byla zjištěna národnost německá u sedmi z nich, u ostatních se ji po válce zjistit nepodařilo, posuzování však byli rovněž jako Němci.¹⁸³ V této situaci se Löw-Beerové pokoušeli argumentovat tím, že ač Němci, byli jimi sami pronásledováni coby Židé, a že finančně podporovali i československý zahraniční odboj. Na místě samotném, tedy ve Svitávce a Brněnci, pak byly

brány v potaz i výpovědi dělníků nebo zaměstnanců löw-beerovských firem. A zde dochází ke kontroverzi. Aniž by autoři měli o tomto důkaz, dovolí si předpokládat, že při těchto výpovědích hrály velkou roli osobní sympatie daného pracovníka k Löw-Beerovým. Výpovědi se dají rozdělit do dvou skupin, z nichž jedna je Löw-Beerům nakloněna relativně příznivě, druhá pak naopak upozorňovala na jejich údajné tendence k poněmčování a proněmecké aktivity vůbec.¹⁸⁴ Důsledek tohoto stavu byl logický: zatímco před únorem 1948 měly větší váhu argumenty první skupiny – tedy ve prospěch restituce alespoň soukromého majetku, po únoru 1948 naopak naprosto převládl druhý názor – stačí znovu odkázat na výše citovaný spis *Od valchy k Vlně* a tezi o „spravedlivém navrácení majetku lidu do rukou lidu“.¹⁸⁵ Přestože až do léta 1949 se setkáváme s rozsudky ve prospěch navrácení majetku, ve skutečnosti už k ničemu takovému nedošlo a rodina Löw-Beerových tak z Československa definitivně zmizela.

Fond národní správy soukromého majetku firmy *Moses Löw-Beer* uvádí případy nejméně šesti členů rodiny, u nichž se dochovaly záznamy alespoň o části jejich restitučních procesů. Typický je případ pozůstalosti Alfreda Löw-Beera. Ten tragicky zahynul ještě před vypuknutím války, přesto československé orgány vedly restituční řízení, které se vztahovalo i na osoby Alfreda a Marianne Löw-Beerových.¹⁸⁶ Dále se dotýkalo i jejich dětí, syna Hanse a dcery Grety Tugendhatové (druhý syn Max o restituci nepožádal). Všichni byli dokonce ještě v červnu 1949 uznáni za státně spolehlivé a jejich majetek jim měl být navrácen.¹⁸⁷ Proti tomuto rozsudku se však odvolali zástupci národní správy a *Fondu národní obnovy*, a to s odůvodněním, že od konce války už v objektech hospodaří a provedli v nich vlastní investice. V případě pozůstalosti po Alfredu Löw-Beerovi se konkrétně jednalo o vilu č. 22 na ulici Sadová (Drobného) v Brně, která byla adaptována na *Hotel mladých*, a proto bylo

¹⁸² Katastrální úřad pro Pardubický kraj, pobočka Svitavy, PK obce Moravská Chrastová, vl. č. 100; PK obce Brněnec, dnes vl. č. 200.

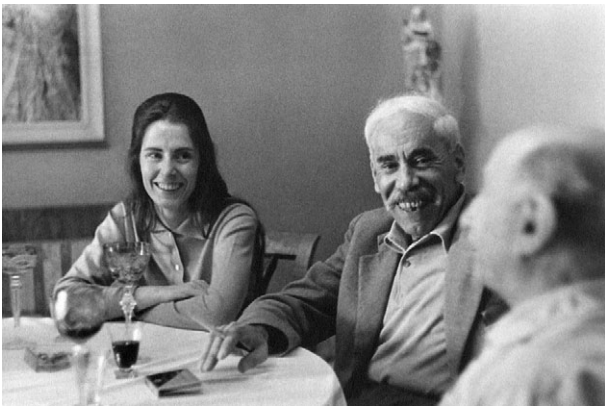
¹⁸³ MZA Brno, H 1008 – *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, kart. č. 2, inv. č. 47.

¹⁸⁴ Měly se projevat např. výlučnou podporou německého školství v oblasti, konkrétně hlavně finančními a věcnými příspěvky např. o Vánocích. Je nutné podotknout, že v dobách rakousko-uherského mocnářství skutečně měly německé školy výrazně větší podporu rodiny Löw-Beerových. Po vzniku Československa se však přístup rodiny změnil a podpora škole byla určována celkovým počtem žáků, nikoli jejich národností.

¹⁸⁵ KOPECKÝ, J.: *Od valchy k Vlně*, s. 26.

¹⁸⁶ Viz poznámka č. 137.

¹⁸⁷ MZA Brno, H 1008 – *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, kart. č. 2, inv. č. 41.

Fritz Löw-Beer s manželkou Jeanine, konec 60. let 20. století

Tzv. Stará fabrika a její májová úprava, 50. léta 20. století

v dubnu 1950 restituční řízení přerušeno.¹⁸⁸ Podobně dopadlo restituční řízení i v případě Ernsta Löw-Beera a jeho domu č. 8 na Kalvodově ulici, jakož i řízení Edith Löw-Beerové (ta chtěla především parcely v katastrálním území Křížová v Brně).¹⁸⁹ Všechna tato restituční řízení, i když byla úspěšná, měla nakonec spíše symbolický význam. Löw-Beerovým se žádný majetek nevrátil, např. Paulu Löw-Beerovi nepomohlo ani to, že o něm bylo obecně známo, že je komunista, což dosvědčuje i spis o jeho restitučním řízení.¹⁹⁰

Znárodněné podniky Löw-Beerových ve Svitávce i Brněnci byly začleněny do komplexu národního podniku *Moravskoslezských vlnářských závodů* v Brně. Hned v poválečné době byla obnovena stará tradice vojenských dodávek, když byl brněnecký závod vybrán k dodávkám tkanin na pláště a armádní uniformy československého vojska. Kopecný s hrdostí připomíná, že byl plán dodávek vzorně splněn.¹⁹¹ Národní podnik *Moravskoslezské vlnářské závody* však neměl dlouhého trvání a ještě v roce 1949 se svitávecký i brněnecký závod nakrátko staly součástí národního podniku *Mosilana, vlnářské závody* Brno.¹⁹² Brněnecké továrny už na podzim roku 1949 přešly k národnímu podniku *Vitka*, jehož sídlo bylo po několika letech do Brněnce přeneseno. Reorganizace v počátečním

období budování socialismu však způsobily, že ani *n. p. Vitka* nebyl posledním podnikem, jež muž bývalé löw-beerovské továrny připadly. V roce 1959 se továrna stala součástí závodů *n. p. Vlněna*. Další čtyři roky pak mimo jiné sloužila jako konečná úpravna zboží z pobočky v Trhonicích, než byla tato předána národnímu podniku *Vigona*. Poslední název brněneckého závodu byl opět *Vitka Brněnec*. V roce 2004 se tato firma ocitla v konkurzu, výroba v ní byla postupně zastavena. Její areál z velké části zchátral (ačkoliv některé části továren byly i v posledním období provozu opravovány), což se týkalo především závodu v Eliščině údolí.¹⁹³ A to až do té míry, že počátkem druhého desetiletí 21. století tehdejší majitel, tj. společnost *Blue Fields*, přikročil (v roce 2011) k celkové demolici objektu. Ta však nebyla dokončena, mimo jiné z důvodů složitých majetkoprávních vztahů. Štíty někdejších löw-beerovských závodů tak stále stojí, jinak ovšem zůstaly zachovány (psáno v letních měsících roku 2014) už jen části obvodových zdí. Jak dlouho vydrží i tyto poslední zbytky kdysi veliké továrny, jedné z největších v poličském okrese, je nejasné. Zatím se nezdařil ani záměr využít část bývalého továrního areálu jako muzeum, které by mělo připomínat složitou postavu Oskara Schindlera.

¹⁸⁸ MZA Brno, H 1008 – *Moses Löw-Beer*, národní správa soukromého majetku, kart. č. 2, inv. č. 41.

¹⁸⁹ Tamtéž, inv. č. 37 a 42.

¹⁹⁰ Tamtéž, inv. č. 40.

¹⁹¹ KOPECKÝ, J.: *Od valchy k Vlněně*, s. 26.

¹⁹² V rámci *Mosilany*, vlnářských závodů, n. p. Brno byly soustředěny bývalé brněnecké textilní závody, např. *Bří Burešové, Schickentanz a spol., Auspitze L. vnukové, Jellinek a Seidl, Bří Kleinové, M. F. Schiller, Bří Schöllerové*, dále některé mimobrněnecké závody (mimo Brněnce a Svitávky), např. Brodek u Konice, Dalečín, Lhota Rapotina, Malý Beranov, Nedvědice, Prostějov, Tišnov, Vír atd.

¹⁹³ Po druhé světové válce byly obě továrny opět sjednoceny do jednoho podniku a samo místní označení Eliščíno údolí (Elisenthal) ztratilo svůj význam a přestalo se používat. Zde je užito jen k upřesnění toho, o kterou továrnu jde (mezi löw-beerovskou vilou v Půlpecnu a vlakovou zastávkou v Moravské Chrastové). Druhý tovární areál v Brněnci (v sousedství Daubkova mlýna) zdaleka nepotkala taková míra devastace, i když část, známá jako Schindlerova továrna, je v havarijním stavu.

Jak již bylo řečeno, osudy bývalých závodů firmy *Moses Löw-Beer* ve Svitávce byly těsně po druhé světové válce velmi podobné osudům závodů v Brněnci. Krátce po druhé světové válce se stal závod součástí *Moravskoslezských vlnářských závodů*, rovněž pozdější převody do rámce národních podniků *Mosilana* a *Vlněna* se týkaly i závodů

Konec firmy, rok 2005

ve Svitávce. Když byly bývalé löw-beerovské továrny v roce 1949 zahrnuty do národního podniku *Vitka*, byla pak Svitávka zprvu jeho sídlem,¹⁹⁴ než bylo přeneseno do Brněnce. Výrobní program byl tehdy velmi široký a zahrnoval především tkaniny oblekové i pláštové. K novému zařízení podniku se tehdy zařadila úpravna zboží, čímž skončila nutnost jeho transportu ke konečné úpravě.¹⁹⁵ Během období budování socialismu se pak název bývalé firmy *Moses Löw-Beer*¹⁹⁶ změnil ještě několikrát, v 90. letech působila pod jménem *Svitex a. s.*, *Vlněna Svitávka* (do roku 1995). Poslední jméno, které pak nesla před skončením výroby v letech 1996-2001, patřilo firmě *AMCAN Trading*.

V poválečné době se stále snižoval počet zaměstnanců. Koncem 40. let činil téměř 900 lidí, postupem času se však snížil zhruba na polovinu, v 90. letech pak na pouhou čtvrtinu tohoto stavu. Částečně lze toto snižování vysvětlit postupnou racionalizací a modernizací vybavení

Areál bývalé firmy Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne v Brněnci v roce 2013

¹⁹⁴ Ředitelství národního podniku *Vitka* sídlilo ve Svitávce v budově löw-beerovské Velké vily.

¹⁹⁵ Vzpomínky ing. Beneše, uložené v archivu Löw-Beerovy vily, spolek.

¹⁹⁶ Firma *Moses Löw-Beer* byla v roce 1951 z moci úřední vymazána z obchodního rejstříku.

podniku, kterému např. v roce 1976 byly dodány nové stavy Acutis z *Vlárských strojíren* ve Slavičíně.¹⁹⁷ Neznamená to však, že by bylo vyměněno celé strojní vybavení firmy. Jeho částečná modernizace, reprezentovaná třeba již zmíněnými novými stavy ze Slavičína, se tak dokonce stala předmětem diskuze až v České národní radě. Jak uvádí stenoprotokol z jejího zasedání konaného dne 22. října 1985, byly stále v provozu stroje z časů Rudolfa Löw-Beera, tehdy staré už 96 let.¹⁹⁸ Podle vzpomínek ing. Beneše bylo opotřebení starých stavů značky Schwabe jasně patrné už od sedmdesátých let.¹⁹⁹ Modernizace byla tedy nutná a nové stavy byly jen jednou z několika investic tímto směrem. Byly např. vyměněny selfactory za nové prstencové stroje sovětské výroby a firma se rovněž přizpůsobila rostoucímu zájmu o umělé kožešiny, když zřídila novou tkalcovnu plyšů.²⁰⁰

Ta byla vybavena francouzskými tkalcovskými stroji zn. MAW na tkaní dvojplyšů od firmy SACM Mulhouse. Přestože si v období normalizace vysloužila svitávecká továrna několik československých i zahraničních ocenění, problém rostoucího opotřebení strojů zůstal nadále aktuálním. Navzdory opotřebení strojů zůstal sortiment produktů firmy široký. Snahou o jeho udržení, a dokonce o další rozšíření byla vedena i část modernizací. Jako příklad takové modernizace můžeme uvést vybudování nové tkalcovny plyšů. Plyše pak obohatily sortiment firemní produkce v pozdním období socialismu, kdy velká část zboží ze Svitávky byla určena na export. Mimo nich se zde stále vyrábělo sukno, především pro nejrůznější druhy uniforem (vedle uniforem armády a tehdejšího Sboru národní bezpečnosti šlo především o uniformy železničářské, požárnícké nebo lesnické).²⁰¹

Letecký pohled na Svitávku, rok 2013

¹⁹⁷ Vzpomínky ing. Beneše, uložené v archivu Löw-Beerovy vily, spolek.

¹⁹⁸ Česká národní rada 1981-1986, 18. schůze, úterý 22. října 1985, Online: <http://www.psp.cz/eknih/1981cnr/stenprot/018schuz/s018009.htm>

¹⁹⁹ Vzpomínky ing. Beneše, uložené v archivu Löw-Beerovy vily, spolek.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ Tamtéž.

Pohled na areál bývalé firmy Moses Löw-Beer v roce 2013

Ani sledování moderních trendů v textilní výrobě nebylo důvodem ke kompletní výměně starých strojů z löw-beerovských dob, nepochybně i z finančních důvodů. Minimálně část starého vybavení vydržela v provozu až do samotného konce výroby v továrně.²⁰² Na stáří strojního vybavení upozornil i sám Paul Löw-Beer, který se o svých devadesátých narozeninách (v roce 2000) dostal po dlouhých letech do Svitávky. Svým způsobem jej „potěšilo“, když navštívil i někdejší rodinnou továrnu a našel v ní stroje a jiné vybavení, na které si ze svého mládí pamatoval. Mimo jiné v kanceláři stále visel portrét jednoho z Löw-Beerů, jehož identitu však Paul nezmiňuje.²⁰³ Návštěva syna Rudolfa Löw-Beera se však uskutečnila v době, kdy už se osud svitávecké

továrny, která tehdy nesla jméno *AMCAN Trading*, naplňoval. Výroba zde byla ukončena hned v následujícím roce 2001, a tak Paul Löw-Beer roku 2002 během další návštěvy, těsně před svou smrtí, už viděl jen papírové cedule, jež označovaly, že podnik je uzavřen.²⁰⁴ Přestože alespoň zvenjšku svitávecká továrna budí dojem lepší zachovalosti než podnik v Brněnci, ani ona už dnes löw-beerovskou tradici neudrží.

Rovněž podnik v Trhonicích byl těsně po válce znárodněn a zařazen postupně do stejných komplexů národních podniků jako továrny v Brněnci a Svitávce. V letech 1959-1963 existovala spolupráce mezi touto továrnou a závody *Vlněny* v Brněnci. Podle výroční publikace *Vlněny* se v Brněnci připravoval materiál pro trhonicickou pobočku, ze které se posléze vozilo hotové zboží nazpět do Brněnce ke konečné úpravě.²⁰⁵ Taková dělba práce trvala až do roku 1964, kdy byla továrna v Trhonicích předána národnímu podniku *Vigona*, a tak od ostatních kdysi löw-beerovských továren odloučena. V následujících letech pak došlo k „účelné koncentraci výroby převzetím výroby ze závodů *Dalečín* a *Kerhartice* (ty k löw-beerovským podnikům nepatřily – pozn. autorů) *brněneckou továrnou*“.²⁰⁶ Textilní výroba v Trhonicích však už v současnosti neprobíhá, nepřežila transformační změny české ekonomiky, ke kterým došlo v letech po sametové revoluci. Produkce zde skončila krátce po listopadu 1989 a už v roce 1992 byla provedena přestavba bývalé továrny. Od roku 1993 je pak tento kdysi löw-beerovský podnik oficiálně označován jako *Závod 6 – Jimramov* společnosti *GAMA* a věnuje se výrobě jednorázových zdravotnických zařízení. Z ostatních podniků, které kdysi patřily do komplexu některé z löw-beerovských firem, je vhodné připomenout ještě alespoň cukrovar v Záhorské Vsi. Ani ten už dávno svému účelu neslouží, neboť zde produkce cukru skončila už v době těsně poválečné – roku 1949. Cukrovar bezpochyby doplatil svojí polohou na politické uspořádání poválečné Evropy. V případě cukrovaru v Záhorské Vsi (toto jméno dostala Uhorská Ves po druhé

²⁰² Paul Löw-Beer není v tomto bodě konkrétní a neuvádí ani přesné stáří strojů ani jejich druh. Zmiňuje pouze fakt, že si na ně pamatoval. Stroje tak mohly pocházet až z časů první republiky, byly by tedy o 30-40 let mladší než stavy značky Schwabe. Jejich stáří by tak činilo cca „pouhých“ 70 let.

²⁰³ SCHMIDT, T.: *Das Schicksal*, s. 74.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ KOPECKÝ, J.: *Od valchy k Vlněně*, s. 27.

²⁰⁶ Tamtéž.

světové válce) se jednalo o naprosto konkrétní příklad poškození. Podnik ležící přímo na hranici mezi Československem a Rakouskem měl vybudováno ideální železniční spojení do rakouského města Angern na protějším břehu Moravy. Až do konce druhé světové války zde stával železniční most, kdysi postavený přímo pro potřeby cukrovaru, na konci druhé světové války však byl ustupujícími německými vojáky vyhozen do povětří. Vzhledem ke komunistickému převratu v Československu v roce 1948 a celkovému vývoji v Evropě nebyl tento most obnoven, a to dokonce ani po sametové revoluci v roce 1989. Během 90. let, po pádu železné opony, vznikly plány alespoň na náhradní spojení obou břehů

Moravy. Byl zpracován projekt na vybudování přívozu a ten byl nakonec uveden do provozu v roce 2001. Plány na obnovení mostu na původním místě tím však nebyly zapomenuty, a ačkoli byla jejich realizace po vypuknutí hospodářské krize v roce 2008 odsunuta, stále se s nimi počítá. Pravděpodobně doposud poslední takový plán byl schválen Bratislavským samosprávným krajem v březnu 2012²⁰⁷ a podle slovenských médií představuje pro kraj prioritní projekt v období let 2014-2020.²⁰⁸

A tak snad nakonec přece jen zůstane alespoň jedna stopa po někdejší velkorysém střeoevropském podnikání původně boskovické rodiny Löw-Beerových.

²⁰⁷ Bratislavský samosprávný kraj, Územný plán regiónu – Smerná textová časť, s. 223, <http://www.region-bsk.sk/clanok/uzemny-plan-regionu-bratislavsky-samospravny-kraj-87598.aspx>.

²⁰⁸ *Záhorskú Ves a Angern by mohol spojiť most*, in: *webnoviny.sk*, 30. 3. 2012, Online: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/bratislavsky-kraj-chce-mostom-spojiti-z/483772-clanok.html>.

Závěr

„Žil byl kdysi jeden chudý obchodník a ten měl pět synů.“ Tato věta stála na počátku úvodního odstavce našeho vyprávění, příběhu synů a dcer rodiny Löw-Beerovy o jejich cestě za štěstím. O budování vlastních „království“ v podobě prosperujících textilních firem. O stavbě vlastních „královských paláců“ – honosných vil s nádhernými parky a zahradami v několika místech zemí moravských i českých. O putování po světě, když se k nim osud obrátil svou nepříznivou tvář. O tom všem jsme se mohli dočíst v předchozích kapitolách. Také však bylo řečeno, že život se pohádce nepodobá. Nyní se kniha o osudech Löw-Beerovy rodiny uzavírá. Je její konec pohádkový?

Jak se často říká na konci pohádkového příběhu: „A jestli nezemřeli, žijí tam dodnes.“ Opravdu žijí? Musíme s určitým smutkem připustit, že nežijí a že to z velké části nebyla jejich vina. Dvacáté století se svými tragédiemi pohádkovým scénářům nepřálo. Löw-Beerovi byli židovského původu – a jednoho nevládného dne se museli spasit útekem ze svých „království“, aby zachovali alespoň holý život. Ač se jim to většinou podařilo, brzy přišly nepříznivé doby znovu. A za těchto dnů začala jim být na obtíž německá národnost, k níž se příslušníci rodiny hlásili, později i povaha jejich „království“, která vyrostla ze zásad iniciativního soukromého podnikání. Odešli a nevrátili se... V „královstvích“ však mrtvo není. Jeden z jejich „paláců“ se dostal až na seznam světového kulturního dědictví, kde jej obdivuje celý svět, jiný je dnes domovem hned několika rodin, jiný zase sídlem úřadu městečka, kterému Löw-Beerové tolik prospěli. A především, někdejší „královskou rodinu“ si její „poddaní“, kterým löw-beerovské firmy poskytovaly po desetiletí obživu, stále připomínají převážně v dobrém. Zatímco „paláce“ stále stojí, třebaže jsou dnes užitečné někomu jinému, průmyslová „království“, která Löw-Beerové vytvářeli, bohužel leží v ruinách. V případě továrny v Eliščině údolí v Brněnci to platí doslova, ostatní sice existují, jsou však zpustlé a původnímu účelu neslouží. Je otázkou, zda by pohádka dopadla stejně i v případě, kdyby Löw-Beerové mohli dále o svůj majetek dle svého uvážení pečovat. Krize podobných „království“, jejichž bohatství bylo založeno na textilu, je v Evropě všeobecná. Těžko se dá předpokládat, že by v nezměněné podobě přežila všechna úskalí vývoje a nástup levné produkce asijských zemí na tuzemský a evropský trh. Je však velmi pravděpodobné, že by nedošlo k takové zkáze, jakou musí pozorovat

každý, kdo vlakem cestuje mezi hlavními městy našich zemí po železnici. Právě železnice tu kdysi pomohla průmyslu ke slávě a povznesení tohoto koutu Moravy. Dnes můžeme z vlaku sledovat pád a demolici (nejen) löw-beerovských „království“ v údolí Svitavy doslova v přímém přenosu. Bylo by zajímavé pozorovat, jak by se Löw-Beerové vyrovnali s výzvami poválečných časů, kdyby mohli. Vždyť přes všechno zlé, co se přihodilo, přece jen žijeme v materiálně bohatší zemi, než jaká existovala za dob jejich podnikání. Naprosto se změnily národnostní poměry, přinejmenším v Brněnci, byly překresleny dokonce i zemské hranice. Českomoravské pomezí a údolí Svitavy je dnes úplně jinou zemí než v časech slávy löw-beerovských firem.

Asi se už nikdy nedočkáme obnovení starých textilních továren, kdysi zaměstnávajících řádově tisíce lidí. Kromě nezpochybnitelného vlivu nových oblastí světa, kde je dnes textilní výroba levnější, než by byla v našich zemích, podepsal se bezpochyby na pádu löw-beerovských podniků i vztah bývalého režimu k jejich vybavení (stav budov, desítky let staré stroje) a neschopnost vyrovnat se se změněnými podmínkami po roce 1989. Jistá šance se snad naskýtal, ale objektivní podmínky transformace českého hospodářství ji nakonec znemožnily. Snad by mohla cesta vést podobným směrem, jakým se vydala továrna u Jimramova, která je dnes zaměřena na zcela odlišné průmyslové odvětví. Členům rodiny Löw-Beerů nikdy inovativnost nescházela a snad by byli schopni nějak přizpůsobit své firmy současnému světu... Je koneckonců zbytečné dnes naříkat nad tím, že někdejší podniky textilního průmyslu už jen těžko někdy dojdou obnovy. Doba je v tomto ohledu jiná, vždyť i továrny nově budované v 19. století, tedy i ty löw-beerovské, nahradily staré cechovní a manufakturní provozy.

Po rodině Löw-Beerů však zůstalo v naší zemi zachováno mnoho dalšího, jako jsou již zmíněné domy a byty, bez jejichž existence si již dnes nikdo nedokáže představit tvář Brněnce, Svitávkvy, ale dokonce i Brna. A potom ony löw-beerovské vily, dnes obnovené nebo postupně obnovované do pokud možno původní krásy. Bylo naší snahou připomenout, že tu s námi kdysi žili ti, jejichž příjmení bylo Löw-Beer, a že stovky jejich potomků nebo jmenovců žijí dnes po celém světě. Budiž nám to nadějí do budoucích dob, že löw-beerovský příběh nekončí, löwbeerovský příběh pokračuje...

Summary

Tracing the roots of the Jewish Löw-Ber family leads us to the town of Boskovice, on a tributary of the River Morava, which was home to a large Jewish community in the past. This is probably where Salomon Löbl came to settle after 1727, with his first-born son Judas (1724-circa 1800). Given that from 1 January 1788, all members of the Jewish community in the Habsburg monarchy had to adopt the German form of their surname and first name, Judas took the name Löw-Ber. This was the beginning of the extensive Löw-Ber dynasty of industrialists that played a significant part in the history of many cities and towns in Moravia, Bohemia, Austria, Germany, Slovakia and beyond. Judas' firstborn son Salomon (1746-1832), followed his father into the leather and yuft trade. He later took on the tenancy of a feudal distillery in Boskovice and also owned a wool trade. He had a total of 5 sons, many of whom were responsible for significant charitable and business activities.

His eldest son Nathan (1779-1817) was followed by Aron (1782-1849), Jakob (1786-1864), Abraham (1789-1870) and Moses (1794-1851). It was these members of the Löw-Ber family who not only laid the foundations of two major textile enterprises but also contributed to the emergence of a large number of charitable organizations in Boskovice (*Aron Löw-Ber Stiftung*, a foundation house with a prayer hall, which became the third synagogue in Boskovice, a classroom, a *Savings and Reserve Guild* etc.). Also in Boskovice, Aron and Jakob founded a company for the production and sale of hand-carded yarn, which eventually bore the name *Aron et Jakob Löw-Ber*. Similarly, the youngest son, Moses, not only rented the feudal distillery but also started trading in old fabric (*Moses Löw-Ber* company). However they gradually transferred their business from Boskovice, which no longer offered suitable conditions, to other towns and cities. While Moses bought a former paper mill and later a fulling mill in nearby Svitávka (a township 35 km north of Brno), which he converted to a woollen mill in 1843, the successors of Aaron and Jakob, brothers Isaac and Leopold Löw-Ber, moved their business activities to a small village called Brněnec (Brünnlitz in German), located on the Czech-Moravian border. They too built a wool mill from a former paper mill.

Members of both branches of the Löw-Ber family were linked by numerous things. Above all, within a few decades they managed to turn their previously small premises into huge modern industrial complexes, which were among the most important textile companies in the former Austro-Hungarian Empire. The small mills became complete textile plants covering the entire production process, from the basic processing of raw wool to manufacturing of finished products. They began their entrepreneurial success with the seemingly simple idea of processing old fabric, mostly discarded military uniforms, into new and cheap fabric. Despite huge competition in this field, the two companies (*K.K. Priv. Elisenthaler Spinnfabrik von Aron und Jakob Löw-Ber's Söhne*, i.e. *I&R Private Spinning Mill of Aron and Jakob Löw-Ber's Sons in Elisenthal*, and *Moses Löw-Ber, Svitávka*) successfully established themselves as the first on the Austro-Hungarian market and, as their exports increased, also in other European markets (Germany, France, the Nordic countries) as well as in countries of the Middle East and later particularly in South America. The expansion of both these companies led to the setting up of new factories in other towns and villages. Particularly worthy of mention is Moravia's 'Manchester' i.e. the city of Brno, as well as the small town of Jimramov and the little village of Rozhraní. In the first decades of the 20th century both companies and their subsidiaries made their mark abroad (France, Germany, Austria, the Netherlands). The business portfolio of the two companies also greatly expanded and, besides several textile factories, also included a sugar factory and later a distillery in Uhorská Ves, which was at that time part of Hungary (today Záhorská Ves, Slovakia), a cement factory (*Leo Czech et Comp.* in Brno – Maloměřice) and a plant for producing tyres and rubber products (the company *Viktoria, a.s. for the Rubber Industry* in Brno).

Following in the steps of the founding fathers (Moses Löw-Ber, Isaac Löw-Ber), both branches of the family had other outstanding personalities who managed to further refine and develop the existing business philosophy, such as Rudolf Löw-Ber from Svitávka and August Löw-Ber from Brněnec. The activities of the Löw-Ber family members were however not

confined only to the construction of factories and other related subjects. In Svitávka, Brněnec, Záhorská Ves and elsewhere, they commissioned the building of numerous modern houses for the workers and clerks of their companies. They constructed hostels, dormitories, community centres (called warehouses) and established company shops. Thanks to the Löw-Beer companies, kindergartens (care centres) for children of employees were set up almost free of charge in Svitávka and Brněnec and the local primary schools enjoyed huge corporate and private support. The vast majority of the members of the Löw-Beer family paid huge sums each year to support low-income children and many other charitable projects.

The economic and social advancement of the Löw-Beer family members was especially evidenced in the constructing of spectacular and architecturally prized residences – family villas. These were established both in Svitávka (the so-called Big and Small Villa), near Brněnec (the Půlpecen settlement) and of course in Brno, where they erected several important buildings. Most of these buildings arose during the first two decades of the 20th century. Their design and construction were provided not only by prominent architects and builders of the time, such as Josef Nebelhosteny (1852-1921) who designed and built both villas in Svitávka, and Alexander Neumann (1861-1947) who designed the villa at Drobného no. 22 in Brno (now called The Löw-Beer Villa), but also by lesser known builders such as Johann Weisz, author and builder of the Löw-Beer villa in Půlpecen.

Alfred Löw-Beer, builder of the Small Villa in Svitávka and owner of the villa at Drobného street in Brno, presented his daughter Greta Tugendhat with a plot of land in 1929 to build a house with a beautiful view of Brno. Alfred Löw-Beer also financed the entire construction. The result was the celebrated Villa Tugendhat, created by architect Ludwig Mies van der Rohe, built in 1929-1930, which is renowned as one of the most important buildings of modern architecture in Europe. Two other prominent architects, Rudolf Baumfeld and Norbert Schlesinger, designed a villa for Ernst Löw-Beer on Kalvodova street in Brno-Pisárky in 1934-1935. Rudolf Baumfeld even played a part in the history of the Great Villa in Svitávka, as the author of significant architectural adaptations to the

villa's interior (e.g. the Chinese room, in the spirit of a private museum for Fritz Löw-Beer, one of the first collectors of East Asian art in the West). This interest in Asian culture is also reflected in adjustments made to the ornamental garden and a large park around the Big Villa: magnolia and cherry trees from China were planted there and there was even a so-called „Lusthaus“ in the form of a Japanese straw hut.

The fate of the Löw-Beer family members was indelibly affected by World War II and everything that preceded it. Given they were a Jewish family, although considerably assimilated, its members were in mortal danger from the emerging Nazi regime. As the family belonged to the top business ranks of the former Czechoslovakia and maintained very extensive trade relations with foreign countries, including Germany, the family members did at least have access to information about how the Nazis were acting against Jews. Thus most members of the family managed to emigrate in time (Alfred Löw-Beer died in unexplained circumstances during his escape from occupied Czechoslovakia; several family members died in concentration camps) and they survived the hardships of war in the UK, USA or Canada. Some of them got involved in efforts there to rebuild post-war Czechoslovakia. However, their property at home was confiscated by the Nazis and was subordinated to the German government. In the postwar period, due to political developments in Czechoslovakia, and despite some efforts by some members of the Löw-Beer family, they failed to reverse the introduction of national administration of former Löw-Beer property. The reason given was that in the pre-war period, the family members had declared themselves as German citizens. The factories were nationalized and became part of national companies. The villas suffered a similar fate – they were divided into several housing units etc.

After 1989, efforts to save the original factories failed and the overwhelming majority of them were gradually phased out and today only some parts of them remain. However, the legacy of the Löw-Beer family members in Svitávka, Brněnec and Brno lives on in the villas that have gone through, or are going through, extensive renovation, in an effort to restore something of the Löw-Beer spirit of former times.

Zusammenfassung

Um die Wurzeln der jüdischen Familie Löw-Beer ausfindig zu machen, gilt es den Blick auf die ehemalige Ackerbürgerstadt Boskovice (Anm.d.Ü. Boskowitz) in Mähren, Tschechien, zu wenden, in der es seit Mittelalter ein großes jüdisches Ghetto gab. Wahrscheinlich nach 1727 zieht Salomon Löbl hierher, samt seinem erstgeborenen Sohn Judas (1724-ca. 1800). Nachdem von 1. Januar 1788 an alle Angehörigen der jüdischen Gemeinde in der Habsburgermonarchie eine deutsche Form ihres Vor- und Nachnamens zu tragen hatten, nimmt Judas den Namen Löw-Beer an. So wurde der Grundstein zur Entstehung der weit verzweigten Stammesdynastie Löw-Beer gelegt, deren Mitglieder die Geschichte vieler Städte und Orte in Mähren, Böhmen, Österreich, Deutschland und der Slowakei mitprägten. Wie sein Vater auch, trieb Salomon (1746-1832), der erste Sohn von Judas Löw-Beer, Handel mit Leder und Juchten. Später war er Vermieter in der herrschaftlichen Brennerei in Boskovice und zugleich Inhaber eines Wollhandels. Er hatte insgesamt fünf Söhne, von denen die meisten als Wohltäter und Unternehmer in die Geschichte eingingen.

Der älteste Sohn war Nathan (1779-1817), gefolgt von Aron (1782-1849), Jakob (1786-1849), Abraham (1789-1870) und Moses (1794-1851). Diese Männer der Löw-Beer Familie setzten sich maßgeblich um die Entstehung von einer Reihe karitativer Einrichtungen in Boskovice ein (wie der Aron Löw-Beer Stiftung, einem Stiftungshaus mit Schulhaus und Gebetshaus, das schließlich die dritte Synagoge in Boskovice wurde, dem Spar- und Vorschussverein u. v. m.). Zudem legten sie die Grundsteine zu zwei bedeutenden Textilbetrieben.

Aron und Jakob gründeten in Boskovice auch noch ein Unternehmen zur Herstellung und Verkauf von handkardierter Wolle, das nach zahlreichen Umwegen unter dem Namen *Aron et Jakob Löw-Beer* bekannt wurde. Auch Moses, der jüngste Bruder, baute neben der Vermietung der herrschaftlichen Brennerei ein Handelsgeschäft mit alten Stoffen auf (Firma *Moses Löw-Beer*). Da sich in Boskovice nicht mehr so günstige Bedingungen anboten, fanden die Brüder Löw-Beer im Laufe der Zeit für ihre Unternehmen neue Standorte. Moses erstand in Svitávka (Anm.d.Ü. Zwittawka – Marktgemeinde, 35 km nördlich

von Brünn), unweit von Boskovice ein ehemaliges Papierwerk und spätere Walkerei, das er 1843 als Wollspinnerei zu betreiben begann. Die Gebrüder Izak und Leopold Löw-Beer, Nachfolger von Aron und Jakob, verlegten ihre unternehmerischen Aktivitäten in den kleinen Ort Brněnec (Brünnlitz) im mährisch-böhmischen Bergland. Auch sie errichteten hier aus einem ehemaligen Papierwerk eine Wollspinnerei.

Die Angehörigen beider Zweige der Familie Löw-Beer verband Vieles. Allem voran war es ihnen gelungen, ursprünglich klein angelegte Werkbetriebe innerhalb von einigen wenigen Jahrzehnten zu riesigen modernen Industrieanlagen aufzubauen, die sich unter die bedeutendsten Textilwerke der ehemaligen Österreich-Ungarn-Monarchie einreihen. Aus kleinen Spinnereien wurden komplette Textilbetriebe, in denen der gesamte Herstellungsprozess abgewickelt werden konnte, von der Grundbearbeitung der Rohwolle an bis zu fertigen Textilerzeugnissen. Der Schlüssel zu ihren unternehmerischen Erfolgen lag in der denkbar einfachen Idee, alte Stoffe, besonders ausrangierte Militäruniformen, weiter zu neuen, sehr günstigen Textilien zu verarbeiten. Trotz der großen Konkurrenz in diesem Bereich konnten sich beide Firmen (die *K. K. pr. Elisenthaler Spinnfabrik von Aron und Jakob Löw-Beer's Söhne* sowie die *Moses Löw-Beer, Svitávka*) erfolgreich zuerst auf dem österreichisch-ungarischen Markt behaupten. Mit dem wachsenden Export folgten die Märkte anderer europäischer Länder (Deutschland, Frankreich und Skandinavien), die Länder des Nahen und Mittleren Ostens und später vor allem der südamerikanische Markt. Ein typisches Merkmal beider Firmen war ihre Expansionsfähigkeit, d.h. Gründung neuer Fabriken in anderen Städten und Gemeinden. An dieser Stelle ist vor allem das mährische Manchester zu erwähnen, also Brünn, aber auch das kleine Städtchen Jimramov (Anm.d.Ü. Ingrowitz, früher Ingerwitz), oder das Dorflein Rozhraní (Anm.d.Ü. Roßrain, früher Rossrein). In den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts expandierten beide Firmen mit ihren Filialen auch ins Ausland (nach Frankreich, Deutschland, Österreich und in die Niederlande). Auch das Unternehmensportfolio beider Firmen wuchs beständig an: Neben mehrerer Textilwerke enthielt es

auch eine Zuckerfabrik, später kamen eine Destillerie in Uhorská Ves (Anm.d.Ü. Ungereigen) im damaligen Ungarn (heute Záhorská Ves, Slowakei) dazu, sowie eine Zementfabrik (Firma *Leo Czech et Comp.* in Brünn – Maloměřice) und eine Reifen- und Gummiwarenproduktion (Firma *Viktoria, a. s. pro gumový průmysl – Viktoria AG für Gummiindustrie* in Brünn). Beide Teile der Familie brachten neben den Gründer-Vätern (Moses Löw-Beer und Izak Löw-Beer) jeweils auch weitere hervorragende Persönlichkeiten hervor, die in der Lage waren, die bestehende Unternehmensphilosophie immer weiter zu entwickeln und zu entfalten (Rudolf Löw-Beer von Svitávka oder August Löw-Beer von Brněnec).

Die Tätigkeit der Angehörigen der Familie Löw-Beer beschränkte sich keinesfalls nur auf Errichtung von Fabriken und damit zusammenhängender Bauten. In Svitávka, Brněnec, Záhorská Ves und anderen Orten entstanden im Auftrag der Löw-Beer sehr wohl auch zahlreiche, modern gestaltete Wohnhäuser für die Fabriksarbeiter und die Angestellten ihrer Firmen. Auf ihre Bestellung wurden auch Wohnheime, Schlafhäuser und Gesellschaftshäuser (sog. Magazine) erbaut und Firmengeschäftslokale errichtet. In Svitávka und Brněnec wurden dank der Löw-Beerschen Firmen für die Kinder der Beschäftigten nahezu kostenlose Kindergärten (Kinderbetreuungen) eröffnet; eine maßgebliche private und fabriksbezogene Unterstützung erfuhren auch ansässige Volksschulen. Die meisten Löw-Beers spendeten jährlich riesige Summen zur Unterstützung von mittellosen Kindern und anderen karitativen Projekten.

Zum Beweis des wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Aufstiegs der Löw-Beers waren schließlich ihre Familienwohnsitze geworden – prunkvolle Villen von einem hohen architektonischen Wert. Sie entstanden sowohl in Svitávka (die sog. Große und Kleine Villa Löw-Beer), in der Nähe von Brněnec (Siedlung Půlpecen – Anm.d.Ü. Pulpetzen) und selbstredend auch in Brünn (hier waren es mehrere besonders wertvolle Bauwerke). Die meisten dieser Bauten wurden in den ersten zwei Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts errichtet. Mit ihrer Planung und Errichtung wurden einige damals hochangesehene Architekten und Baumeister beauftragt. Darunter Josef Nebhosteny (1852-1921) mit der Planung und Errichtung beider Villen in Svitávka und Alexander Neumann (1861-1947), aus dessen Feder der Entwurf für die Villa in Drobného Straße Nr. 22 in Brünn stammt (heute als Villa Löw-Beer bekannt),

als auch weniger bekannte Baumeister wie Johann Weisz, der Autor und Baumeister der Löw-Beer Villa in der Siedlung Půlpecen.

Alfred Löw-Beer, Bauherr der Kleinen Villa Löw-Beer in Svitávka und Eigentümer der Villa in Drobného Straße in Brünn, schenkte 1929 seiner Tochter Greta, verheiratet Tugendhat, ein Wohnhausgrundstück mit einem fabelhaften Ausblick auf Brünn. Alfred Löw-Beer finanzierte auch den Hausbau. So entstand 1929-1930 die Villa Tugendhat, ein europäisches Meisterwerk von Ludwig Mies van der Rohe, das als eines der bedeutendsten Bauwerke der modernen Weltarchitektur in die Geschichte einging. Rudolf Baumfeld und Norbert Schlesinger, weitere namhafte Architekten, entwarfen 1934-1935 den Villenbau für Ernst Löw-Beer in der Kalvodova Straße im Brünner Stadtteil Pisárky. Rudolf Baumfeld zeichnete auch für bedeutende architektonische Bearbeitungen von Innenräumen der sog. Großen Villa Löw-Beer verantwortlich (so z.B. für das sog. Chinesische Zimmer in Art eines Privatmuseums für Fritz Löw-Beer, der ein Pionier unter den Sammlern von ostasiatischer Kunst im Westen war). Die Inspiration durch asiatische Kultur kam auch in der Gestaltung des Ziergartens und des groß angelegten Parks rund um die Große Villa zum Ausdruck – hier wurden aus China stammende Magnolien und japanische Blütenkirschen gepflanzt und auch das sog. Lusthaus im Park wurde in Form eines japanischen Strohhauses angelegt.

Das Schicksal der Familie Löw-Beer wurde nachhaltig gezeichnet vom II. Weltkrieg und den Ereignissen, die ihm vorausgingen. So sehr die Familie auch im Wesentlichen assimiliert war, sahen sich ihre Mitglieder im Hinblick auf ihre jüdische Abstammung mit dem Aufkeimen des Nationalsozialismus einer tödlichen Gefahr entgegen. Da die Familie der Unternehmerelite der damaligen Tschechoslowakei angehörte und sehr umfangreiche Handelsbeziehungen mit dem Ausland, einschließlich Deutschland, pflegte, verfügten die Löw-Beers natürlich über Informationen vom Umgang der Nationalsozialisten mit jüdischer Bevölkerung aus erster Hand. Auch dank dessen konnten sich die meisten Familienangehörigen rechtzeitig in die Emigration retten (Alfred Löw-Beer starb jedoch auf der Flucht aus der besetzten Tschechoslowakei unter ungeklärten Umständen; einige Familienangehörige verloren ihr Leben in den Konzentrationslagern) und überlebten die Kriegsgreuel in Großbritannien, den USA oder in Kanada. Von hier aus

schlossen sich einige Familienmitglieder den Bestrebungen um den Wiederaufbau der Tschechoslowakei an. Ihre Besitztümer zu Hause wurden jedoch von den Nazis konfisziert und unter deutsche Verwaltung genommen.

Während der Nachkriegszeit konnte, trotz bestimmter Bemühungen mancher Familienangehöriger, die Überführung des ursprünglichen Eigentums der Löw-Beers unter staatliche Verwaltung nicht verhindert werden. Begründet wurde es durch den Umstand, dass sich die Familie während der Vorkriegszeit zur Deutscher Nationalität bekannte. Die Fabriken wurden verstaatlicht und in sog. Nationalbetriebe übergeführt.

Die Villen ereilte ein ähnliches Schicksal – teilweise wurden sie z.B. in mehrere Wohneinheiten fraktioniert o. Ä.

Nach 1989 konnten die ursprünglichen Fabrikgebäude, in denen großteils die Produktion eingestellt worden war, nicht mehr gerettet werden, so dass heute davon nur noch baufällige Bruchruinen übrig sind. Was nach wie vor an die Löw-Beers in Svitávka, Brněnec und in Brünn erinnert, sind eben die Familienvillen, die umfangreichen Umbauarbeiten unterzogen worden sind oder noch werden und so eine Verbindung zum Geiste der Löw-Beers zu schlagen suchen, der wohl noch nicht ganz verschwunden ist...

Výběr z použitých pramenů a z literatury

Prameny:

Archiv města Brna:

Fondy a sbírky:

B 1/16 Referát živnostenský, kartotéka živností

B 1/39 Kartotéka domovského práva

U 9 Sbíрка map a plánů

U 17 Nová sbírka plánů

Katastrální úřad pro Jihomoravský kraj, pobočka Brno-venkov:

Archiv Pozemkové knihy

Katastrální úřad pro Pardubický kraj, pobočka Svitavy:

Archiv Pozemkové knihy

Městské muzeum a galerie ve Svitavách:

Sbíрка fotodokumentace

Moravský zemský archiv Brno:

Fondy:

H 301– Arona a Jakuba Löw-Beera synové, továrna vlněného zboží, Brno

H 302 – Moses Löw-Beer, Svitávka

H 1008 – Moses Löw-Beer, národní správa soukromého majetku

K 222 – Mosilana, n. p. Brno

Moravský zemský archiv Brno – Státní okresní archiv Blansko:

Fondy:

Archiv obce Svitávka

Okresní národní výbor Boskovice

Okresní úřad Boskovice

Okresní úřad Boskovice, odd. presidiální spisy

Národní technické muzeum Praha:

Archiv Národního technického muzea, fond 791 Sbíрка vzpomínek a rukopisů:

Svazek 271, FERULÍK, Alois: *Z dějin dělnického hnutí na Boskovicku.*

Svazek 1279, HRABĚ, Otakar: *Z dějin kloboučnického řemesla a průmyslu.*

Svazek 1028, CHYLÍK, Jindřich: *Dějiny brněnského průmyslu.*

Svazek 1547, STADLER, Marius: *Studie a poznámky z dějin textilního tisku, a o jeho vzniku a vývoji v Československu.*

Státní oblastní archiv Zámorsk – Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli:

Fondy:

Archiv obce Brněnec

Archiv obce Chrastavec

Místní národní výbor Brněnec

Místní národní výbor Chrastavec

Okresní národní výbor Svitavy, odd. II

Okresní úřad Polička, odd. presidiální spisy
Okresní úřad Polička, odd. sčítání lidu

Mezifondový soubor kronik:

Školní kronika matiční školy v Brněnci (1909/1910-1934), sign. KR 45

Vlastivědná kniha české dvoutřídní obecné školy v Brněnci, sign. KR 65

Školní kronika obecné školy v Brněnci a Osmileté střední školy v Moravské Chrastové (1934-1960), sign. KR 98

Kronika obecné školy v Chrastavci (1903-1940), sign. KR 102

Gedenkbuch der Schule in Brünnlitz Angelegt im Jahre 1873; Volksschule Brünnlitz. Schul – Chronik seit 1873 (1873-1942), sign. KR 132

Kronika obce Chrastavce – Půlpecna od roku 1921 (1914-1938), sign. KR 188

Kronika obecné školy v Chrastavci (1880-1901), sign. KR 196

Ústřední archiv zeměměřictví a katastru:

Mapový podklad: Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru

Literatura:

BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Okresy Brno-město, Brno-venkov, Vyškov*, sv. 10. Ostrava 1986.

BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Okresy Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí*, sv. 11. Ostrava 1988.

BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Okresy Prostějov, Boskovice, Moravská Třebová*, sv. 5. Ostrava 1976.

BLAŠKA, Miroslav: *Historie Brněnce a okolí*. Brněnec 2013.

BOECKL, Matthias (Hrsg.): *Visionäre und Vertriebene. Österreichische Spuren in der modernen amerikanischen Architektur*. Wien 1995.

BRÁNSKÝ, Jaroslav: *Židé v Boskovicích*. Boskovice 1999.

BRÁNSKÝ, Jaroslav: *Židé z Boskovic. Příběhy a portréty*. Boskovice 2013.

CIBULKA, Pavel a kol.: *Historie a současnost podnikání na Brněnsku*. Žehušice 2012.

Compass. Finanzielles Jahrbuch für Oestereich-Ungarn 1913. Wien 1912.

ČERMÁKOVÁ, Jana – ČERVENÁ, Radana – JORDÁNKOVÁ, Hana – LOSKOTOVÁ, Irena – ŠIBÍČKOVÁ, Jitka (eds.): *A VŮBEC... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám*. Brno 2010.

ČERNÁ, Iveta – ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar (eds.): *Mies v Brně. Vila Tugendhat*. Brno 2012.

ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar: *Arnoldova vila nad Lužánkami. Mateřská škola na Drobného ulici č. 26 (čp. 299) v Brně. K první vilové kolonii v Brně*. Stavebně-historická dokumentace. Brno 2009.

Die Gross-Industrie Österreichs. Bd. 4. Wien 1898.

FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): *Brno Vídni, Vídeň Brnu. Zemské metropole a centrum říše v 19. století. Brünn – Wien, Wien – Brünn. Landesmetropole und Zentrum des Reiches im 19. Jahrhundert*. Brno 2008.

FIKEJZ, Radoslav – VELEŠÍK, Vladimír: *Historie a současnost podnikání na Svitavsku, Litomyšlsku, Poličsku, Moravskotřebovsku a Jevíčsku*. Žehušice 2003.

FIKEJZ, Radoslav – VELEŠÍK, Vladimír: *Kronika města Svitavy*. Svitavy 2006.

FILKA, Ivo – RIPPEROVÁ, Marie: *Historie a současnost podnikání na Žďársku*. Žehušice 2005.

GOLD, Hugo (ed.): *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*. Brno 1929.

- GOLD, Hugo (ed.): *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*. Brno – Praha 1934.
- GRUNTOVÁ, Jitka: *Oskar Schindler: legenda a fakta*. Brno 1997.
- HELLER, Hermann: *Mährens Männer der Gegenwart – Biographisches Lexikon*, 4. Teil: *Großgrundbesitzer, Land- und Forstwirde, Commerzielle*. Brno 1890.
- Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*. Praha 2006.
- Historie vlnářské výroby na Brněnsku. Sborník materiálů ze semináře*. Brno 1976.
- HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis okresu Blansko v období feudalismu*. Blansko 1965.
- HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. Svazek I (A – L), svazek II (M – Ž). Praha 1970 a 1980.
- HRADILOVÁ, Dana: *Podnikatelská rodina Daubků*. In: *Středočeský sborník historický*, č. 37, 2011, s. 66–91.
- JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdeněk: *Dějiny hospodářství českých zemí. Od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha 2006.
- JANÁK, Jan: *Hospodářský rozmach Moravy 1740-1918*. Dějiny Moravy díl 3/1. Vlastivěda moravská – země a lid, nová řada, svazek 7. Brno 1999.
- JANÁK, Jan: *Počátky textilní velkovýroby na Moravskotřebovsku a Boskovicku do 50. let 19. století*. In: *Vlastivědný věstník moravský*, roč. XLVI (1994), sešit 3, s. 205–217.
- KÁRNÝ, Miroslav (eds.): *Tereziánská pamětní kniha*. Díl I. a II. Praha 1995.
- KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Židovská čtvrť v Boskovicích*. Boskovice 2004.
- KNIES, Jan: *Vlastivěda moravská, II. místopis, Blanský okres*. Brno 1902.
- KNIES, Jan: *Vlastivěda moravská, II. místopis, Boskovský okres*. Brno 1904.
- Kol.: *Vlnářská centra Evropy. Brno – Jihlava. Od počátků do 20. století*. Brno – Jihlava 2008.
- KOPECKÝ, Jan: *Od valchy k Vlněně. Historie textilního závodu v Brněnci*. Brněnec 1965.
- KOPPLIN, Monika (Hrsg.): *Im Zeichen des Drachen. Von der Schönheit chinesischer Lacke Hommage an Fritz Löw-Beer*. München – Stuttgart 2006.
- KOUPA, Jiří – ŠEFERISOVÁ-LOUDOVÁ, Michaela – KONEČNÝ, Lubomír (eds.): *ORBIS ARTIUM. K jubileu Lubomíra Slavíčka*. Brno 2009.
- KOŽÍŠEK, Alois V. (ed.): *Brno. Město a okolí*. Brno 1938.
- KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl VII. (Str-U). Praha 2008.
- KUDĚLKA, Zdeněk – CHATRŇÝ, Jindřich (eds.): *O nové Brno. Brněnská architektura 1919-1939*. II. část. Brno 2000.
- KUČERA, Miroslav: *Historie papíren na řekách okresu Svitavy*. In: *Pomezí Čech a Moravy*, svazek 4, Lito-myšl 2000, s. 55–92.
- LACINA, Vlastislav: *Hospodářství českých zemí 1880-1914*. Praha 1990.
- MAINUŠ, František: *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v XVIII. století*. Praha 1960.
- MYŠKA, Milan a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. I. a II. díl, Ostrava 2003 a 2008.
- NENUTIL, Jiří a kol.: *Druhá světová válka/případ Tachovsko*. Plzeň 2010.
- Památník IV. hasičské župy Boskovické – Hladíkovy 1884-1934*. Boskovice 1934.
- PANOCH, Pavel (ed.): *Slavné vily Pardubického kraje*. Praha 2009.
- PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 1993.
- RŮŽIČKA, Jindřich – ŠUSTROVÁ, Drahomíra: *Z historie úsilí Poličky o železniční spojení (K 90. výročí otevření železnice Svitavy – Polička)*. In: *Vlastivědný sborník okresu Svitavy, Svitavy 1986*, s. 39–50.

RŮŽIČKA, Jindřich: *Několik poznámek k vývoji textilní výroby na území dnešního okresu Svitavy do roku 1914*. In: *I. setkání historiků textilního a oděvního průmyslu. Protokol jednání v Mostku ve dnech 23. – 24. května 1985*, s. 213–224. Ústí nad Orlicí 1985.

SADÍLEK, Jaroslav: *Svitávka. Historický vývoj stavebních památek a osídlení obce*. Bystřice nad Pernštejnem 2011.

SEDLÁK, Jan (ed.): *Slavné vily Jihomoravského kraje*. Praha 2007.

SEDLÁK, Jan (ed.): *Slavné brněnské vily. 77 domů s příběhem*. Praha 2013.

SEKOTOVÁ, Věra: *Když v Ústí stavy klapávaly, psaly historii. Lnářství a počátky rozvoje bavlnářství*. Ústí nad Orlicí 1994.

SCHMIDT, Traudl: *Das Schicksal hat mich verschont... Versuch einer politischen Biographie. Die Lebens- und Familiengeschichte von Paul Löw-Beer (1910-2003)*. Magisterská diplomová práce na univerzitě ve Vídni, 2005.

SLAVÍK, František A.: *Vlastivěda moravská, II. místopis, Brněnský okres*. Brno 1897.

SMUTNÝ, Bohumír: *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764-1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*. Brno 2012.

67. bulletin Moravské galerie v Brně. Brno 2011.

ŠIMKOVIČ, Oto: *V objetí rieky Moravy. Čítanie o minulosti a prítomnosti najzápadnejšej obce na Slovensku Záhorskej (Uhorskej) Vsi a Záhoria*. Bratislava 2012.

ŠLAPETA, Vladimír – ZATLOUKAL, Pavel (eds.): *Slavné vily Čech, Moravy a Slezska*. Praha 2010.

TECHNICKÉ památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I. – III., Praha 2002-2003.

VELEŠÍK, Vladimír – VELEŠÍK, Vladimír ml.: *Banín. 720 let malé obce na česko-moravském pomezí*. Banín 2011.

VELEŠÍK, Vladimír – VELEŠÍK, Vladimír ml.: *Lavičné. Střípky z historie obce*. Lavičné 2013.

WIBIRAL, Norbert – MIKULA, Renata: *Heinrich von Ferstel*. Wiesbaden 1974.

ŽILKA, Jiří: *Nástin vývoje textilní výroby na území dnešního okresu Svitavy ve 2. polovině 19. století*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 1997.

Internetové zdroje:

<http://encyklopedie.brna.cz>

<http://www.architektenlexikon.at>

<http://www.tugendhat.eu>

<http://www.deutsche-biographie.de>

<http://www.psp.cz>

<http://www.region-bsk.sk>

<http://www.webnoviny.sk>

Poděkování

Autoři publikace děkují všem, kteří se na vzniku této publikace podíleli radou, pomocí, konzultací či zapůjčením písemných a fotografických materiálů. Poděkování patří MAS Boskovicko Plus a MAS Svitava za vytvoření podmínek pro vydání knihy.

Ing. arch. Iveta Černá, ředitelka Vily Tugendhat

Ivo Ehrenberger, Katastrální úřad pro Pardubický kraj, katastrální pracoviště Svitavy

Mgr. Radoslav Fikejz, Městské muzeum a galerie Svitavy

Mgr. Dagmar Hamalová, ředitelka Muzea Boskovicka

PhDr. Jaromír Hanák, Muzeum Brněnska

Eva Hercogová, Kořenec

Miroslava Holasová, manažerka projektu, městyse Svitávka

Zdeněk Kadlec, starosta obce Chrastavec

Miloš Klemša, Svitávka

Mgr. Stanislav Konečný, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

PhDr. Božena Kovářová, ředitelka Státního okresního archivu v Blansku

Pavel Krejcar, Svitávka

Bc. Karel Ksandr, generální ředitel Národního technického muzea v Praze

Ing. Eva Kunčáková, Katastrální úřad pro Pardubický kraj, katastrální pracoviště Svitavy

PhDr. Ivana Pavlišová, Gymnázium Svitavy

Mgr. Hynek Stříteský, ředitel odboru muzea elektrotechniky a médií, Národní technické muzeum Praha

PhDr. Zdeněk Vácha, Národní památkový ústav, ředitel územního odborného pracoviště v Brně

Mgr. Petr Vítámvás, Muzeum Boskovicka

Stanislav Vosyka, Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

Hana Winklerová, Národní památkový ústav, územní pracoviště v Brně

Jaroslav Zoubek, místostarosta městyse Svitávka

Löw-Beerovy vily a historie jedné podnikatelské rodiny

© Dagmar Černoušková, Petra Svobodová, Vladimír Velešík ml., Vladimír Velešík

© Fotografie:

Archiv města Brna – s. 19 oba sloupce; s. 36 druhý sloupec nahoře; s. 43; s. 49 druhý sloupec střed a dole

Archiv Pavla Krejčara – s. 14; s. 16; s. 25; s. 28 oba sloupce dole

Die Gross-Industrie Österreichs – s. 34 oba sloupce; s. 35 oba sloupce

Jaroslav Horák – s. 32; s. 33; s. 44 oba sloupce; s. 48 druhý sloupec střed; s. 53 oba sloupce; s. 59 dole; s. 68–82; s. 94; s. 97 oba sloupce; s. 98 oba sloupce; s. 99

John Löw-Beer – s. 61–67

Löw-Beerovy vily, spolek – s. 20 dole; s. 23 první sloupec; s. 24 dole; s. 26 oba sloupce; s. 28 oba sloupce nahoře; s. 29 oba sloupce; s. 30 oba sloupce; s. 36 první sloupec; s. 36 druhý sloupec dole; s. 45 první sloupec; s. 47 oba sloupce; s. 48 první sloupec; s. 48 druhý sloupec nahoře a dole; s. 50 první sloupec; s. 86 první sloupec; s. 87 oba sloupce; s. 96 oba sloupce

Městské muzeum a galerie ve Svitavách – s. 40; s. 41; s. 42; s. 59 nahoře; s. 91

Městys Svitávka – s. 45 druhý sloupec; s. 46 oba sloupce; s. 49 první sloupec; s. 49 druhý sloupec nahoře

Moravský zemský archiv v Brně – s. 37; s. 93

Muzeum Boskovicka – s. 8; s. 9 první sloupec; s. 9 druhý sloupec dole; s. 11 první sloupec; s. 12

Národní památkový ústav, územní pracoviště v Brně – s. 9 druhý sloupec střed; s. 10 první i druhý sloupec; s. 11 druhý sloupec

Sedlák, J.: Slavné brněnské vily – s. 50 druhý sloupec, s. 52 oba sloupce

Státní okresní archiv v Blansku – s. 17 druhý sloupec; s. 20 druhý sloupec střed; s. 24 první sloupec

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli – s. 38; s. 54 oba sloupce; s. 55; s. 56 oba sloupce; s. 57 oba sloupce; s. 58 oba sloupce; s. 90

Šimkovič, O.: V objatí rieky Moravy – s. 18 první sloupec

Vila Tugendhat, David Židlický – s. 51 oba sloupce

Příprava fotomateriálů: Vladimír Velešík, Michal Lněnička

Jazyková úprava: PhDr. Ivana Pavlišová

Překlad Summary: MgA. Katka Báňová

Překlad Zusammenfassung: MgA. Katka Báňová

Vydaly: MAS Bokovicko Plus a MAS Svitava

Grafická úprava: DTP centrum, v. o. s.

Tisk: DTP centrum, v. o. s.

Místo vydání: Boskovice a Svitavy

Rok vydání: 2014

Náklad: 2000 výtisků

© Reprodukce použité v této knize nesmí být rozmnožovány ani kopírovány bez souhlasu soukromníků nebo institucí, které jsou jejich majiteli. Texty a jejich části mohou být používány jen se souhlasem autorů.

ISBN 978-80-260-6713-9

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova: Evropa investuje do venkovských oblastí

ISBN 978-80-260-6713-9